

DE VROEGSTE GESCHIEDENIS VAN HET DOVENONDERWIJS IN EUROPA

‘Dove kinderen van horende ouders worden pas door het verblijf in een doveninstituut daadwerkelijk geboren’. (Tony Bloem)

INHOUDSOPGAVE

Inleiding

Landen

[Albanië](#)

[België](#)

[Bulgarije](#)

[Cyprus](#)

[Denemarken](#)

[Duitsland](#)

[Engeland](#)

[Estland](#)

[Finland](#)

[Frankrijk](#)

[Griekenland](#)

[Hongarije](#)

[Ierland](#)

[IJsland](#)

[Italië](#)

[Kroatië](#)

[Letland](#)

[Litouwen](#)

[Luxemburg](#)

[Malta](#)

[Nederland](#)

[Noord-Ierland](#)

[Noorwegen](#)

[Oostenrijk](#)

[Polen](#)

[Portugal](#)

[Roemenië](#)

[Rusland](#)

[Schotland](#)

[Servië](#)

[Slovenië](#)

[Slowakije](#)

[Spanje](#)

[Tsjechië](#)

[Turkije](#)

[Wales](#)

[Zweden](#)

[Zwitserland](#)

Artikel: “Gebarenmethode contra spreekmethode”

Tabel

Inleiding

Overall in de wereld bestaan er doveninstituten die als doel hebben om aangepast onderwijs te geven aan kinderen die weinig of niets kunnen horen. Het begon allemaal met een initiatief van [Abbé Charles Michel de l'Épée](#): in 1760 begon hij in Parijs dove mensen te onderwijzen en richtte hij een school voor hen op. Hij was daarmee de eerste en bracht zo licht in de wereld van dove mensen. Voordat hij met zijn klassikaal onderwijs begon, waren deze mensen meestal van de samenleving afgesloten. Een doof persoon werd vóór 1760, en op veel plaatsen ook nog vele jaren daarna, als een nutteloos schepsel en zelfs als een dier beschouwd. Behalve de gelukkigen die individueel onderwijs kregen, kon een dove eigenlijk niets behalve zien en eenvoudige handelingen verrichten.

De l'Épée maakte in zijn onderwijs gebruik van handgebaren en het eenhandige vingeralfabet. Zijn methode werd bekend als de gebarenmethode. Als tegenhanger hiervan was [Samuel Heinicke](#) in Duitsland omstreeks dezelfde tijd als De l'Épée bezig met een andere methode, de zuiver orale methode. Dat houdt in: leren spreken en spraak van de mond afzien. Het gebruik van handgebaren is hierbij niet toegestaan. De l'Épée en Heinicke voerden een briefwisseling waarin zij elkaars methode heftig bekritiseerden. Tegenwoordig kennen we de tweetalige methode waarbij gebarentaal en gesproken taal aangeboden wordt aan dove kinderen. Hieronder kunt u lezen in een artikel, getiteld: "[Gebarenmethode contra spreekmethode](#)".

De invloed van De l'Épée kan als immens worden beschouwd, want er volgde een stormachtige ontwikkeling van het internationale dovenonderwijs. De l'Épée gaf openbare demonstratielessen en ook gaf hij les aan horende personen; deze richtten dan dovenscholen in hun eigen land in Europa op. Zo werd de methode van De l'Épée verspreid. De verspreiding van de methode van Heinicke vond pas rond 1850 plaats.

Het werk wat De l'Épée en ook anderen gedaan hebben om dove mensen te bevrijden van de boeien van eenzaamheid en armoede, heeft mij in 1988 geïnspireerd om een overzicht van de ontstaansgeschiedenis van dovenscholen in Europa te maken.

Om informatie te verzamelen stuurde ik de volgende vragenlijst op naar instellingen en personen in Europese landen:

1. Waar en wanneer is de oudste dovenschool te ..... opgericht?
(graag datum en jaar noemen)
2. Door wie is de school opgericht?
(ook graag naam, plaats van en geboorte- en sterfdatum noemen)
3. Hoe is deze persoon er toe gekomen om de school op te richten? Onder wiens invloed?
4. Welke methode (gebaren of orale) werd er in de beginjaren gehanteerd?
5. Was er sprake van tegenstand ten aanzien van deze school?
Zo ja, door wie?
6. Met hoeveel leerlingen is men begonnen?
7. Gaf de regering van uw land toen financiële en / of morele steun?
8. Hoeveel dovenscholen zijn er momenteel in uw land?

Antwoorden van deze laatste vraag zijn in de onderstaande tabel hieronder op twee laatste bladzijden te vinden.

De respons is geweldig te noemen: van een groot deel van 38 landen in Europa mocht ik ook kopieën van illustraties en handalfabetten ontvangen, zowel per post als via e-mail. De tekst van ontvangen brieven en mails heb ik uit het Engels of het Duits naar het Nederlands vertaald. Voor het onderzoek is gebruik gemaakt ook van het Internet en de Charles Guyot-bibliotheek van de Koninklijke Kentalis te Haren.

Tenslotte rest mij mijn dank: mensen in het buitenland, die mij gegevens toezonden, en mijn familie en vrienden die mij heeft bijgestaan. Ook Koninklijke Kentalis die de ruimte beschikbaar stelt op hun website.

HENK BETTEN.

Abbé De l'Épée geeft les.

Bron: *L'abbé de L'Épée, Instituteur gratuit des sourds et muets 1712 – 1789*
par Maryse Bézaglu-Deluy
(Paris, 1990)

ALBANIË

In dit land waren er eeuwenlang geen voorzieningen voor dove, blinde en gehandicapte mensen aanwezig. Pas in 1963 kwam er een gemeenschappelijke school voor dove, blinde en slechthorende leerlingen in Tirana van de grond dankzij de inzet van de communistische regering in Rusland. Later in 1993 werd het onderwijs apart gegeven aan deze leerlingen. Deze school heeft ongeveer 100 leerlingen (dove en blinde kinderen).

De methode van het dovenonderwijs bestaat uit communicatie met behulp van het vingeralfabet.

De Albanese regering stuurde enkele leerkrachten naar Rusland om daar ervaringen op te doen in het lesgeven aan dove kinderen. Dit is de enige financier, en die betaalt voeding, kleding en lesmateriaal. De leerkrachten van de dovenschool krijgen 15 procent meer salaris dan de leerkrachten van de reguliere scholen.

Sinds 1996 ondersteunt Effatha Zoetermeer de dovenschool in Tirana. Ineke Hania, leerkracht in Zoetermeer, is de contactpersoon voor Effatha. Ze werkte van 1994 tot 1996 op de Albanese dovenschool en is sterk betrokken bij de instelling.

Volgens de informatie van Hania beschikt Albanië over slechts één doveninstituut voor dove en slechthorende leerlingen; er is een internaat, waar ze ook de weekenden doorbrengen. Ze gaan in december twee weken naar huis en in de zomer hebben ze drie en halve maanden vakantie. Tegenwoordig heeft de school ongeveer 260 leerlingen; in een klas zitten gemiddeld tien leerlingen. Ouders betalen €2, = per maand. Veel ouders konden dit echter niet opbrengen vanwege de armoede die toen heerste.

In 1998 telde het doveninstituut 200 leerlingen en 92 medewerkers.

Bronnen:

- Hania, Ineke, brief d.d. 25 september 1995 en d.d. 17 december 1998
- Ineke Hania, Interview in De Telegraaf d.d. 27 december 1994

Illustratie: Ineke Hania (2006)

Handalfabet: Ineke Hania (1998)

Op het schoolplein met o.a. Ineke Hania

DAKTILIMI I SHQIPËRISË

BELGIË

Vroege periode

Van Frans Mercurius van Helmont verscheen in 1667 het boek "Alphabeti vere Naturalis Hebraici brevissima Delineati", voorzien van bijzondere illustraties, uitgegeven te Salzburg. De inhoud van zijn boek gaat over spraak, taal en schrift. Verder verscheen van hem nog een boek in het Nederlands, getiteld: "Een zeer korte afbeelding van het ware natuurlijke Hebreeuwse A.B.C., welke te gelijk de wijze vertoont, volgens welke die doofgeboren zijn, sodanig kunnen onderwesen werden, dat er niet alleenig andere die spreken kunnen, verstaan, maar zelfs tot het gebruik van spreken komen".

In zijn boek *Studia Paedagogica* stelde Broeder Orest: "Of van Helmont ooit zelf doven heeft "behandeld" is niet zo zeker; wel stelt hij in zijn boek zeer duidelijk dat het mogelijk is een dove te leren spreken. Hij handelt op indringende wijze over het spraak-aflezen en wijst daarbij op het gebruik van de spiegel."

Broeder Orest schreef: "Al vóór ons land geteisterd zou worden door de Franse Revolutie, doken alhier een paar aanwijsbare sporen op van De l'Epée's bekendheid en invloed. In Luik was "l'Emulation", een maatschappij gewijd aan beoefening van letteren, kunsten en wetenschappen, in 1779 gesticht onder bescherming van bisschop Velbruck (overleden in 1784), een voordelig terrein voor de filosofische en verlichte propaganda vanuit Parijs. Kort na zijn verkiezing tot prins-bisschop (21 juli 1784) probeerde Constantijn-Frans van Hoensbroeck, via een concours door de maatschappij l'Emulation uitgeschreven, het idee om een inrichting voor doven en blinden op te zetten, ingang te doen vinden. Zijn zwakke en omstreden persoonlijkheid, en vooral de strijd om de machtsverhoudingen, deed dat initiatief mislukken".

Beter verging het kanunnik Pierre-Guillame-Joseph Gosse (1741-1826), die met als basis opzet naar het systeem van De L'Epée, in 1793 te Doornik een dovenschooltje begon, dat echter een kort leven beschoren was.

Klassikaal onderwijs

Waa's Gewest

Toen nog onder leiding van Willem I, de soevereine vorst van Nederland, kreeg België eindelijk stabiliteit wat het dovenonderwijs betreft. In Luik verrees de school voor doven en blinden dankzij het initiatief van Jean-Baptiste Pouplin. Deze oud-officier was geboren te Gisors in Frankrijk. Broeder Orest beschreef het volgende: "Het gebeurt per 2 juni 1819. In een apart lokaaltje naast zijn klas waar Pouplin als erkend gemeentelijke onderwijzer te Luik (Wallonië) dagelijks les gaf, heeft hij zeven dove leerlingen samengebracht. Hij tracht hen, onder meer met behulp van een toevallig gevonden afbeelding van het handalfabet voor de doofstommen te leren lezen en schrijven."

Dankzij het voorbeeld van het Groningse doveninstituut van H.D. Guyot (met betrekking tot het verwerven van donaties en leerlingen) is Pouplin aangespoord ongeveer hetzelfde te doen. In maart 1820 deed hij een beroep op weldoeners en hij bleef doorgaan met geld werven. In februari 1822 werd het instituut opgericht en Pouplin werd directeur. Een half jaar later werd Joseph Henrion (1793-1868) als dove onderwijzer aangesteld om Pouplin, zijn schoonvader, bij te staan. Henrion, op 12 januari 1793 geboren te Verviers, was de oud-leerling van Sicard en leefde tot 1868.

Vlaams Gewest

Voor het oprichten van aangepast onderwijs voor dove leerlingen begonnen was, bracht Petrus Jozef Triest als kanunnik een bezoek aan de Franse hoofdstad en ook het oudste doveninstituut te Parijs. Verder vernam deze man dat de Nederlandse regering onder Willem I sympathie had voor het lot van gehandicapte mensen. Dat inspireerde hem tot een daad: te Gent werd het koninklijk instituut voor dove meisjes, bestuurd door de Zusters van Liefde, in 1820 gesticht. In het boek "Kanunnik Triest" staat te lezen: "In 1819 zond kanunnik Petrus Jozef Triest Mejuffer Jeanne Verhulst, van Brugge, aanstaande Zuster van Liefde, naar het nationaal Instituut voor Doofstommen te Parijs. De E.H. Salvan, een der onderwijzers aan dit gesticht, bevriend met den E. Heer Triest, nam Mejuffer Verhulst onder zijn bescherming. Zij verbleef negen maanden te Parijs, en vertrouwd met de leermethode voor Doofstommen kwam ze weer terug naar Gent. Kort daarop trad zij tot de Congregatie der Zusters van Liefde toe en ontving met het kloosterhabijt den naam van Zuster Vincentia. Op 6 maart 1820 werden enkele eerste meisjes als leerlingen in de Terhaegen-abdij aanvaard en hun getal groeide flink aan."

Het boek: "P.J. Triest 1760 – 1960" verhaalde als volgt: "Mgr. Triest voelde ook een behoefte om een nieuwe school voor dove jongens te gaan stichten. Hij nam hiervoor contact op met Willem I, die dan zijn mening gaf, dat het doveninstituut te Groningen het meest geschikte is om ondersteuning te kunnen geven. Met medewerking van de gouverneur van Oost-Vlaanderen zond kanunnik Triest een verzoek aan Willem I om enkele broeders op de kosten van het land naar Groningen te sturen, wat inderdaad op 7 april 1822 gebeurde. Broeder Aloïs Bourgois en Broeder Xavier Cuyck leerden daar onder leiding van de Nederlander Henri Daniel Guyot hoe men het dovenonderwijs kon worden opgezet. In februari 1825 werden deze broeders teruggeroepen naar Gent, ondanks het feit dat zij volgens Guyot nog niet klaar zouden zijn met hun opleiding. Op 17 maart 1825 staken ze met een twaalfstal leerlingen van wal, waarvan de oudste 31 jaar oud was. Het instituut vestigde zich in het Bylokegebouw."

Bronnen:

- Baleine, Durup de, *Institut Royal des Sourds-Muets et des Aveugles de Liège, notice historique, règlement, programmes et documents statistiques* (Liège) 1859. Bibliotheek nr. 6693 Koninklijke Kentalis
- Orest, Broeder, *Studia Paedagogica*, off print (Leuven) n.d.
- Pirenne, H., *Geschiedenis in België* (Gent) 1929, deel XII, 590
- Anoniem, *Kanunnik Triest* (Brussel) 1926
- Dierick, André, een dove heemkundige, correspondentie (Eksaarde)

Illustratie: J.B. Pouplin

Annuaire l'Institut Royale des Sourds-Muets Liège, Liège, 1867, na pag. 45. Bibliotheek nr. 1526 Koninklijke Kentalis

Illustratie: P.J. Triest

In: "Het Volk" van 23 augustus 2001

Handalfabet :

In: 'Coup d'œil d; aveugles sur les sourds-muets' van Alexander Rodenbach, Brussel, 1829. Bibliotheek nr. 575 Koninklijke Kentalis

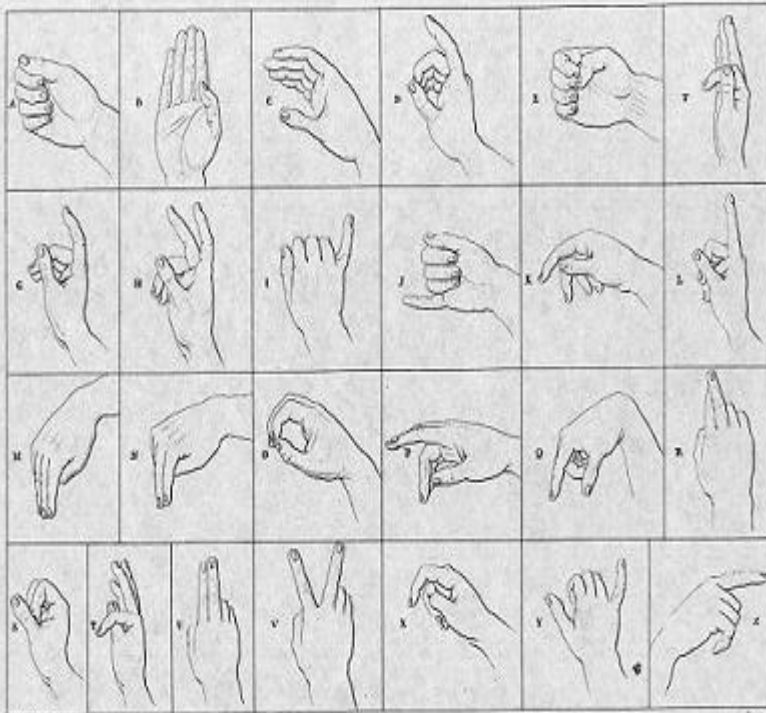

J. B. Puyplinc
premier fondateur
de l'école des sourds-muets de Liège

P.J. Triest

ALPHABET.

*Cet Alphabet sert à écrire manuellement les noms propres des états
et des choses qui ne peuvent être exprimés que par des Signes.*

BULGARIJE

Gedurende de eeuwenlange Ottomaanse (Turkse) onderdrukking was het onmogelijk iets te doen aan het onderwijs aan gehandicapte en ook dove leerlingen. Pas 20 jaar na het instellen van de Bulgaarse staat konden er enkele zorginstellingen worden opgericht.

In 1898 werd de eerste dovenschool te Sofia opgericht door Ferdinand Urbich, de erkende Duitse dovenonderwijzer. Hij was geboren te Kreutzburg on Vera in Duitsland. Hij beëindigde de onderwijzersopleiding in Eisenach en gaf eerst onderwijs aan dove leerlingen te Weimar, daarna te Hamburg voor 3 jaar. Daarna gaf hij elf jaar lang les aan een dove jongen in Heidelberg. Daar ontmoette hij enkele Bulgaarse studenten. Urbich vroeg hen of er al in Bulgarije een dovenschool was. Dat was niet het geval, en Urbich voelde zich geroepen iets voor Bulgaarse doven te gaan doen en zo kwam hij in 1897 te Sofia aan. Hij leerde in een jaar Bulgaars.

Hij opende in april 1898 een privé-school en had waarschijnlijk zes leerlingen. Zijn werk verliep voorspoedig en acht jaar lang betaalde hij alles zelf uit eigen zak. De regering erkende het dovenonderwijs van Urbich in 1906 en de school werd toen genoemd: "het doveninstituut, bij wijze van erkenning van de overheid". (Appendix "Order no. 1698") Dit was te danken aan Ivan Shishmanov, minister van Onderwijs. Het publiek en de pers steunden het werk van Urbich van harte en de regering gaf soms subsidies.

De methode die Urbich hanteerde, was de orale, die hij uit Duitsland meenam. In dezelfde tijd liet hij toe dat dove mensen hun gebaren en mimiek gebruikten. De opleiding van nieuwe dovenonderwijzers nam hij ook voor zijn rekening. Hij verwierf zoveel respect, dat de dovensportclub en een peuterschool zijn naam gebruikten.

Hij verliet in 1918 Bulgarije en leefde tot 1945 in Duitsland.

Bronnen:

- Ivanov, Venelin, brief dd. 9 december 1992

Illustratie:

Ivanov, Venelin (1992)

Handalfabet:

van O.Giaurov, Union of the Deaf in Bulgaria,
Mail (2005)

					
А	Б	В	Г	Д	Е
					
Ж	З	И	Й	К	Л
					
М	Н	О	П	Р	С
					
Т	У	Ф	Х	Ц	Ч
					
Ш	Щ	Ъ	Ы	Ю	Я

CYPRUS

In Nicosia, de hoofdstad van een Griekse deel van Cyprus, is de dovenschool in 1953 opgezet door George Markou die nu genoemd is als "Vader van dove mensen."

Semeli Tsatsou, hoofd van de dovenschool te Alexandria (Egypte), verbleef in 1945 als toeriste op Cyprus. In haar vakantietijd sprak zij eens met een iemand van het ministerie van Onderwijs. Zij gaf de gedachte door dat Cyprus eigenlijk een dovenschool zou moeten hebben. Het ministerie van Onderwijs gaf haar suggestie door aan de Rotaryclub van Nicosia. Binnen een paar jaar zamelden de leden het geld in dat nodig was voor een beurs, en in 1949 stuurde men George Markou naar Engeland om het dovenonderwijs te gaan bestuderen. Het stadsbestuur van Nicosia bood een gebouw aan om de school kosteloos in te huisvesten gedurende een periode van drie jaar. Bovendien nam het ministerie van Onderwijs de zorg voor het onderwijzende personeel op zich.

Markou begon met 22 leerlingen, waarvan 16 Griekse en 6 Turkse. Zijn assistenten waren een Griek en een Turk. In 1979 is George Markou directeur geworden. Vanaf het begin van het dovenonderwijs is de methode van communicatie nooit gewijzigd

Dat heeft volgende redenen:

- * Vanaf de oprichting bezigt men de orale methode.
- * De meerderheid van de leraren geeft de voorkeur aan deze methode;
- * Ze zijn dat vanaf hun opleiding niet anders gewend.
- * De Cypriotische gebarentaal is tot nu toe nog niet erkend; de ouders zien er geen nut in wat de introductie van enige vormen van gebarentaal betreft. De leerlingen zelf gebruiken gebaren en het Griekse handalfabet buiten de schooltijd. Sommige leraren hanteren echter de methode van de Totale Communicatie binnen de school.

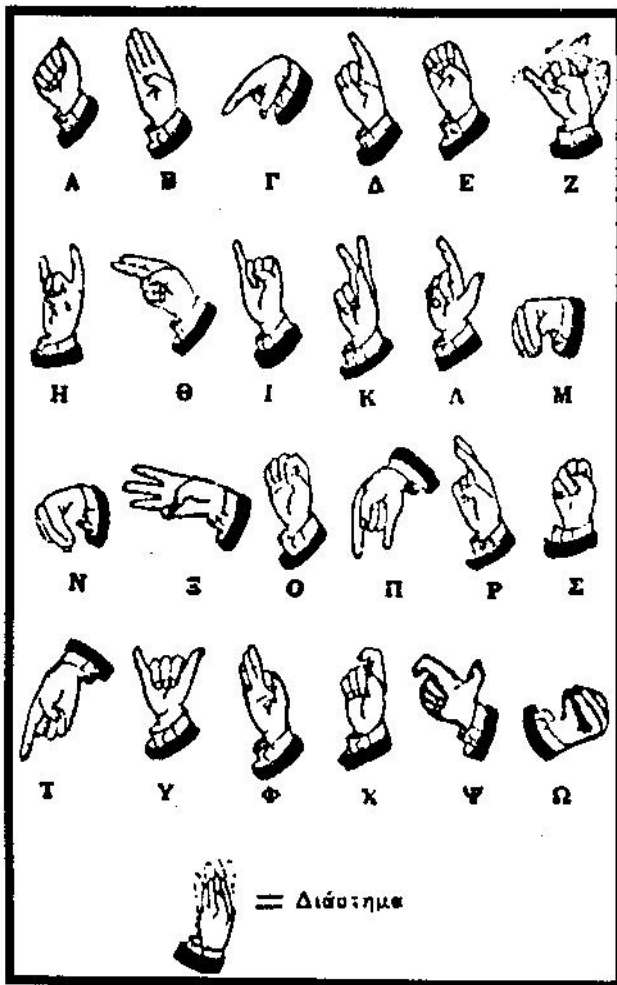
Tot nu toe heeft Cyprus nog steeds één dovenschool met 17 leerlingen.

Bronnen:

- Hadjkakou, Kika, (H.J.), mail van juli 2005

Illustratie: Kika (H.J.) Hadjkakou (2005)

Handalfabet: Kika, (H.J.) Hadjkakou (2005)

The chart above is the old Greek alphabet.
The new alphabet was revised in April 1975.

DENEMARKEN

Er zijn twee verhalen over het ontstaan van het Deense dovenonderwijs:

De oprichter van de eerste dovenschool, Georg Wilhelm Pfingsten, kwam uit het huidige Duitsland. Door de troonsbestijging van Koning Christiaan uit het huis Oldenburg (1448) kwam ook Sleeswijk-Holstein, een klein staatje, toe aan de Deense Kroon. In 1864 moest dit staatje worden afgestaan aan Pruisen en Oostenrijk.

Vanwege de moord van tsaar Peter III brak Pfingsten zijn verblijf te Sint Petersburg af en hij keerde terug naar zijn geboorteland. Hij had veel interesse voor muziek en trad soms op als muziek- en dansleraar. Gebiologeerd door de beweging van menselijke handen leerde hij het seinen met een vlag gebruiken.

Pfingsten startte te Lübeck (Sleeswijk-Holstein) in 1787 met een dovenschool.

Kroonprins Frederik VI steunde hem met een financiële bijdrage. Dove kinderen wier ouders niet bemiddeld waren, werden onderwezen dankzij de staatssubsidie. Pfingsten leerde zijn leerlingen handgebaren door middel van zijn uitgevonden methode, ook genoemd "Schleswiger Schule". Hij gaf ook spraakles.

In 1810 steeg het aantal leerlingen tot 35 en daarom liet Pfingsten zijn school naar Kiel verplaatsen. Ze werden ondergebracht in een gebouw waar zeker 100 mensen in konden. Helmut Vogel, een Duitse dove historicus, schreef, dat Margaretha Hüttmann sinds 1805 eerst als assistente, later als lerares tot 1830, in deze school werkte. Ook Otto Friedrich Kruse was daar sinds 1817 als dove leraar werkzaam. Hij was ook oud-leerling van deze school geweest en leerde van deze vrouw de gebarentaal.

Het tweede verhaal betreft Kopenhagen, waar dr. Peter Atke Castberg de oprichter van de dovenschool was. Hij werd geboren uit Noorse ouders in Denemarken. Na het doorlopen van zijn schooltijd te Königsberg verhuisde hij naar Kopenhagen. Daar studeerde hij medicijnen. Hij probeerde in enkele jaren dove mensen horend te maken door het toepassen van het galvanisme. (dit is een proefneming met stroomstoten om meer gehoorresten bij dove leerlingen te verkrijgen) Het deed veel pijn. Maar niemand werd genezen... De mislukking van dit experiment wekte de interesse bij Castberg op om dove mensen hoe dan ook te helpen. Gedurende de jaren 1803 - 1805 oriënteerde hij zich bij de dovenscholen in Kiel, Berlijn, Wenen en Parijs. In de laatstgenoemde stad verbleef hij lange tijd. Daar leerde hij het dovenonderwijs en ook het hanteren van het vingeralfabet en de gebaren bij Sicard. Na zijn terugkeer in Kopenhagen schreef hij een aanbevelingsbrief naar de regering om de noodzaak van het instellen van het doveninstituut in Denemarken te benadrukken. Daarin bepleitte hij de noodzaak van bescherming voor dove mensen, wiens bestaan tot dan toe een negatief beeld in de samenleving opriep. Castberg wilde dove mensen aan de samenleving teruggeven door middel van onderwijs. Hij wachtte echter niet op antwoord van de regering en startte het onderwijs op eigen kosten. Een paar jongens waren zijn leerlingen. Castberg leerde hen gebaren te maken en ook het handalfabet. Deze leerlingen leerden óók spreken en afzien. Tijdens een openbaar 'examen' slaagden deze leerlingen al een half jaar later tot ieders tevredenheid. In dat jaar publiceerde Castberg een boek, "Eerste leesboek voor een dove en stomme", en hij hield ook af en toe een lezing over Charles Michel de L'Épée.

Op 17 april 1807 tekende de kroonprins van Denemarken (hij nam de werkzaamheden van zijn geesteszieke vader, Koning Christiaan VII over) de akte van de oprichting van het Deense doveninstituut te Kopenhagen. De koninklijke familie was dikwijls aanwezig bij het openbaar 'examen' van dit instituut. Castbergs onderwijs verliep vele jaren op een erg succesvolle manier.

Doch in 1813 doemden er problemen op, doordat de Deense Staat door de oorlogsomstandigheden failliet ging, evenals vele andere landen. Daardoor stopte de jaarlijkse regeringssubsidie.

De invoering van de schoolplicht voor alle dove leerlingen in Denemarken werd een feit in 1817, als eerste land ter wereld! Dit leidde tot een grote toeloop van dove leerlingen.

Dat gaf het instituut problemen; er waren te weinig leerkrachten.

Castberg stierf op 30 april 1823 te Kopenhagen.

Bronnen:

- Emmerig, Ernst, *Bilderatlas zur Geschichte der Taubstummenebildung* (München) 1927
- Biografieën in *Dansk Biografisk Leksikon*, deel 18 (Kopenhagen) 1940
- Gudman, Sven, brief 15 september 1988
- Vogel, Helmut, mail september 2006

Illustratie:

In: *Døveundervisning i Danmark 1807 – 1982 med et tillæg om voksne døve*, Asger Holm (ed.), *Døveforsorgens Historiske Selskab*, 1983. (Maleri af V.C. Hansen: Eksamen på Det kongelige Døvstummeninstitut i 1811)

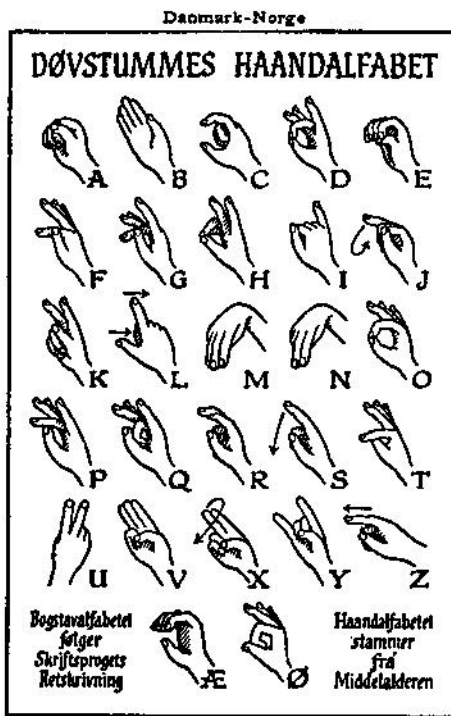
Bibliotheek nr. 4795 Koninklijke Kentalis

Handalfabet:

From Svenska Døvstumförbundets Fickkalender, 1946

This is an old hand alphabet chart for Denmark and Norway.

From: Svenska Dövstumförbundets Fickkalender, 1946.

DUITSLAND

Vroege periode

De eerste ontwikkeling tot een poging om dove mensen te leren spreken lezen we in de Duitse literatuur, geschreven door Emmerig: hij schreef over Joachim Pascha (1527-1578), die als hofpredikant van Joachim II, de keurvorst van Brandenburg, bekend werd via het boek "Küster in der Neuausgabe der 1670 u. 1671 erschienen Bildersammlung". (M. Fr. Seidel, Berlijn, 1751) Hij had acht kinderen, van wie Elisabet, zijn dochter doof en spraakloos was. Hij leerde haar gebaren maken door middel van prenten en zou hierdoor de voorloper zijn van Simon Vanin, die het dovenonderwijs aan tweelingzusters te Parijs tot 1759 gaf.

G. Raphael schreef al in 1718 een boek, "Die Kunst, Taube und Stumme reden zu lernen...", waarin hij zijn ervaringen als leraar van zijn eigen dove dochter verwerkte. Als voorbeeld hanteerde Raphael de werken van Amman.

Klassikaal onderwijs

Het doveninstituut te Leipzig is op 14 april 1778 opgericht. De Samuel Heinicke-school de 'erste staatliche Taubstummenanstalt der Welt' zijn. Dat is te lezen in de website van Deaf Leipzig.de, zie bronnen.

Samuel Heinicke is geboren te Nautschütz vlakbij Weissenfels en is overleden te Leipzig. Hij zocht naar bijverdiensten en had een boek van Amman in huis. In zijn stelling, opgemaakt in Eppendorf vlakbij Hamburg, verhaalde hij hoe hij een dove jongen leerde kennen. Op verzoek van de vader nam Heinicke zijn zoon als leerling in 1754 aan. Aangemoedigd door het succes hiervan kon hij in 1774 les geven aan vijf leerlingen. Dankzij Schröder, een kapitein van het Saksische leger, die een openbare les bezocht, trok het werk van Heinicke de aandacht van Friedrich August, de keurvorst van Saksen. Deze verzocht hem zijn onderwijs naar Leipzig te verplaatsen en gaf hem een vorstelijk salaris. Heinicke gaf er gevolg aan en nam zijn leerlingen, in totaal negen, uit Hamburg mee. Er was echter tegenstand van enkele professoren van de universiteit te Leipzig, die vermoedelijk moeilijk zouden kunnen verkroppen dat Heinicke's leven een dergelijk specifieke achtergrond had: hij was maar soldaat geweest en had geen bevoegdheid om les te geven. Het stadsbestuur te Leipzig werkte nadien ook tegen, zodat Heinicke ondanks beperkte financiële middelen toch met zijn onderwijs doorging. Het kwam door de armoede, die het gevolg was van de oorlog in die tijd.

Naast zijn orale methode gaf Heinicke aandacht aan het schrijven en soms aan gebaren zuiver als hulpmiddel.

Bronnen:

- Emmerig, Ernst, *Bilderatlas zur Geschichte der Taubstummenebildung* (München, 1927)
- Gevonden op 9 maart 2007:
<http://www.deafs-leipzig.de/index1.htm>
- Karth, J., *Das Taubstummenebildungswesen im XIX. Jahrhundert in den wichtigsten Staaten Europas* (Breslau 1902)
Bibliotheek nr. 2365 Koninklijke Kentalis
- Schumann, Paul, *Samuel Heinicke's Sein Leben en Wirken* (Hamburg, 1969)
- Walther, Eduard, *Geschichte des Taubstummenebildungswesens* (Bielefeld und Leipzig 1882)
Bibliotheek nr. 1122 Koninklijke Kentalis

Illustratie Heinicke: Gevonden op 31 januari 2007:
www.portrait-hille.de/.../thumb/dsc00474.jpg

Handalfabet: Gevonden op 26 maart 2007 in:
<http://www.dgsd.de/info/allgemein/fingeralphabet.html>

Samuel Heinicke

ENGELAND

Vroege periode

De eerste poging om een dove jonge man ingang te doen vinden in de samenleving is toegeschreven aan John Beverly, een heilig verklaarde bisschop van Hexham. (overleden in 712) Hij leerde hem spreken. Dat schreef de Angelsaksische monnik Beda 'Venerabilis' (672 of 673 – 735) het geschrift: *De Computo vel Loguella per Gestum Digitorum* (Over de taal van de vingergebaren).

Peter Jackson, een dove auteur, schreef dat in het jaar 1672 een testament onder de titel *The will of Framlington Gaudy* werd opgesteld door een van twee dove broers uit een welvarende familie in Norfolk. De ouders lieten al hun vier zonen, waarvan twee horend, onderwijs geven. Zo konden beide dove broers leren schrijven. Op pagina 10 van het boek van Jackson is vermeld, dat er literatuur is over het dovenonderwijs. De auteurs waren William Holder (1615-1697) en John Wallis. (1616-1703) De laatstgenoemde ontwierp het kenmerkende Engelse tweehandssysteem van het handalfabet in 1652.

Klassikaal onderwijs

Dankzij de inspanning van Koning George III werd er een privé-school, genoemd "Academy", in 1783 opgericht te Londen. Hij bood de leraar Thomas Braidwood (zie historie dovenonderwijs in Schotland) 100 guineas aan als hij de school in Londen zou komen opzetten. Daaraan gaf hij gehoor en zijn gezin verhuisde naar het weelderige en lommerrijke dorp Hackney, nu een buitenwijk in het oosten van Londen. Braidwood begon met 12 leerlingen, afkomstig van uitsluitend rijke families; hij gebruikte de gemengde methode in het onderwijs, met de nadruk op taalverwerving, lezen en schrijven. Deze school dreef op liefdadigheid en kreeg van de regering vreemd genoeg geen financiële steun. Vele leerlingen kwamen uit Groot Brittannië en de Britse kolonie in Noord-Amerika.

Joseph Watson, een neef van Braidwood, kwam zijn oom in 1784 assisteren en gold als een zeer bekwame leraar. Na zijn aftreden (1798) bleef Braidwood zeer betrokken bij het onderwijs tot zijn sterfdag. Isabella, zijn dochter, volgde hem op als directrice. Thomas Arrowsmith, een oud-leerling, werd later genoemd als een verdienstelijk kunstschilder.

In 1792 is er een andere (nieuwe) publieke dovenschool, opgericht ten behoeve van leerlingen van arme ouders. Deze is gevestigd in Bermondsey, een wijk in Oost-Londen. Joseph Watson werkte daar als hoofd van de publieke school tot 1829. Men gebruikte puur de orale methode.

Bronnen:

- Büchli, M.J.C., *De zorg voor de doofstomme* (Amsterdam, 1948) 16 en 17
- Hay, John and Lee, Raymond, *Braidwood 1715 – 1806*
In: *Deaf History Journal*, Vol. 1 Issue 1, april 1997
- Jackson, Peter, *Britain's Deaf Heritage* (Edinburgh, 1990)
- Lee, Raymond and Hay, John, *Bermondsey 1792* (National Union of the Deaf, Feltham, 1993)
- *The Quarterly Review of Deaf-Mute Education*, (April 1887), vol. II, 167 – 173
- Watson, Joseph, *Instruction of the Deaf and Dumb* (London, 1809) xxvi – xxx
- Hay, John, mail 28 Augustus 2005

Illustratie schoolgebouw:

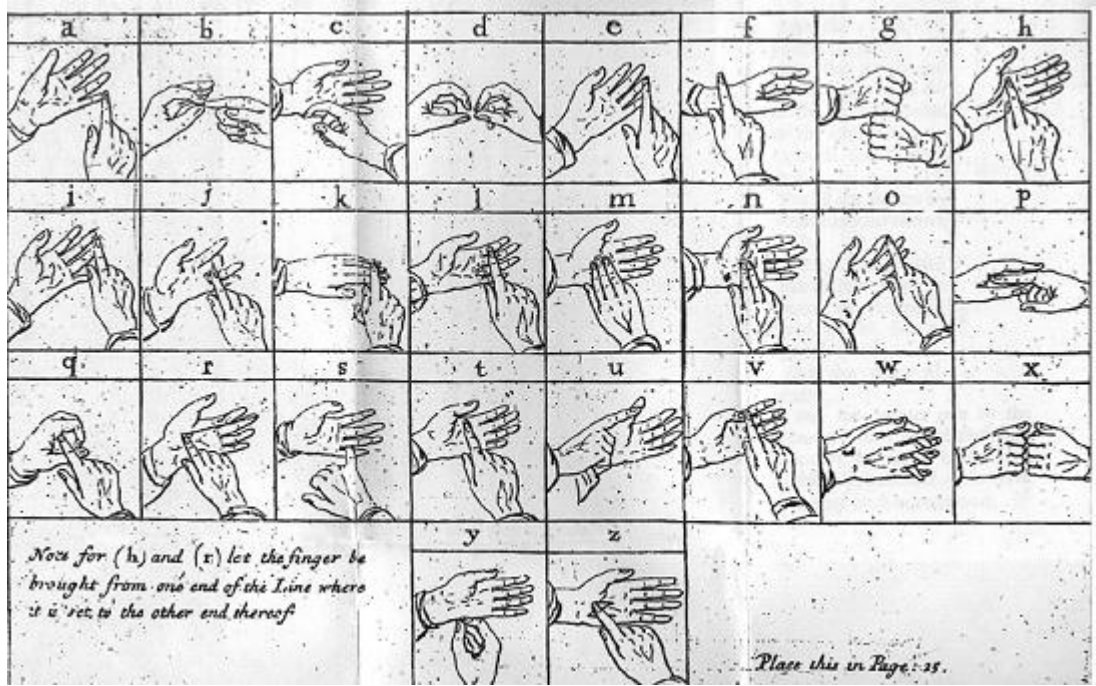
In: Historical sketch of the purposes, progress and present state of the asylum, Old Kent Road, with the rules of the society, 1824 - 1828, 1831, 1833, 1839, 1844., (London, 1824)

Bibliotheek nr. 1551 Koninklijke Kentalis

Handalfabet:

In: *Digit Lingua* by Anonymous (London, 1698)

Place this in Page: 25.

ESTLAND

Vroege periode

C. Hörschelmann schreef : “De wieg van het Baltische dovenonderwijs stond in Pernau. Daar gaf Jakob Wilde, professor, verbonden aan de universiteit in deze plaats, in 1709 les aan dove leerlingen. (deze universiteit werd later verplaatst naar Dorpat, nu Tartu) In dat jaar moest Wilde met andere professoren vluchten naar Stockholm, mede in verband met de oorlog. Hierdoor zag hij zich gedwongen zijn onderwijs over te dragen aan Heinrich Niederhof (Nedderhow), pastor te Pernau. Deze pastor verklaarde schriftelijk in een ingevoegde bijlage in het boek van Amman (volgens mevrouw Elle Ojasaar is dit boek aanwezig in de universiteitsbibliotheek te Tartu), over het spraakonderwijs voor dove leerlingen het volgende: “Op 12 maart 1709 vertelde Jakob Wilde naar aanleiding van een bezoek, dat hij aan mij bevestigde, dat hij zich had ingespannen om de inhoud van Ammans' spreekonderwijs eigen te maken. Na zijn vertrek had hij mij, Herrn Niederhof, pastor van de St. Nikolaikerkerk, de inhoud van het dovenonderwijs overgelaten”.

Helaas stierf deze pastor in hetzelfde jaar. Hoe het verder ging met dit onderwijs, is niet meer bekend.

Klassikaal onderwijs

Een andere bron over het dovenonderwijs is van Ojasaar, die jarenlang de kroniek over het Estse dovenonderwijs in artikelen schreef en zelf al 40 jaar lang als dovenonderwijzeres bezig was.

De officiële dovenschool is op 23 december 1866 in Vändra in Zuidwest Estland (oude naam was: Fennern) gevestigd.

In 1866 was de methode oraal en de taal Estlands, wat uitzonderlijk was. Daar Estland toen een Tsaristische provincie was, werd op de meeste scholen in het Russisch of Duits onderwezen.

De oprichter was Ernst Sokolovski, een Poolse pater in Vändra, geboren in Letland en gestorven in Paldiski, een Estlandse havenstad, waarnaar hij was verbannen door het Tsaristische bewind. De eerste onderwijzer in Vändra was Johannes Eglon. (1836-1908) Hij heeft 33 jaar bij de school gewerkt.

Sokolovski was een vooruitziende man. Hij reisde door Europa en leerde daar de onderwijssituatie kennen voor doven. In zijn eigen kerk ontdekte hij enkele dove kinderen, die niet onderwezen werden. In 1865 stierf een grootgrondbezitter die 1000 roebels naliet voor het onderwijs in Estland. Sokolovski probeerde een vergunning te krijgen voor het oprichten van een dovenschool. Hij organiseerde collectes in kerken voor het geld. Een deel leende hij. In 1866 werd een klein huis voor het dovenonderwijs gebouwd, dat nu niet meer bestaat.

De Russische regering steunde het Estlandse taalonderwijs niet, maar van tegenwerking is niets bekend. Er was sprake van privé-onderwijs.

Doordat Vändra te ver lag van de spoorwegen en grote wegen, verplaatste de school zich naar een groot landhuis in Porkuni. (Midden-Estland) Vanaf 5 januari 1925 begon daar de huidige dovenschool van Porkuni met 9 leerlingen.

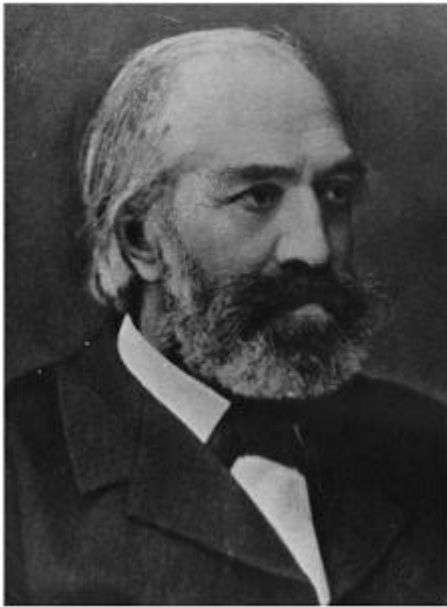
In Estland zijn er nu twee dovenscholen en een school voor slechthorenden. Een dovenschool staat in Tallinn, (pas in 1994 opgericht) en in Porkuni. De school voor slechthorenden is gevestigd in Tartu.

Bronnen:

- Hörschelmann, C., *Uebersicht über das Werk der Taubstummenbildung mit besonderer Berücksichtigung der Anstalten in Russland* (Tallin, 1903)
- Kannike, Ants, brief 31 augustus 1993
- Ojasaar, Elle, brief 18 april 1995

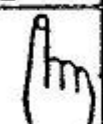

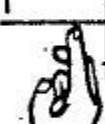

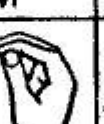
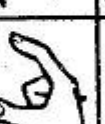

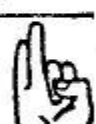
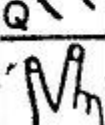
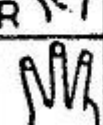
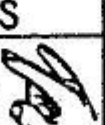
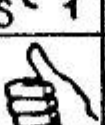

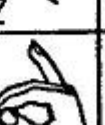

Illustratie: Ojasaar, Elle (1995)

Handalfabet: Ojasaar, Elle (1995)

Ernst Sokolovski

 A	 B	 C	 D	 E	 F	 G	 H
 I	 J	 K	 L	 M	 N	 O	 P
 Q	 R	 S	 Š	 Z	 Ž	 T	 U
 V	 W	 Ö	 Ä	 Ö	 Ü	 X	 Y

FINLAND

In Porvoo, ook wel Borgå genoemd, gaf Carl Oscar Malm op 1 oktober 1846 voor het eerst privaatonderwijs in Finland. Als methode gebruikte hij de Zweedse gebarentaal en handalfabet en geschreven Fins.

Malm werd geboren in Eura. (Finland) Toen hij 1 jaar oud was, werd hij door ziekte aan beide oren doof. Op achtjarige leeftijd moest hij reizen naar Stockholm voor onderwijs aan dove leerlingen. Tijdens zijn Zweedse schooltijd leerde hij timmeren, maar hij wenste leraar te worden. Op school bleek hij zeer begaafd te zijn en bij zijn terugkomst in Porvoo deed hij zijn plaatsgenoten verbazen met zijn enorme talenkennis: Fins, Zweeds, Duits, Engels, Frans en de gebarentaal. Hij discussieerde af en toe met horende intellectuelen met behulp van pen en papier.

Nadat hij in 1846 met het lesgeven aan twee dove jongens aan de Kankurinkuja nr. 5 te Porvoo begon, kreeg hij geld van vermogende mensen toegestopt. De plaatselijke arts gaf gratis benodigdheden. Spoedig kreeg Malm goede resultaten, waardoor men in Zweden geen Finse dove leerlingen meer hoefde op te nemen.

Maar Malm moest zich jarenlang bewijzen om de erkenning van de overheid te kunnen verkrijgen. Eindelijk kreeg de school in 1856 financiële steun. De school werd in 1859 verplaatst naar Abo, (nu Turku) omdat Malm al eerder zocht naar een ideale plaats voor zijn onderwijs. Zijn leerlingen gingen met hem mee naar Turku. Verdere statistische bijzonderheden over leerlingen ontbreken, daar er toen geen register is bijgehouden, of dit is verloren gegaan. Een ding is zeker: de namen van slechts twee leerlingen zijn bekend: Sirén en Fritz Hirn. Later getrouwd met Maria Klingenberg werd Fritz een beroemde fotograaf. Zij was ook een verdienstelijke fotografe. Samen zochten ze met Malm naar materiaal, die zij via correspondentie naar Duitsland trachtten te verkrijgen. Fritz Hirn had in 1862 een eigen studio en maakte ook foto's van de Finse gebarentaal, wel 300 gebaren.

Er is verteld, dat de plaatselijke schoenmakers concurrentie van dove leerlingenschoenmakers in Turku vreesden, daar zij op het instituut zo goed werden opgeleid in het schoenmaken... Pas in 1869 werd de status van deze school omgezet in het doveninstituut.

Carl Oscar Malm stichtte in Turku ook nog een staatsbibliotheek. In zijn vrije tijd hield hij zich bezig met zijn hobby's: schaken, zwemmen en knutselen met hout. Er ging een verhaal rond in de dovengemeenschap dat Malm een paard had gered door uit de rivier te trekken, samen met andere mensen. Hierdoor vatte Malm kou. Dientengevolge stierf Malm op zijn 37-jarige leeftijd te Turku.

Bronnen:

- Embassy of Finland, brief 6 juli 1988 van Nyyrikki Kurkivuori, Finse Ambassade te 's Gravenhage
- Eerola, Riita, brief 20 september 1988
- Naukkarinen, Tiina, *Fritz and Maria Hirn, Deaf Photographers*
In: Collage, works on International Deaf History, by Renate Fischer and Tomas Vollhaber with the participation of Heiko Zienert, (Hamburg, 1996) 104
- Salmi, Eeva, mail 18 oktober 2005
- Sayers, William, *A Treatise from Enlightenment Sweden on Teaching the Mute to Read and Speak*
In: Journal of Deaf Studies and Deaf Education, Fall 1999

Illustratie:

Gevonden in september 2005:

http://www.tkukoulu.fi/~comalm/historiaa_2.html

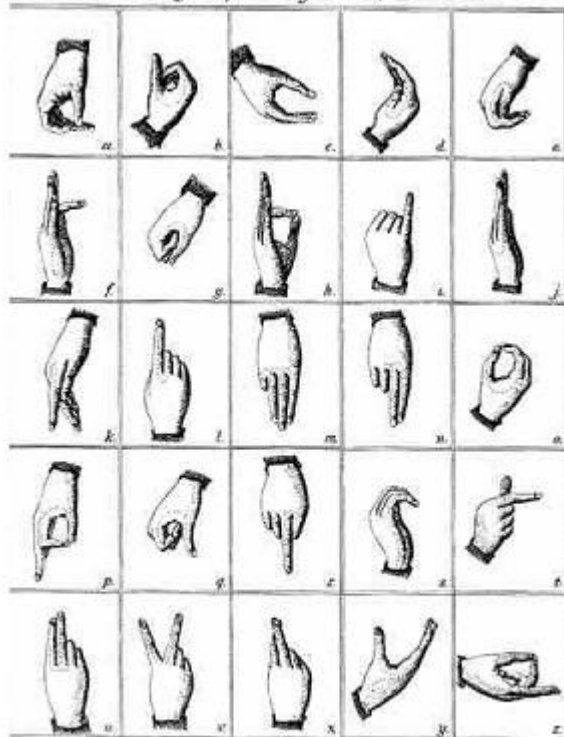
Handalfabet:

In: Collage, works on International Deaf History, by Renate Fischer and Tomas Vollhaber with the participation of Heiko Zienert
(Hamburg, 1996) 104

Carl Oscar Malm

De Döfstummas
Hand - alfabet
 i Sverige, Portugal och Finland.

Å. Handen i ställning för a, svänges i cirkel i luften
Ä. Handen i ställning för u, höjes i en kroklinas i luften
Ö. Handen i ställning för o, höjes i en kroklinas i luften

FRANKRIJK

Vroege periode

Bender gaf uitvoerig aandacht aan de vroege periode van het Franse spreekonderwijs. De eerste spraakleraar was Jacobo Rodríguez Pereira, geboren op 11 april 1715 te Berlanga. (Portugal) Hij leerde in de periode tussen 1734 en 1780 niet meer dan twaalf leerlingen spreken en gebruikte daarbij ook een handalfabet, echter gebaseerd op fonetische eigenschappen. De methode van het onderwijs van Pereira was omgeven door geheimzinnigheid, net zoals bij Samuel Heinicke. De bekendste leerlingen waren Etienne de Fay, afkomstig van een welgestelde familie en Sabourex de Fontaney, peetzoon van duce De Chaulnes, die later in zijn autobiografie publiceerde over het spreekonderwijs van zijn leermeester.

Etienne de Fay (1669 – 1746 of 1747), doofgeboren, woonde in een klooster en deed werk als beeldhouwer aan onder andere de kathedraal te Amiens; daarnaast was hij architect, bibliothecaris en leraar van enkele dove leerlingen, als dé eerste dove leraar ter wereld!

Pereira concurreerde in die tijd met Monsieur Ernaud, die ook het boek van Johann Conrad Amman gebruikte voor zijn onderwijs in het spreken. Ernaud had onder andere een doofgeboren zoon van een Ierse edelman als leerling. Na zijn dood in 1780 volgde Isaac, zijn zoon, hem op, maar zijn pogingen om het werk van zijn vader te volbrengen faalden volkomen en hij stierf jong, zijn moeder en zijn vrouw met twee kleuters achterlatend.

Klassikaal onderwijs

Het begin van de eerste klassikale dovenschool ter wereld in 1760 is op naam van Abbé Charles Michel de l'Épée voor eeuwig in ons geheugen gegrift. In dat jaar begon Schotland (Thomas Braidwood) weliswaar ook met onderwijs, doch men kan dit niet rubriceren als klassikale vorm.

De l'Épée was te Versailles geboren en in de tijd van Lodewijk XIV, de Zonnekoning, werd hij op een steenworp afstand van het koninklijke paleis grootgebracht door zijn ouders. Zijn vader werkte op dit paleis als koninklijk architect. Zijn taak was onder meer de gebouwen daarvan te onderhouden. Toen Charles Michel zeven jaar oud werd, verhuisde de familie naar het centrum van Parijs. Al vroeg koesterde hij aspiraties voor het priesterschap. Daar studeerde hij in Palais Royale, het centrum van het jansenisme (een substroming in het calvinisme, gesticht door de Nederlander Cornelis Jansen). In 1728 volgde De l'Épée een cursus filosofie; twee jaar later liet hij zich inschrijven als student aan de Sorbonne.

In 1760 ontmoette hij een dove tweeling in hun huis aan rue Fossées des Saint Victor (nu: rue Thouin et du Cardinale Lemoine). Hij zag de 18-jarige tweelingzusjes met elkaar vingerspellen. Hun moeder kwam dan later thuis en vertelde hem, dat de communicatie bij de tweeling alleen via de handen verliep en zij vroeg de 47-jarige priester wie aan haar dochters verder les kon geven. Het bleek dat deze meisjes leerlingen waren van Simon Vanin (1704 Reims – 1759 Parijs), een priester die kortgeleden was overleden. Zij konden hierdoor verder niet meer leren. Daardoor raakte de abt diep onder de indruk. Natuurlijk ging hij na wie de meisjes verder konden helpen en hij wist het niet. Opeens kwam een gedachte bij De l'Épée op: die meisjes zouden eens sterven zonder te weten, dat er belangrijke dingen bestonden zoals de godsdienst en belangrijke feiten in het leven, bijvoorbeeld een huwelijk en het zorgen voor het nageslacht.

Na zijn besluit zich toch in het diepe water te wagen, kwamen de tweeling dan enkele malen per week bij de priester thuis om onderwijs te ontvangen. Na enige tijd merkte hij dat daar echt behoefte was, want dankzij de mond-tot-mond-reclame kwam er bij de abt een verzoek van sommige ouders om hun dove kinderen te onderwijzen. Hiervoor kreeg hij onvoorwaardelijke steun van zijn broer en zus, die hem alleen maar aan materiele zaken konden helpen. Zijn werk raakte op den duur bekend, ook in het buitenland.

Eens kreeg hij een schitterend boek, geschreven door Juan Pablo Bonet en uitgegeven in 1620 uit Spanje in handen. De interesse van De l'Epée werd hevig, toen hij daarin enkele prachtige tekeningen ontwaarde: het handalfabet. Een ander boek, geschreven door Johann Conrad Amman uit Amsterdam, kreeg of kocht De l'Epée even later. Hij verklaarde later dat beide boeken hem als gidsen voor zijn onderwijs waren. Ook kreeg De l'Epée op een dag een enveloppe met een koninklijk zegel, van Keizerin Catharina de Grote van Rusland. Zij verzocht hem zonder aarzelen naar Rusland te gaan om daar dovenonderwijs te geven. De l'Epée, toen al op leeftijd, voelde daar niets voor en stuurde zijn landgenoot er heen.

Een graaf van Frankenstein, de zoon van Keizerin Thèrese van Oostenrijk, kwam eens incognito Parijs bezoeken en kwam ook bij De l'Epée kijken naar diens onderwijs. Hij raakte zo onder de indruk en vroeg hem of hij naar Oostenrijk kon gaan reizen om daar een dovenschool op te richten. Hierdoor groeide ook het besef bij De l'Epée, dat ook in andere landen een dovenschool moest komen. Hij vroeg deze kroonprins een beschikbare leraar uit Oostenrijk naar Parijs te laten sturen, zodat De l'Epée hem kon inwerken. Zo kwamen er twee eerste horende leerlingen bij hem in de leer: Friedrich Stork, priester en Josef May, een oud-militair en onderwijzer.

Bij De l'Epée kwam een keer het idee op dat gewone mensen zijn verrichtingen als dovenleraar op een vastgestelde dag en uur zouden kunnen volgen. Hij gaf eens per week een openbare les. Voor het publiek was dat in deze tijd volkomen nieuw! De horende aanwezigen zagen wonderlijke handbewegingen bij de leerlingen maken en begrepen natuurlijk niet hoe ze zich hiermee konden uitdrukken. Vóór 1760 waren dove mensen zonder enkel onderwijs massaal van de samenleving verstoten. Door de openbare lessen van de De l'Epée leerden horende mensen dat dove mensen geen onnutte schepselen meer waren, doch hun medeburgers. Daarom gaven ze wat geld aan de dovenleraar om zijn onderwijs te kunnen bekostigen, al was het erg weinig.

Vanaf 1780 kwamen totaal zeventien geestelijken uit verschillende landen van Europa bij De l'Epée in de leer. Daarna keerden zij, voorzien van parate kennis, vingeralfabet en veel handgebaren in hun vingers, terug naar hun land om daar ook een dovenschool op te richten. Er waren ook mensen, die hiermee wilden beginnen, doch er mee niets deden.

Als 77-jarige priester en onderwijsman stierf Charles Michel de l'Epée te midden van zijn leerlingen en enkele horende vrienden, twee dagen voor de Eerste Kerstdag van het jaar. Hij werd in een kerk (Saint Roch) in het centrum van Parijs begraven. Maar zijn ideaal om onderwijsmogelijkheden te geven aan dove kinderen in alle landen van de wereld, blijft voor eeuwig voortleven!

Bronnen:

- Bender, Ruth E., *The conquest of deafness* (Cleveland 6, Ohio, USA, 1960)
- Betten, Henk, *Bevrijdend Gebaar* (Groningen, 1984)
- Bézagu-Deluy, Maryse, *L'abbé de L'Epée, instituteur gratuit des sourds et muets 1712 – 1789* (Paris, 1990)
- Büchli, M.J.C., *De zorg voor de doofstomme* (Amsterdam, 1948)
- Truffaut, Bernard, artikelen
In : Cahiers de l'Histoire des Sourds
(St. Jean de la Ruelle, 1989)

Handalfabet: In : Cours d'instruction d'un sourd-muet de naissance, pour servir a l' éducation des sourds-muets, van Roch Ambroise Sicard, Paris Chez le Clere, 1799
Bibliotheek nr. 587-S bis Koninklijke Kentalis

Illustraties: Prent Abbé C.M. de l'Epée van fam. H. Betten.
Tekening in: *Bilderatlas zur Geschichte der Taubstummenbildung*, von Ernst Emmerig.
(München, 1927)

GRIEKENLAND

Oudheid

Aristoteles en Plato hebben zich ook beziggehouden met doofheid. Büchli schreef: "Aristoteles wijst op het belang van de tong voor het spreken en op het feit, dat kleine kinderen hun tong moeten leren gebruiken. Zo lang zij haar niet in de macht hebben, spreken zij niet goed. Aristoteles acht de blinden tot grotere ontwikkeling in staat dan doven, daar het gehoor de intellectuele ontwikkeling het meest bevordert, de (hoorbare) spraak immers is middelaarster bij het onderwijs. Met deze uitspraak kan men zich verenigen, maar men heeft de betrokken passages in latere tijden onjuist geïnterpreteerd. Aan Aristoteles heeft men de bewering in de mond gelegd, dat, waar het gehoor ontbreekt, de mogelijkheid tot ontwikkeling eveneens ontbreekt. Voor dove mensen betekent dit het noodlottige gevolg, dat theologen en juristen met een beroep op Aristoteles de dove intellectuele ontwikkelingsmethoden ontzegden."

"Bij Plato vinden wij het eerste bericht over de ontwikkelingsmogelijkheden van de doven: in een dialoog over de verhouding van woord en begrip met Socrates laat Plato verwijzen naar de dove Atheners, die zich door gebaren verstaanbaar maken", is te lezen op 14de pagina van Büchli.

Klassikaal onderwijs

Vreemd genoeg pas in de eerste kwart van de 20^e eeuw verkreeg Griekenland haar eigen dovenonderwijs. Het begon zo: Charalambos Speliopoulos als weldoener wou het nationale Instituut voor Doven al in 1907 oprichten, maar door verschillende oorzaken kwam er niets van. Hij was van plan een naam aan de dovenschool te geven: "House of Charalambos and Helen (zijn vrouw) Speliopoulos". Deze vermogende man is in 1922 overleden.

In 1922 arriveerde een schip vol Griekse vluchtelingen uit Turkije in de haven van Athene. In dit schip bevonden zich ook weeskinderen, waarvan enkele doof. De Amerikaanse liefdadige instelling "Near-East-Foundation" ontfermde zich over weeskinderen, ook dove kinderen. Helen Palatidou, zelf vluchteling, werd uitgezonden naar Amerika om zich te laten onderrichten hoe je dove leerlingen onderwijs kan geven. Ze bleef ongeveer twee jaar. Toen zij terugkeerde, begon zij onmiddellijk met het lesgeven voor tien leerlingen in Athene, onder supervisie van deze liefdadige instelling. Deze zorgde ook voor het weeshuis voor dove kinderen, op het eiland Syros.

De methode voor het onderwijzen is oraal. Pas in 1931 stelde de regering via het Ministerie van Gezondheid een charitatieve instelling in voor dove kinderen. Een jaar later slaagde het bestuur van dit instituut genaamd "House of the Deaf by Charalabos Speliopoulos" er in twee instellingen, zowel publieke als private scholen, via een speciaal recht te verenigen. Pas in 1937 verkreeg de school de status van "National Institute for the Protection of the Deaf", dat ook van het ministerie een nieuw en groter gebouw kreeg.

Bronnen:

- Büchli, M.J.C., *De zorg voor de doofstomme* (Amsterdam, 1948)
- Fitsiou, A., brief 20 mei 1991
- Lampropoulou, Venetta, *The History of Deaf Education in Greece In: The Deaf Way, perspectives from the International Conference on Deaf Culture* (Gallaudet University Press, 1994)

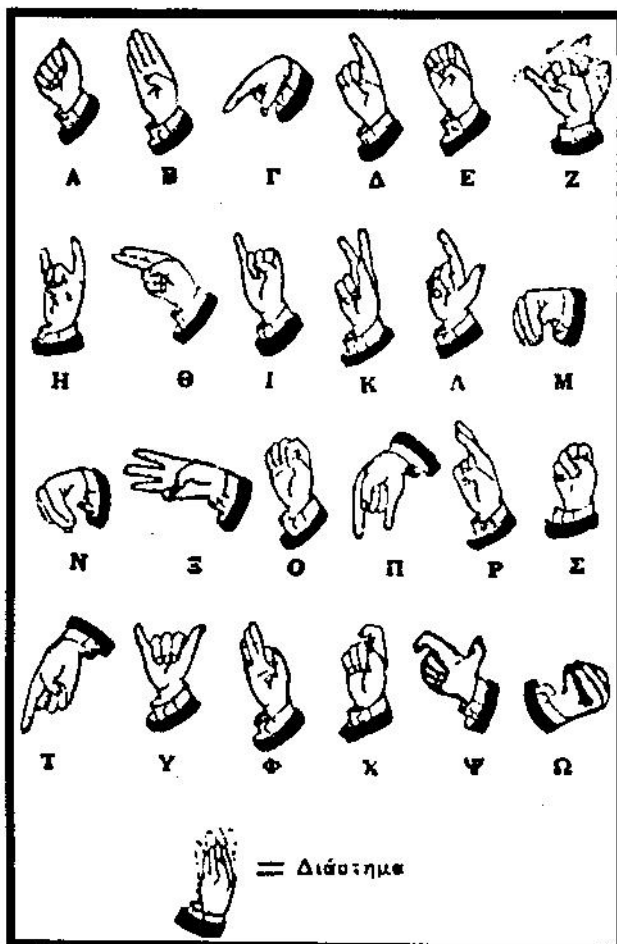
Handalfabet:

Gevonden op 23 januari 2007:

<http://www.michaelszczepanski.de/fagreece.htm>

Illustratie:

geen...

The chart above is the old Greek alphabet.
The new alphabet was revised in April 1975.

HONGARIJE

Op 15 augustus 1802 te Vac, ten noorden van Boedapest, is de school voor dove leerlingen van start gegaan. Mr. András Jólészi Cházár, geboren te Jólész en te Rozsnyó overleden, legde zijn functie als advocaat vanwege de gevorderde leeftijd neer en gaf aandacht aan arme en gehandicapte mensen. Nadat hij het Weense doveninstituut had bezocht, liet hij het doveninstituut opzetten. Hij gaf eerst zelf f. 1000, = en zamelde f. 40.000, = in om de school nieuw leven in te blazen.

De keus viel op Anton Simon (1772 - 1808), priester, die als eerste directeur van het nieuwe instituut fungeerde. Hij beantwoordde aan de verwachting als een geroepen vakman en schreef twee boeken over zijn werk in Vac. Een in 1804, een tweede in 1807 onder de titel Een ware meester die zijn leerlingen in korte tijd zonder verveling tegelijk leert lezen en schrijven.

Anton Schwarzer en Samuel Kapuváry assisteerden Anton Simon als leraren. Ze maakten gebruik van de gemengde Weense methode. De taal die de leerlingen leerden spreken, is echter deels Duits en Hongaars. Deze school startte met 24 leerlingen, die van 7 tot 14 jaar oud waren. Deze leerden daar ook een ambacht. Het instituut ontving morele en financiële steun van het keizerrijk. Koning Frans had f 5.000, = voor over en stelde het leegstaande bisschoppelijke paleis ter beschikking. Van allerlei fondsen kwamen er ook structurele subsidies binnen.

In 1878 is er een doveninstituut alleen voor joodse leerlingen toegevoegd in hetzelfde complex. Als eerste directeur van dit nieuwe instituut gebruikte Lipot Grunberger de orale methode.

Bronnen:

- Toth, Egon, brief 3 januari 1997
- Schott, Walter, brief 13 februari 1997
- Emmerig, Ernst, *Bilderatlas zur Geschichte der Taubstummenebildung* (München, 1927)
- Varadi, S., Ungarn
In: *Das Taubstummenebildungswesen im XIX. Jahrhundert in den wichtigsten Staaten Europas* von J. Karth, (Breslau, 1902)
Bibliotheek nr. 2365 Koninklijke Kentalis

Illustratie: In: *Bilderatlas zur Geschichte der Taubstummenebildung* von Ernst Emmerig, (München, 1927)

Handalfabet: In: *International Hand Alphabet Charts*, second edition, edited and compiled by Simon J. Carmel, (Rockville, Md, USA, 1982, published by Anton Schwarzer in 1828)

Chazari studii vobis

Alphabeti

IERLAND

Rond 1812 schreef Robinson eens een voorstel aan de regering van Ierland over het stichten van een nationaal doveninstituut naar voorbeeld van het werk van Sicard te Parijs. Helaas wenste men zijn voorstel niet in behandeling te nemen, waarna Robinson afzag van een verdere poging om de regering te vermurwen.

Vier jaar later werd toch de eerste instelling voor dove leerlingen in Ierland opgericht op 18 mei 1816. Volgens jaarverslag over 1817 was de officiële naam van dit instituut : the National Institution for the Education of Deaf and Dumb Children of the Poor in Ireland.

Dr. Charles Orphen, protestant en chirurg, zag eens Thomas Collins, een dove jongen, in het ziekenhuis en ondernam in zijn eigen huis een poging om hem te leren spreken en algemene kennis bij te brengen. Op basis van dit resultaat gaf Orphen enkele lezingen in 1816 in dit ziekenhuis, waarbij Thomas als schoolvoorbeeld ook aanwezig was. Dit leidde tot oprichting van dit protestantse instituut.

De methode van spraak en mondafzien zouden zijn toegepast, maar het is bekend dat Orphen een grote fan was van de gebarenmethode van Abbé De L'Épée en Sicard. Het door Orphen in zijn boek genoemde One-Handed, of Spanish Manual Alphabet en Two-Handed, of English Manual Alphabet werden beide op zijn school gebruikt. Dit instituut ging echter net als andere doveninstututen in 1880 over tot het oralisme.

In 1817 huurde een commissie op kosten van the House of Industry een woning aan de Brunswickstreet te Claremont vlakbij Glasnevin, nu een wijk in Dublin. Daar was er veel meer ruimte om onderwijs aan 16 leerlingen te kunnen geven. In 1822 breidde het instituut uit met enkele nieuwe schoollokalen en een internaat. Ook zijn er dove leraren werkzaam geweest.

Ouders van katholiek huize waren niet best te spreken over de 'indoctrinatie' door het instituut bij de leerlingen. Daarom is het instituut, drijvend op donaties, in 1840 overgegaan tot de katholieke overtuiging...

Charles Edward Herbert Orphen is te Cork geboren en huwde in 1823 met Alicia Frances Sirr. Voor haar was Charles de tweede echtgenoot. Zij hadden 9 kinderen. In 1848 emigreerden zij naar Zuid-Afrika, waar Charles 8 jaar lang als predikant werkte en daar te Port Elizabeth overleed.

Bronnen:

- Gevonden op 19 februari 2005:
<http://www.chapters.eiretek.org/books/Wright/wright16.htm>
- Gawley, J., brief 18 juli 1988

Illustratie:

In: The contrast between atheism, paganism and christianity; illustrated; or the uneducated deaf and dumb, as heathens, compared with those, who have been instructed in language and revelation, and taught by the holy spirit, as Christians by Ch. E.H. Orphen (Dublin, 1828)

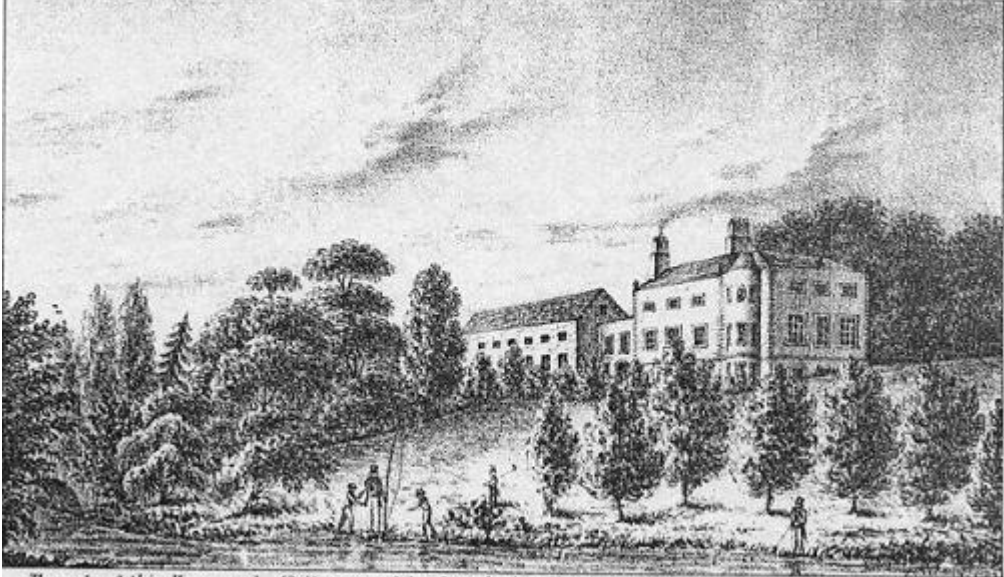
Bibliotheek nr. 673 Koninklijke Kentalis

Handalfabet:

In: Anecdotes and Annals of the Deaf and Dumb, by Ch.E.H. Orphen (London, 1836)

Bibliotheek nr. 674 Koninklijke Kentalis

*National Institution at Claremont (near Glasnevin)
for Deaf & Dumb Children of the Poor in Ireland; Supported by voluntary contributions.*

*The rent of this House, and 10.75 acres of land, and the Head Masters Salary amounts only to £203.11.6.
Lithographed at Allens, Dame St. Dublin, from a Sketch by Mr. Humphreys, Head Master of the School.*

*Designed by Mr. Thomas Braidwood, Esq. Director of the Institution for Deaf and Dumb Children, at Glasgow, near London.
Engraved on Stone by Mr. Andrew Millar, at the Edinburgh Press, in the Strand, London.
Printed at the Lithographic Press, at the Mansion House, Strand, London.
MDCCLXXXVI.
DUBLIN.
P. 1. 1. 1. 1. 1.*

IJSLAND

Volgens de heer Bjarney Njálisdóttir, hoofd van de Heyrnleysingjaskólinn, zou Páll Séra Pálson, een priester, in 1870 les gegeven hebben aan dove leerlingen bij hem thuis in de boerderij en pastorie "Stóra Hraun" aan de zuidkust van IJsland.

De Deense gebarenmethode zou voor het onderwijs zijn gebruikt. Later is het gewijzigd in de gemengde methode: spreek- en gebarenmethode.

De Deense regering gaf deze privé-school op 26 februari 1872 eindelijk een status, maar pas twintig jaar later, dus op 1 oktober 1892, ging men over tot de stichting van het doveninstituut. In 1909 verplaatste dit instituut naar Reykjavik. Het heeft de naam: "Heyrnleysingjaskólinn". In 1993 had deze instelling totaal 25 leerlingen van 1 (..) tot 15 jaar oud. Men hanteert het systeem: IJslands en gebarentaal.

Van Camilla Mirja Björnsdóttir, dove vrouw, geboren in IJsland, kreeg ik de volgende informatie: tussen 1820 en 1867 waren er totaal 24 dove leerlingen, geboortig te IJsland, uitgezonden om in Kopenhagen onderwijs te krijgen. (Van 1814 tot 1944 behoorde IJsland tot het Deense koninkrijk) Natuurlijk hadden die arme leerlingen vanwege de grote afstand bijna geen vakantie...

Séra Páll Pállson was horend geboren. Toen hij erg jong was, had hij echter een beperkte taalschat. Daarom is hij ook uitgezonden naar een dovenschool te Denemarken. Daar krijgt hij een groter taalaanbod. Het is niet bekend hoe lang hij daar verbleef. Hij keerde terug naar zijn vaderland en stichtte een Latijnse school en seminarie. Zijn werkplek was in het huis van zijn vader. In 1865/66 raakte hij zijn baan kwijt en hij ging dan zeer eenvoudige schoolboeken voor dove leerlingen schrijven.

Op 4 september 1867 begon hij les te geven aan dove leerlingen. Het is niet bekend welke methode Pállson gebruikte voor dit onderwijs. Volgens een mededeling in een gevonden brief zou hij de gebarentaal zeker hebben gehanteerd. Dit schooltje zou eerst in Prestbakki gevestigd zijn en in 1878 verhuisde Pállsson met zijn school naar Skaftafell. Gedurende het leven van deze leraar zouden slechts vier leerlingen zijn geweest die van hem les kregen. Als zij genoeg geleerd hebben, werkten zij als huisknecht of als hulp in de huishouding.

Omdat Pállson erg weinig leerlingen had, verzocht hij de Deense regering om de invoering van de leerplicht in IJsland, doch vergeefs. Want pas in 1922 is deze plicht ingevoerd. In dit verband is het merkwaardig te noemen want Denemarken zelf had door het koninklijke bevel al in 1817 de leerplicht voor dove leerlingen ingevoerd. Na de dood van Séra Páll Pállsson kwam het subsidiestroompje goed op gang, waardoor het leerlingenaantal kon toenemen.

In 2003 startte men met een speciale groep in het reguliere basisonderwijs. Deze groep bestond uit 18 leerlingen, waarvan enkelen slechthorend.

Bronnen:

- Björnsdóttir, Camilla Mirja, mail augustus 2003
- Njálisdóttir, Bjarney, brief 30 september 1993

Handalfabet: In: International Hand Alphabet Charts, second editon, edited and compiled by Simon J. Carmel, (Rockville, Md, USA, 1982)

Illustratie: Geen

ICELAND
Icelandic Hand Alphabet

 A	 A	 B	 C	 D
 Ð	 E,É	 F	 G	 H
 I,Í	 J	 K	 L	 M
 N	 O,Ó	 P	 R	 S
 T	 U,Ú	 V	 W	 X
 Y,Ý	 Z	 þ	 Æ	 Ö

ITALIË

Oudheid en vroege periode

Carl Mander schreef: "Quintus Pedius, die Roomsche Burghmeester was gheweest, en openbaer te Room hadde getriumpheert, wesende oock een mede-erfgenaem lulij Caesaris, met den Keyser Augusto, hebbende eenen soon, wiens soon oock Quintus Pedius geheeten was. Desen longhen stom wesende gheboren, hebben de Ouders geraetslaegt, wat men hem soude laten leeren. Onder ander Messala, den grooten Orateur, van wiens huys en gheslacht de Grootmoeder van dit kindt haer afcomst hadde, die was van meyninge, en gaf den raedt, nae langh overlegh en rijpen raedt, dat men desen stommen soude leeren de Const van schilderen, welcken raedt van den Keyser Augusto seer goet gehouden werdt. So dat desen jongen stommen Edelman volherde in dese Const tot zijn doot, en vorderder wonderlijck in."

"Hieronymus Cardanus (1501-1576), medicus, maakte in 1550 onderscheid tussen de mensen die bij of kort na de geboorte doof geworden zijn, en hen die al konden spreken, toen zij doof werden. De eersten konden, indien hun het verstand niet ontbrak, tot grote ontwikkeling kwamen zoals hij uit ervaring wist. In een later geschrift legde hij -onder verwijzing naar Agricola- er de nadruk op, dat men even goed schriftelijk als mondeling concreta en abstracta kon aanduiden, zoals de doofstommen dat doen", stelde Büchli in zijn boek.

Klassikaal onderwijs

In 1782 hadden dove kinderen in Italië nog geen onderwijs, wat Pasquale di Pietro, een welgestelde advocaat, stoorde. Hij besloot een nieuwe dovenschool op zijn eigen kosten te Rome te gaan stichten. Een jaar tevoren bezocht deze man de dovenschool van Abbé De l'Épée te Parijs. Weer terug in Rome vond hij in Tommasso Silvestri, een priester, een geschikte man en stuurde hem naar de school te Parijs om de beginselen van dit onderwijs onder de knie te krijgen. Silvestri had een half jaar lang voor nodig voor hij de gebarentaal en het handalfabet kon hanteren. Op 9 februari 1784 startte hij met acht leerlingen in de woning van Pasquale di Pietro. Hij boekte zoveel succes met zijn onderwijs dankzij inspanningen om zijn leerlingen te leren spreken dat verschillende belangstellenden uit Napels, Malta, Modena en andere steden bij hem kwamen om de methode tot eigen te maken. Later beschreef Silvestri zijn methode in het ongepubliceerde boek, vrij vertaald: 'Een snelle methode voor het lesgeven en instructies, bestemd voor leraren van doven en stommen, die zo geboren zijn'. Silvestri mocht nog maar vijf jaar verder doen en stierf helaas jong.

Deze school mocht al vanaf de oprichting in de gunst van de paus verheugen dankzij de inspanning van Pasquale di Pietro en kreeg dan ook financiële steun. Na de dood van Silvestri ontstonden er tegenslag en weerstand; het kwam door o.a. Mariani, de opvolger, die aanvankelijk totaal geen ervaring had met het doven-onderwijs, maar toch 42 jaar lang directeur bleef. Leerlingen van kleine staatjes zoals Piemonte, Toscani, Stato Pontificio, Regno di Napoli en andere staatjes gingen er heen om onderwijs te kunnen volgen. Ook financierden deze staatjes het schoolgeld.

Het is moeilijk te zeggen hoeveel dovenscholen Italië tegenwoordig heeft, omdat dove kinderen bijna overal in het regulier onderwijs zijn opgenomen (de zgn. rugzakmethode). Een ding is zeker: in 1800 waren er twee dovenscholen, in 1825 vijf, in 1850 waren er zeventien en in 1900 had Italië 47 dovenscholen.

Bronnen:

- Betten, Henk, *Levens vol Gebaren* (Copyright © 1998 Henk Betten) 24 – 26
- Büchli, M.J.C., *De zorg voor de doofstomme* (Amsterdam, 1948)
- Cimino, Enrico, brief 31 oktober 1996
- Emmerig, Ernst, *Bilderatlas zur Geschichte der Taubstummenbildung* (München, 1927)
- Mander, Carl van, *Het schilderboeck: waer in voor eerst de leerlustighe iueght den grondt der edel vry schilderconst in verscheyden deelen wort voorghedraghen* (Haarlem, 1604)
- Pinna, Paola, L. Pagliari Rampelli, P. Rossini, V. Volterra, *Written and unwritten History of a Residential School for the Deaf in Rome*
In: Looking Back, A Reader on the History of Deaf Communities and their Sign Languages, by Renate Fischer and Harlan Lane (eds)
(Hamburg, 1993) 349 - 368
In Algemeen Nederlands Doven Orgaan, augustus 1934, *Don Tommaso Silvestri, de Italiaansche Abbé de l'Epée en de eerste die de doofstommen leerde spreken* (vertaling uit La Gazette des S.-M., Paris door Louis Monasch Jr.)

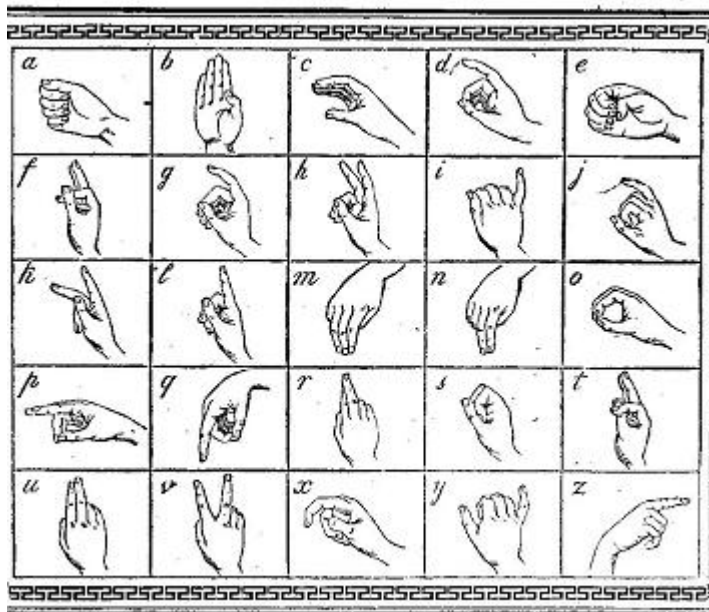
Illustratie: Gevonden in mei 2006:

www.storiadeisordi.it

Handalfabet: Cimino, Enrico (1996)

ALFABETO MANUALE DE' SORDI-MUTI.

INNOCENZA MACCHI sordo-muto disegnò ed incise l'anno 1825.

KROATIË

Adalbert Lampe als oud-leerling van het Weense doveninstituut, keerde na de voltooiing van de opleiding terug naar zijn vaderland, waar hij als ambtenaar werkte. Toevallig ontmoette Lampe een moeder van een dove jongen, die Ivan Smolec heette. Zij vroeg hem om hulp voor haar zontje. Op 14 november 1885 zette hij een privé-onderwijs op in Agram (oude naam van Zagreb).

In het jaarverslag van 1888 staat vermeld dat geen officiële papieren van de oprichting aanwezig zijn. Wel werd het doveninstituut op 1 oktober 1888 opgericht; het droeg de naam "Privatinstitut Lampe". Elk jaar kreeg hij er slechts één leerling bij; het duurde tot 1897.

Lampe maakte gebruik van de gebarentaal tijdens het lesgeven aan leerlingen. Het ging goed met zijn school, want de omgeving had waardering voor de poging om dove leerlingen op de maatschappij voor te bereiden. Toch kreeg Lampe eerst geen subsidie van de regering. Voor de kosten vroeg hij wel om zestien forint per leerling van hun ouders. Het was echter niet genoeg om voor voedsel en verwarming te bekostigen. Lampe hield een baan van beambte om deze te kunnen bekostigen. Zijn vrouw ging les geven en Lampe deed dat soms in vrije tijd. Tot nu toe is deze school de enige in Kroatië, die les geeft aan dove leerlingen.

Bronnen:

- Jelić, Sc. Slavica, brief zonder vermelding van datum (in oktober 2004)
- mail via slava.raskaj-zagreb@zg.hetnet.hr
- Joseph Medved, *Kroatien und Slavonien*

In: *Das Taubstummenbildungswesen im XIX. Jahrhundert in den wichtigsten Staaten Europas*, ein überblick über seine *Entwicklung* von Johannes Karth (Breslau, 1902) 290 – 291

Illustratie:
handalfabet:

Jelić, Sc. Slavica (2004)
Gevonden op 31 januari 2007.

<http://www.crodeafweb.net/rjecnik/abeceda/abeceda1.htm>

LETLAND

Carl August Jakobi begon in 1809 (een andere bron vermeldde: in 1810) met het privaatonderwijs met zes dove leerlingen in Riga. De opnameleeftijd was 6 – 12 jaar. De lesstof bestond uit: schrijven, rekenen, tekenen, godsdienst, taal, biologie, aardrijkskunde en geschiedenis. Ook werd aandacht gegeven aan het leren spreken en lezen. Als methode van het lesgeven gebruikte men in de eerste jaren handgebaren. Grotere leerlingen deden aan handenarbeid: steensnijden, houtdraaien en papiersnijden. Ook werd er een nieuw plan van de uitbreiding van de handenarbeid: het vervaardigen van een stempel gemaakt. De cursus van deze school duurde 4 à 5 jaar.

In 1832 ondernam een dove man, Daniël Heinrich Senß, geboren in Potsdam, oud-leerling van het doveninstituut te Berlijn, een poging om een andere privaat-school in Riga te stichten. Op 25 januari van dat jaar begon hij met 6 leerlingen op kosten van Dr. Ph. Bornhaupt. Slechts een jaar lang mocht dit instituut als zodanig functioneren.

Senß gebruikte de gebarenmethode. Pastoor Taube zorgde voor de spraaklessen en Schnitzer leerde de leerlingen tekenen. De dove zoon van de weduwe van majoor Ehlert, leerling van deze school, werd later leraar van een dovenschool.

Acht jaar later werd het nieuwe “Anstalt der Litterärisch-praktische Bürgerverbindung zu Riga” opgericht. In 1845 werd Berg uit Berlijn aangesteld als leraar voor 400 Roebel per jaar.

Ondertussen probeerde Ehlert, een dove man, een privaatinstituut op te zetten; het werk als leraar ging hem goed af. Maar hij was tegen de Duitse methode, want hij gebruikte liever met handgebaren. Hij werkte als leraar tot 1866.

Door de daling van het aantal leerlingen tot vijf kwam de jarenlang durende treurige toestand van dit instituut ten einde door de inspanning van een nieuwe medewerker, Stünzi uit Riehen (Zwitserland). Tot de dood van Stünzi verkeerde dit instituut in 1879 in een gezegende toestand; het ontlokte een opmerking van het bestuur van “Anstalt der Litterärisch-praktische Bürgerverbindung zu Riga”: “Der Name Stünzi wird in der Entwicklungs-geschichte der Taubstummschule der Baltische Lände eine bleibende Stätte einnehmen, und die Nachwelt wird gewiss dem Entschlafenen ein ehrendes und dankbares Andenken bewahren.”

Bronnen:

- Hörschelmann, C., *Uebersicht über das Werk der Taubstummenbildung mit besonderer Berücksichtigung der Anstalten in Russland* (Tallin, 1903)

- Karth, J., *Das Taubstummenbildungswesen im XIX. Jahrhundert in den wichtigsten Staaten Europas* (Breslau 1902)

Bibliotheek nr. 2365 Koninklijke Kentalis

Kruse, O.F.,

Ueber Taubstumme, Taubstummenbildung und Taubstummenanstalten; nebst Notizen aus meinem Reisetagebuche

(Schleswig, 1853)

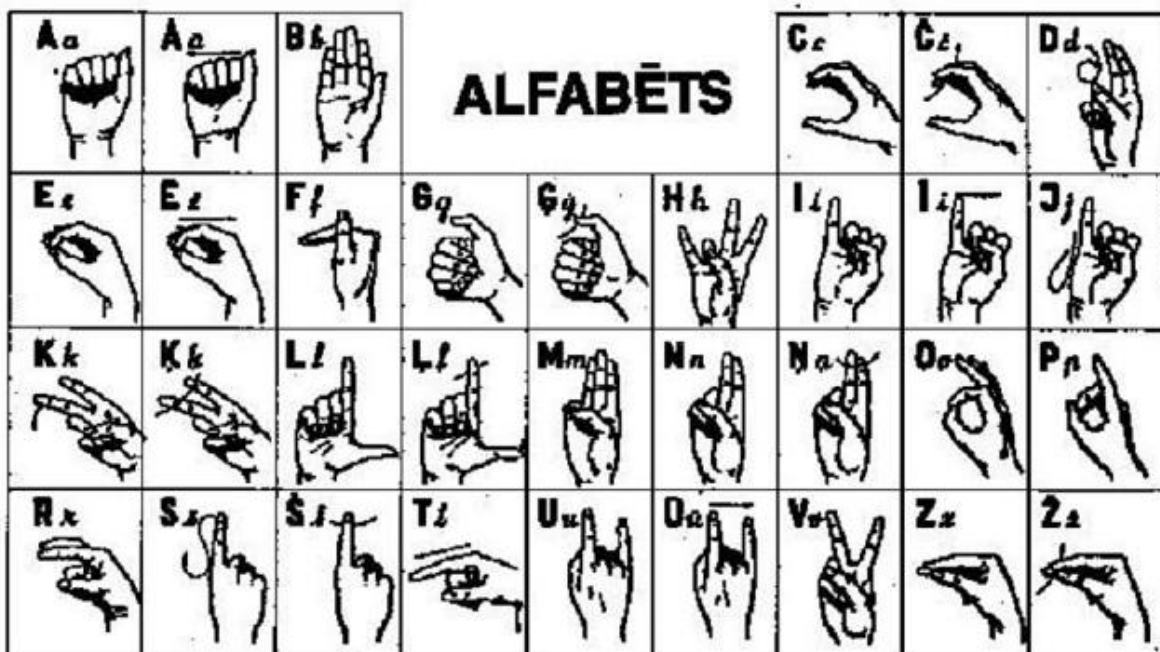
- Rigaer Stadtblatt, 1810, p. 150 u.

Handalfabet:

Edgar Volslovs per mail (mei 2005)

Illustratie:

Geen

LITOUWEN

Daiva Burkauskiene zegt in haar brief: “Ik wil niet nalaten om te vertellen dat Anzelmas Zigmantas, een monnik, al in 1805 met het onderwijs startte. Hij gaf privéles. Hierdoor voelde Jonas Kosakovskis, bisschop van Vlinius, zich geïnspireerd en hij kwam in 1806 met het idee om een doveninstituut in de hoofdstad van Litouwen te laten vestigen. Voor hij een dergelijke poging deed, stierf hij. Er moet nog vermeld worden dat dit onderwijs door de oorlog in 1812 moest worden gestaakt.”

Het duurde hierna tot 1833 voor de eerste school in Vilnius werd geopend, dankzij de inzet van de liefdadigheidscommissie, een project van de universiteit aldaar. Karolis Malochovecas, leraar, had vier dove leerlingen. Hij gebruikte de gebarenmethode, maar in het onderwijsprogramma was ook de spraak opgenomen; deze werd speciaal voor leerlingen die begaafd waren gebruikt. Hoe de eerste Litouwse onderwijzers de gebarentaal leerden, is niet bekend.

De verwerving van de nodige financiën voor deze school ging in deze tijd niet vlot. Daar Litouwen toen al door het Russische imperium ingelijfd was, vroeg men aan de regering om geld. Men stond er negatief tegenover. Gelukkig was er nog een fonds, op naam van Jonas Kosakovskis, bisschop van Vilnius, dat af en toe kon bijdragen.

Bron:

- Burkauskiene, Daiva, brief 14 mei 1999
- Handalfabet   Arunas Braziskas, mail (september 2006)
Illustratie: geen...

LUXEMBURG

Van 1844 tot 1880 hadden dove leerlingen doorgaans in het doveninstituut te Bad Camberg les. (Duitsland) Enkelen gingen daarvoor ook naar het instituut te Metz.

Van regeringswege besloot men een nieuw instituut in de stad Luxemburg op te richten. De heer H. Kirpach (1841-1913) als directeur-generaal van het ministerie van Onderwijs kreeg opdracht dit alles in goede banen te leiden en stelde enkele artikelen van het Koninklijk Besluit op. Dit besluit is dan op 28 januari 1880 getekend door Koning Willem III van Nederland te Den Haag. Tot 1890 behoorde Luxemburg namelijk tot het koninkrijk Nederlanden. In dat jaar waren er in totaal 38 leerplichtige kinderen en de leraren waren J. Kimmes uit Remich en Joseph Schuller uit Vianden. Zij werkten tot respectievelijk 1909 en 1922. Twee jaar later kwam Nicolas Hemmen ook om de hoek kijken en zijn werk duurde tot 1923. Het onderwijs gebeurde volgens de orale methode. De Regering steunde dit onderwijs moreel en financieel. Vanaf 1968 heet dit instituut Centre de Logopédie en het is nog steeds de enige instelling in dit land.

Bronnen:

- In: Jubileumboek 1880 - 1980 Institut de Sourds-Muets (Centre de Logopédie, Luxemburg, 1980)
- Miesch, Liette, brief 25 mei 2004

Illustratie: In: Jubileumboek 1880 - 1980 Institut de Sourds-Muets (Centre de Logopédie, Luxemburg, 1980)

Handalfabet: Gevonden op 7 juni 2007 in:
<http://www.daaflux.lu/gebardensprache.php>

Loi du 28 janvier 1880, concernant la création d'un établissement pour l'instruction et l'éducation des sourds-muets.

Nous GUILLAUME III, par la grâce de Dieu, Roi des Pays-Bas, Prince d'Orange-Nassau, Grand-Duc de Luxembourg, etc., etc., etc. ;

Notre Conseil d'État entendu ;

De l'assentiment de la Chambre des députés ;

Vu la décision de la Chambre des députés du 21 janvier 1880 et celle du Conseil d'État du 23 du même mois, portant qu'il n'y a pas lieu à second vote ;

Avons ordonné et ordonnons :

Art. 1er. Le Gouvernement est autorisé à fonder un établissement pour l'instruction et l'éducation des sourds-muets.

Art. 2. Un règlement d'administration publique déterminera l'organisation de cet établissement et fixera les frais d'enseignement et d'entretien des élèves.

En cas d'indigence des élèves, ces frais seront supportés par la commune qui a la charge d'entretien ; ils seront répartis entre les diverses sections composant cette commune, au marc le franc de leurs contributions foncière et mobilière réunies.

Il sera fait remise par l'État aux diverses sections du chef de ces frais, conformément aux dispositions de l'art. 1er de la loi du 26 juin 1874, concernant les frais d'entretien des aliénés et épileptiques indigents.

Art. 3. Il est alloué à la Direction générale de l'intérieur :

1° un crédit de 17,000 fr. pour travaux d'appropriation des locaux nécessaires à l'établissement (art. 101 du budget) ;

2° un crédit de 3,000 fr. pour frais d'ameublement (art. 101bis) ;

3° un crédit de 5,600 fr. pour les traitements et indemnités à accorder au personnel enseignant (art. 184) ;

4° un crédit de 3,300 fr. pour couvrir les frais d'entretien et d'habillement des élèves (art. 185).

Ces crédits seront rattachés aux articles afférents du budget des dépenses pour 1880.

Mandons et ordonnons que la présente loi soit insérée au *Mémorial*, pour être exécutée et observée par tous ceux que la chose concerne.

La Haye, le 28 janvier 1880.

GUILLAUME.

Le Directeur général de l'intérieur,
H. KIRPACH.

(Mémorial 1880, n° 12.)

 A	 B	 C	 D	 E
 F	 G	 H	 I	 J
 K	 L	 M	 N	 O
 P	 Q	 R	 S	 T
 U	 V	 W	 X	 Y
 Z	 Ä	 Ö	 Ü	 CH
 SCH	 ß	 daaflux <small>gebären · schwängeln · lernen</small>		

MALTA

Er zijn drie versies:

Volgens mevrouw Marie Alexander werd er in de jaren 1950 een afdeling dovenonderwijs in de Msida Primary School te Msida, ten zuidwesten van Valletta gestart. Joe Burlo beseftte dat Malta als koloniaal land binnen de Britse Gemenebest nog geen dovenonderwijs had. Dan kreeg hij een verzoek van de Britse regering als antwoord om er iets aan te doen. Joe Burlo ging voor een periode naar Birmingham toe; daar leerde hij hoe je onderwijs aan dove kinderen kon geven.

Mevrouw Elena Tanti als aangetrouwde oomzegster van Joe Burlo was vertelde dat hij als logopedist in Ierland werkzaam was. In 1955 startte hij met het dovenonderwijs in Malta.

Mevrouw Carmen Cascun als hoofd van de Helen Keller School mailde dat het ministerie van Onderwijs van de Britse Gemenebest (Malta zelf werd in 1964 onafhankelijk) in 1951 een initiatief nam om dovenonderwijs in Malta te introduceren. Dit ministerie zond Joe Burlo, toen leerling-logopedist te Manchester, weer terug naar deze stad om zich te laten onderrichten om met dit onderwijs in Malta te beginnen. Als Burlo terug in Malta keerde, werd hij benoemd als een functionaris van de afdeling Onderwijs van de regering van Malta.

De methode van het lesgeven was in het begin puur oraal. De leerlingen gebruikten onderling wel de gebarentaal. Op school hanteren de leraren vele jaren later de gemengde methode van spreken en gebaren.

In 1956 creëerde het ministerie van Onderwijs van Malta daar een unit binnen de primaire school voor twintig dove leerlingen. Deze unit werd in 1997 gesloten, daar er slechts negen leerlingen waren. Andere leerlingen zaten op gewone scholen, verspreid over het eiland en het andere eiland Gozo. Vijf jaar later fungeerde Skola Helen Keller als een onderwijsinstelling voor dove, blinde en doofblinde kinderen. Daar zijn alleen maar vier dove leerlingen. Maar andere dove kinderen blijven tot nu toe nog steeds op gewone scholen en speciaal opgeleide leraren hebben daar een ambulante taak.

Bronnen:

- Alexander, Marie, mail 28 september 2005
- Cascun, Carmen, mail 7 maart 2006
- Tanti, Elena, mail 6 oktober 2005

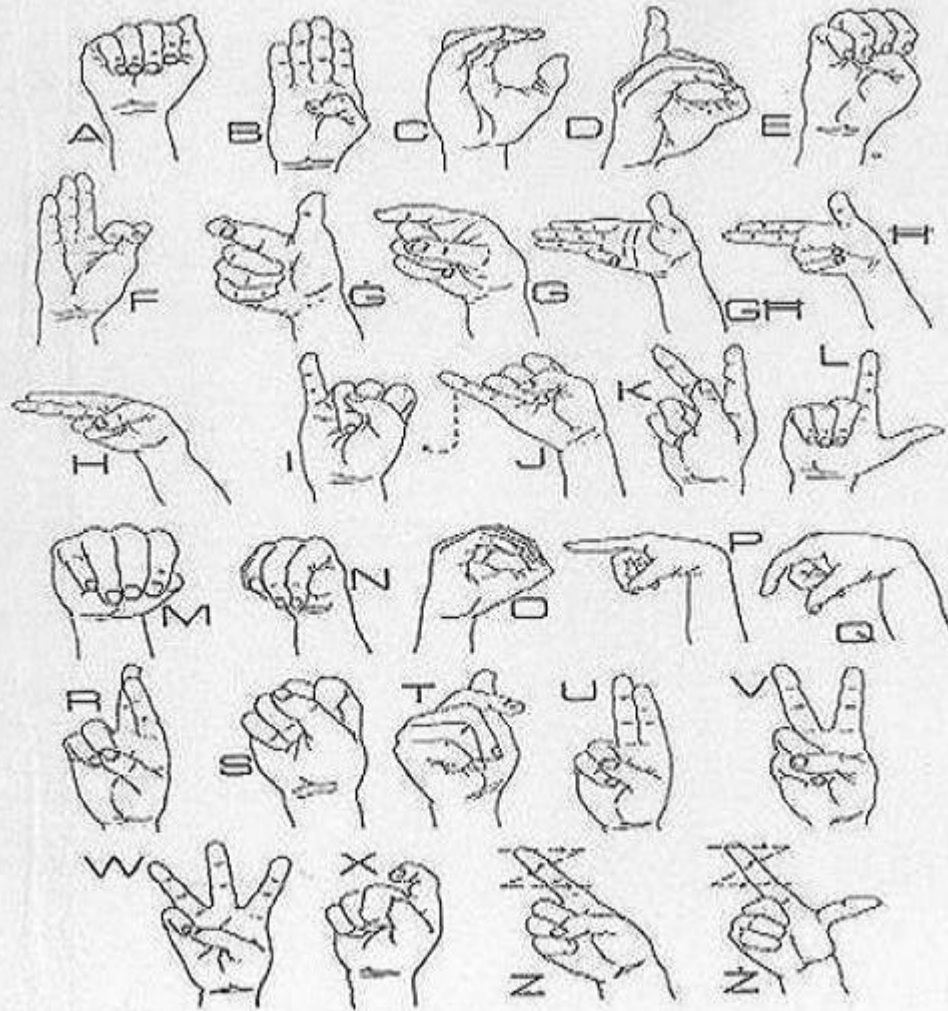
Illustratie: Tanti, Elena (2005)

Handalfabet: Gevonden op 29 januari 2007:

<http://www.deafmalta.com/alfabet.html>

L-ALFABET tal-Lingwa tas-Sinjali Maltija (MSL)

*inqassam mill-Għaqda għat-Tfal u Żgħażaġh Neqsin mis-Smigh,
45, Xatt Lascaris, Valletta, bil-ko-operazzjoni
tal-Dipartiment tal-Edukazzjoni Speċjali*

NEDERLAND

Vroege periode

Als logopedist heeft Johann Conrad Amman, arts van origine, een grote invloed op het klassikale dovenonderwijs in Europa gehad; denk maar aan Samuel Heinicke en Charles Michel de l'Épée. De laatstgenoemde verklaarde toen dat het werk van Amman een van de twee fakkels was die hij nodig had voor zijn onderwijs. Met de andere fakkel doelde hij op het boek van Bonet. (1620) In Schaffhausen (Zwitserland) zag Amman het levenslicht op 23 november 1669 en kwam in 1688 in Amsterdam te wonen. Daar kwam hij in aanraking met het dovenonderwijs door Koolaart, een koopman. Die vertelde dat zijn dochter Hester helemaal doof was en vroeg of er iets aan kan worden gedaan. Zo begon Amman met het spreekonderwijs met enkele leerlingen, die doof waren. Het is goed mogelijk dat hij het boek van Frans Mercurius van Helmonts uit 1667 had bestudeerd. De boeken van Amman verschenen eerst in het Latijn (1692) en in 1697 in het Nederlands en zijn respectievelijk getiteld: "Surdus Loquens seu methodus qua, qui surdus natus est, loqui discere possit." Amstellaedami, 1692 en "Dat is Wiskonstige Beschrijvinge, op wat wijze men Doofgeborene Sal kunnen leeren spreken. Overgeset uyt het Latijn, en op de Nederduytse Tale gepast. Alles op onweerleggelijcke Gronden, en d'Ervarentheyt steunende." Haarlem, 1692. Verder verscheen van Amman nog het boek "Dissertatio de Loquela" in 1700. (proefschrift over de spraak) Amman stierf in 1724 in het landgoed "Oostergeest" te Warmond.

Klassikaal onderwijs

Op 25 november 1753 werd Henri Daniël Guyot in een pastoriewoning te Trois Fontaines, een gehucht, bij Luik geboren. In 1784 kwam Guyot, predikant van de Waalse Gemeente te Groningen, voor vakantie in Parijs aan. Daar kreeg hij van een vriend te horen over het onderwijs van Abbé Charles Michel de l'Épée. Nieuwsgierig geworden woonde hij op een dag een openbare les bij. Het resultaat was, dat Guyot vanaf november tot en met eind februari 1785 onderricht mocht krijgen van abt Charles Michel de l'Épée te Parijs.

In mei 1785 begon hij les te geven aan twee leerlingen, Een uit een gereformeerd gezin en een uit een joods gezin. Dat was in die tijd controversieel, maar voor Guyot was het geen probleem. Het privé-onderwijs gebeurde in een bovenkamer aan de Brugstraat nr. 3 te Groningen. Hij maakte gebruik van de Franse methode: gebaren en handalfabet. Zijn onderwijs te Groningen verliep tot 1790 succesvol en buitenstaanders kregen eens per week vrije toegang tot het schoollokaal om te bezichtigen hoe Guyot het deed met zijn leerlingen. Hij nodigde onder andere Jonkheer Alberda van Ekenstein en andere Statenleden van de provincie Groningen uit om een les te komen bekijken.

Op 14 april 1790 richtte Guyot samen met enkele zakenlieden een 'Instituut tot onderwijzing van Doven en Stommen' op. Dit was het officiële begin van de huidige Koninklijke Kentalis en de eerste school voor speciaal aangepast onderwijs. Op dat moment had Guyot 14 leerlingen. Tijdens deze oprichtingsbijeenkomst stelde men een plan op om een financiële inzameling te laten doen op nationaal niveau: het instellen van departementen in vele steden en dorpen.

Verder ontving het instituut jaarlijkse bijdragen van stedelijke en provinciale besturen en later van de landelijke overheid. In 1808 kon het instituut enkele panden aan de Beplante Ossenmarkt (sinds 1890 vernoemd naar H.D. Guyot: Guyotplein) aanschaffen en ombouwen tot een groot gebouw, nodig voor het huisvesten van onderwijs en internaat. Tot 1985 bleef het instituut daar gevestigd.

Tot de dood van Guyot (10 januari 1828) gaf hij samen met Charles en Rembt Tobie, zijn zonen, leiding aan het Instituut dat wereldfaam verwierf, getuige een uitspraak in het boek van Neumann: "...eine blühendsten und an Umfang die grösste der auf dem Continent von Europa bestehenden Anstalten dieser Art".

Het Parijse dagblad "Le Constitutionnel" (1828) deed ook een duit in het zakje door een kolom te wijden aan de verdiensten van de Nederlandse leerling van Abt De l'Épée:

"Il est douteux qu'aucun Instituteur ait obtenu dans l'enseignement des sourds-muets des succès plus flatteurs, et nous ne croyons pas qu'aucun établissement du continent réunisse un plus grand nombre d'élèves, ni soit mieux tenu, sous tous les rapports que celui de Groningue." (in het Nederlands: "Het valt te betwijfelen of er onder de stichters van dovenscholen iemand is, die betere resultaten heeft geboekt (dan Guyot) en wij geloven niet dat er enig ander instituut zoveel leerlingen telt of zo goed wordt onderhouden als dat in Groningen." Op dat moment telde dit instituut 148 leerlingen. In 1985 is het Instituut om praktische redenen naar Haren verhuisd waar nu nog is gevestigd. Het internaat met een klein aantal leerlingen is in enkele panden ondergebracht in Groningen-Zuid.

De situatie van nu is: in Nederland zijn er twee organisaties, de Koninklijke Auris Groep te Rotterdam en van Koninklijke Kentalis, voorheen Koninklijke EffathaGuyot Viataal Groep.

Deze organisaties verzorgen op verschillende locaties in Nederland onderwijs aan dove kinderen en jongeren. In verband met wijzigingen in de onderwijswetgeving en ontwikkelingen in de doelgroep (neonatale hoorscreening en cochleaire implantatie) is het dovenonderwijs in Nederland sterk in beweging

Bronnen:

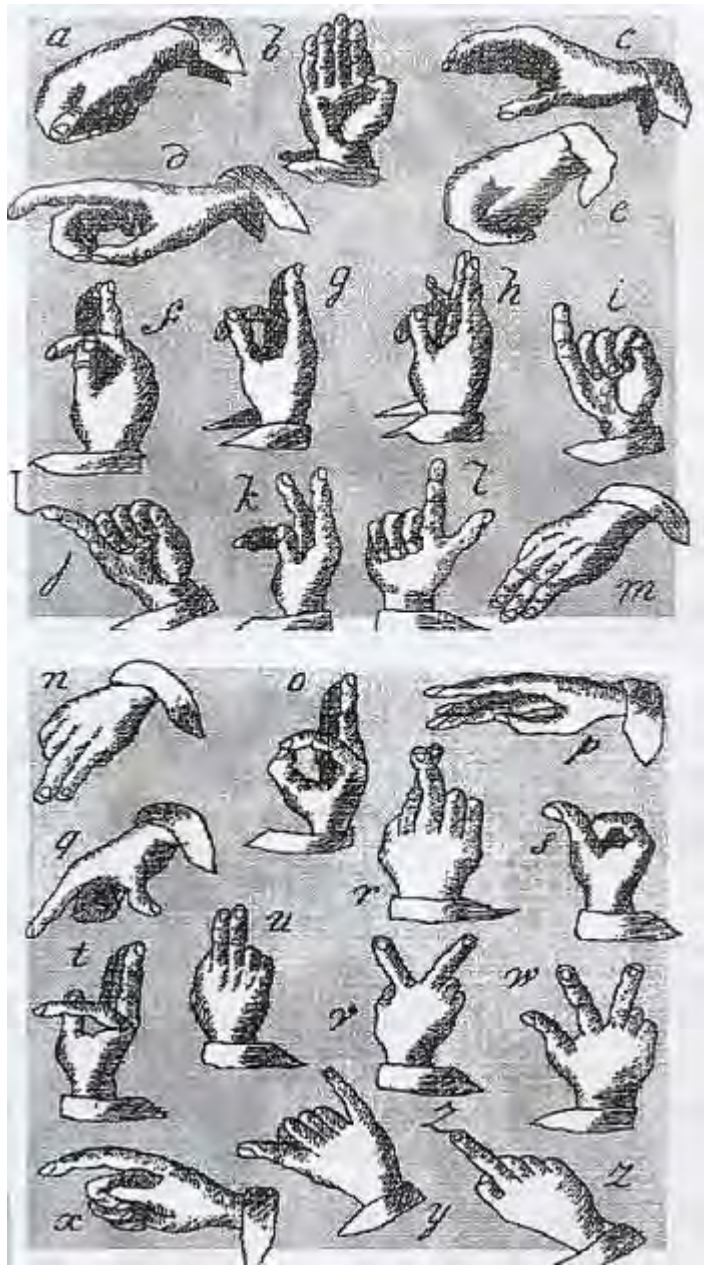
- Betten, H., *Bevrijdend Gebaar* (Groningen, 1984) 1^e druk
- Buchli, M.J.C., *De zorg voor de doofstomme* (Amsterdam, 1948)
- Meer, J.K.H. van der, *Patriotten in Groningen 1780 – 1795* (Groningen, 1996)
- Neumann, F., *Die Taubstummen-Anstalt zu Paris im Jahre 1822* (Königsberg, 1827) 91. Bibliotheek nr. 1505 Koninklijke Kentalis
- Branden, F. Jos, en Frederiks, J.G. *Biografische Woordenboek der Noord- en zuidnederlandsche letterkunde (1888-1891)*

Illustratie: van fam. H. Betten

Handalfabet: In: tekening van Johannes Lubbertus Mörser, leerling van H.D. Guyot, 1790
Bibliotheek nr. 3142 Koninklijke Kentalis

NOORD-IERLAND

In 1826 ontmoette William McComb, leraar in het reguliere onderwijs, boekenverkoper en uitgever, bij toeval William Loudon, een dove jongen, zoon van een weduwe. De leraar liet hem plaatsnemen in zijn Brown Street-school te Belfast en probeerde les te geven. Na enkele jaren gaf de dove leerling blijk van enig talent op het gebied van tekenen en schilderen. Helaas kreeg William Loudon enkele jaren later een ongeluk met een noodlottige afloop te Glasgow.

Het doveninstituut Claremont stuurde later enkele mensen naar Dublin voor een bezoek; ze wilden bekijken of Belfast een school voor dove leerlingen zou kunnen hebben. Ze kwamen zodoende in contact met onder andere William McComb. Omdat het doveninstituut te Dublin te ver weg voor leerlingen in Noord-Ierland was, stuurde Samuel Gordon, een hoofdonderwijzer van deze instelling, zijn broer George Gordon, 17 jaar oud, naar Belfast toe om onderwijs te geven.

In 1831 werd de Belfast Day School for the Deaf and Dumb geopend met 7 leerlingen. Gordon bracht de gebarenmethode mee uit Dublin. Het leslokaal bevond zich in deze tijd in een ruimte van het gebouw van de kerk St. Anne's Cathedral aan de Donegall Street. Een jaar later werd een openbare les gegeven om donateurs te werven. In 1834 werd deze school verplaatst naar King Street; daar was een woning, waarin de leerlingen gehuisvest waren. Men huurde daar ook een ruimte voor het geven van onderwijs. Doordat de financiële problemen groter werden, belegde men een openbare bijeenkomst op 26 maart 1835. Daar kwam men tot de conclusie dat er niet alleen voor dove leerlingen, maar ook voor blinde leerlingen onderwijs kon worden gegeven. Hierdoor steeg het aantal leerlingen, wat goed was voor de financiën.

Bronnen:

- Jackson, Peter, *Britain's Deaf History* (Edinburgh, 1990) 54

- Jordanstown Journal 1972/3

In: website:

<http://www.aqoc42.dsl.pipex.com/jord/history.shtml>

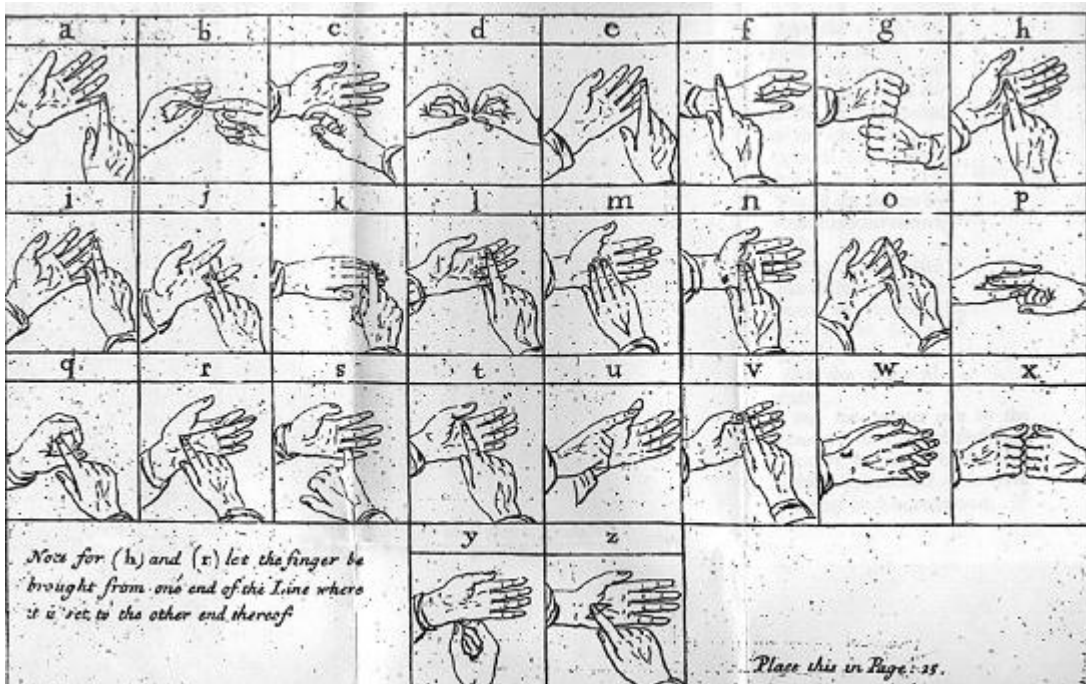
This brief history was taken from a School Magazine called Jordanstown Journal which cost 10p and was produced around 1972/3. The item is accredited to Mr. James Anderson and Liam Canning

- Quarterly Review of Deaf-Mute Education, Volume II 1889-1890 -1891 (London, 1892) 262 – 266

Illustratie: Gevonden op 31 januari 2007 :

www.belfastcentre.com/download/1/StAnnes.jpg

Handalfabet: In: *Digit Lingua* by Anonymus (London, 1698)

NOORWEGEN

Andreas Christian Møller werd op Trondheim geboren. Zijn familie kwam voort uit een schoolmeesters- en schoenmakersgeslacht. Zijn vader, Johannes Møller, was schoenmaker van beroep en zijn moeder heette Ingeborg Christiansdatter Steen. Toen hij twee jaar oud was, is hij doof geworden. In 1810, Andreas was toen veertien, nam zijn vader het besluit om een gesprek met Peter Olivarius Bugge, bisschop van Trondheim, aan te gaan over zijn zoon. De bisschop liet er geen gras over groeien en schreef een brief in het Deens aan de Noorse ambassade te Kopenhagen (de Noorse taal op schrift is pas omstreeks 1850 ingevoerd als de officiële taal, terwijl Noorwegen zich in 1814 van de eeuwenlange Deense overheersing heeft losgeweekt). De brief had resultaat.

In 1810 arriveerde Andreas in Kopenhagen om zich als leerling van de dovenschool te laten inschrijven. Op school maakte Andreas voor het eerst kennis met de gebarentaal op Franse leest en hij leerde schrijven. Andreas bleef daar tot het jaar 1815. Møller keerde in 1817 terug naar Kopenhagen om Dr. Peter Atke Castberg bij te staan. Castberg stimuleerde dove mensen om leraar in een dovenschool te worden volgens Frans voorbeeld, zoals Massieu. In 1822, het jaar van Møllers terugkeer naar Trondheim, schreef hij een brief aan de Noorse /Zweedse koning om te vragen of hij in zijn vaderstad les mocht geven aan dove mensen. Dit verzoek werd tot zijn grote vreugde ingewilligd, mede dankzij de bemoeienis van zijn oude vriend, de bisschop van Trondheim. In een boek van Castberg is de volgende uitspraak van Møller te lezen: "Sommige mensen kunnen niet horen, ze zijn doof. Ik kan niet horen. Ik ben doof. Jaren geleden was ik een doofstomme. *Nu... ben ik niet doofstom, maar doof!*"

In een artikel van Odd-Inge Schröder is te lezen dat Møller, 21 jaar oud, les gaf aan vier volwassen doven door middel van de gebarentaal, tien jaar lang. Volgens Koninklijk Besluit werd de dovenschool op 1 november 1824 te Trondheim opgericht; maar het lesgeven begon op 1 april van het daaropvolgende jaar. Møller had eerst zeven leerlingen en aan het eind van dat jaar nam het aantal tot 20 toe. Op de lijst van inkomsten en uitgaven is te zien dat Andreas Møller en Peter, zijn zeven jaar jongere broer, als leraren eens per kwartaal salaris kregen. Wel met het volgende verschil: Andreas verdiende tweemaal zoveel als zijn broer. Hun vader had leiding over het internaat voor jongens en meisjes, terwijl Johan Julius Dircks en Pehr Pehrson, een Zweed, beide doof, er ook werkten als leraren. In Trondheim en omgeving verwierf Andreas als directeur en leraar veel waardering en de regering vanuit Oslo (vroeger Kristiania) hielp hem zoveel als het kon, zowel moreel als financieel, alhad de regering liever gezien, dat Oslo de hoofdplaats van het nationale dovenonderwijs werd...

Andreas trouwde op 26 april 1826 met Birgitte Marie Holst, een predikantsdochter; geboren op 4 augustus 1804. Ze kregen negen kinderen, onder wie een tweeling. Volgens het artikel *Thronhjems Døvstumme-Institut* stopte Andreas met het werk als directeur in het jaar 1845.

Bronnen:

- Castberg, P.A., *Første Lesebog for Døvstumme* (Kopenhagen, 1806)
Bibliotheek nr. 1150 Koninklijke Kentalis
- Schroder, Odd-Inge, *Introduction to the History of Norwegian Sign Language*
In: Looking Back a reader on the history of languages, by Renate Fischer and Harlan Lane (eds)
(Hamburg in 1993) 232 – 233
- Shavlan, Sigvald, *Thronhjems Døvstumme-Institut* (Thronthem, 1875 / 1876)
- Skjølberg, Trygve, *Andreas Christian Møller 1796 – 1874* (Døves Forlag A.s. Bergen, 1989)
- Sander, Anne-Kirstin, brief 25 augustus 1992
- Skjølberg, Trygve, brief 20 september 1988

Illustratie:

In: brochure van 3rd International Conference on Deaf History, Trondheim, 10 – 14 september 1997

Handalfabet:

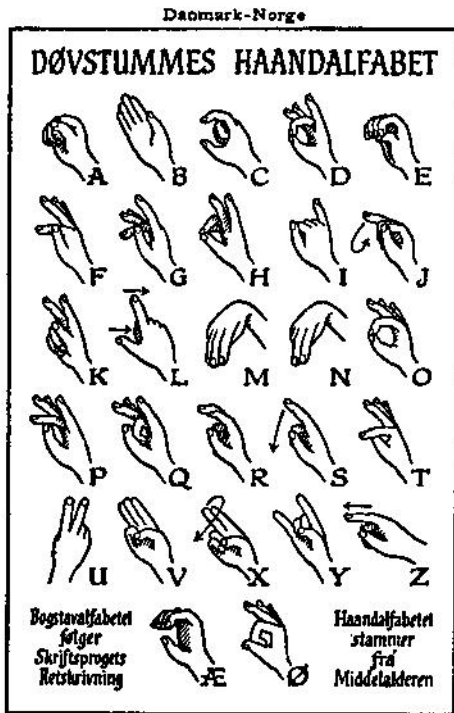
In: International Hand Alphabet Charts, second editon, edited and compiled by Simon J. Carmel (Rockville, Md, USA, 1982)

Andreas Christian Møller (deaf)
(1796-1874)

*the founder of the first
Norwegian school for the deaf
and the first deaf teacher
for deaf in Scandinavia.*

This is an old hand alphabet chart for Denmark and Norway.

From: Svenska Dövstumförbundets Fickkalender, 1946.

OOSTENRIJK

Keizerin Maria Theresia zond in 1778 haar zoon Josef (die twee jaar later tot keizer Josef II gekroond zou worden) incognito naar Parijs om Marie Antoinette, haar dochter, te bezoeken en ook om het werk van Abbé De l'Epée te bekijken. Een jaar later stuurde de keizerin de priester Johann Friedrich Stork, geboren te Aken in 1746, en Joseph May, geboren op 5 januari 1755 te Chabern im Leitmeritzer naar De l'Epée om hen te laten inwijden in het lesgeven van dove leerlingen. Stork en May keerden nog in 1779 terug naar Wenen. waar op 31 maart 1779 per decreet van de keizerin een doveninstituut werd gesticht.

De school startte met 12 leerlingen (zes jongens en zes meisjes), die van het kosteloze onderwijs gebruik mochten maken. Zij kwamen in contact met de school dankzij een keizerlijke oproep in de nieuwsbladen van Duitsland. Freiherr Hugo von Schütz, een dove leraar uit Duitsland, behoorde ook tot leerlingen van dit instituut. Op 22 december 1779 kon Stork daar voor het eerst een openbare les geven, zoals De l'Epée dat gewoonlijk deed. Dat gebeurde ten overstaan van de kroonprins Josef, aartshertog Maximiliaan en kardinaal De Migazzi. Het onderwerp was de bijbelvertelling over de schepping in Genesis. De leerlingen moesten ook leren spreken en zich goed verstaanbaar maken. De volgende openbare les met een leerlinge van hoge afkomst als 'slachtoffer', verliep op 19 januari 1780 vlot, zodat men zich verwonderde over de snelle vorderingen van het dovenonderwijs. Op dat moment hadden Stork en May 23 leerlingen en er kwam een priester uit Praag om zich te laten onderrichten.

De overheid steunde deze school met de structurele subsidie en jaarlijkse salaris voor de leraren. De school kreeg ruimte voor het onderwijs in het z.g. Bürgerspitall tot 1782. De keizer, nu voldoende overtuigd van het nut van dit onderwijs, schonk het instituut een landgoed bij Modling ter onderhoud van de financiën van het Instituut.

De Oostenrijkse keuze voor de Franse methode leidde tot ophef bij de Duitse dovenonderwijzer Samuel Heinicke.

Stork bleef tot 1790 directeur en schreef later een boek ter informatie: "Anleitung zum Unterrichts Taubstummer nach der Lehrart des Herrn Abbé De l'Epée" en stierf in 1823. Maar het werk van Joseph May als leraar is echter in de loop van jaren meer gewaardeerd dan dit van Stork. May was directeur van het doveninstituut van 1790 tot 1819. Hij volgde niet langer slaafs de Franse methode en daaruit ontsproot een gemengde Weense methode: schrijven, gebaren maken en leren spreken en afzien. May schreef een boek: "Kurze nachricht von der Verfassung und Einrichtung des Kaiserlich-Königlichen Taubstummen Instituts zu Wien, Ueber Taubstumme", Wien, (n.d.) Hij stierf in 1820.

Tot 1918, het jaar van de val van de monarchie, heette het doveninstituut het Keizerlijke doveninstituut, daarna Bundesinstitut für Gehörlosenbildung.

Bronnen:

- Kruse, O.F., *Ueber Taubstumme, Taubstummenbildung und Taubstummenanstalten; nebst Notizen aus meinem Reisetagebuche*
(Schleswig, 1853)
Bibliotheek nr. 990 Koninklijke Kentalis.
- Walther, Eduard, *Geschichte des Taubstummen Bildungswesens*
(Wien, 1882, 144 – 146)
Bibliotheek nr. 1122 Koninklijke Kentalis
- Leitner, Christiaan, brief 13 februari 1991
- Willer, Alfred, brief 7 juli 1992
- Osterreichisches Staatsarchiv 9 november 1992, *artikel*
- Schott, Walter, *Das kaiserlich-königliche Taubstummen-Institut in Wien*, eine Dokumentation
In: *Das Zeichen*, nr. 35, März 1996
en brief, 14 februari 1997

Illustratie:

Handalfabet:

Leitner, Christiaan (1991)

In: *Anleitung zum Unterrichte der Taubstummen nach der Lehrart des Herren Abbé De l'Epée zu Paris, nebst einer Nachricht von dem Kaiserl. Königl. Taubstummeninstitute in Wien*, von Joseph May,
(Wien, 1789) na 150.
Bibliotheek nr. 842 Koninklijke Kentalis

Kaiserliches Dekret

an Johann Friedrich Stork anlässlich der
Gründung des Taubstummeninstituts
in Wien

Dem Originale wörtlich gleichlautende
Abschrift der Gründungsurkunde:

Von der Röm. Kaiserl. zu Hungarn und
Böhheim

Königl. Apostol. Maitt. Erzherzogin zu
Österreich, Unserer Allernädigsten
Frauen wegen: Dem weltlichen Priester
Johann Friderich Stork in Gnaden anzu-
fügen; Dem nach Allerhöchst gedacht
Ihro k. k. Maitt. denselben zur
Unterrichts-Ertheilung der Stummen
und Tauben nach der sich hierinnfalls
eigen gemachten Fertigkeit allergnä-
digst zu bestimmen, und ihm zugleich
einen Gehalt von jähr: 800 Gulden, sei-
nem Gehülffen May hingegen einen Ge-
halt von jähr: 400 Gulden zu bewilligen,
annebst aber anzubefehlen geruhet ha-
ben, daß er alle Monat ein Verzeichniß
jener Personen, die er unterrichtet hat,
mit der Bemerkung ihres gemachten
Fortgangs einreichen solle.

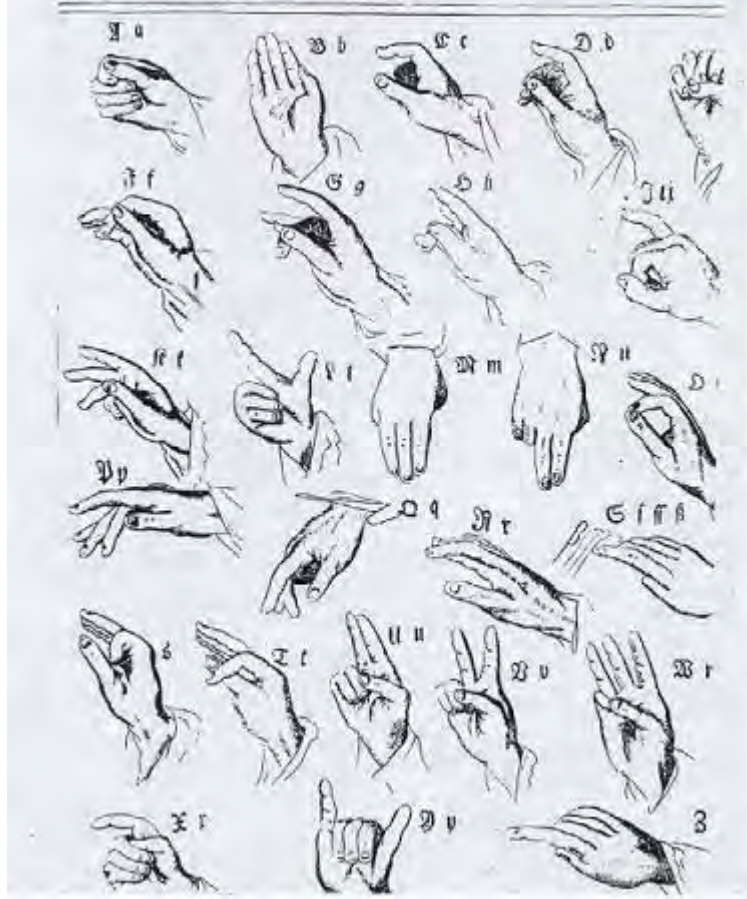
So wird ihm diese Allerhöchste Ent-
schliessung zur nachrichtlichen Wis-
senschaft mit dem Beysatz andurch er-
öffnet, wonach die oberwehnte Besol-
dungen für ihn und seinen Gehülffen von
der k. k. Hofkammer bey dem Universal
Cameral Zahiamt bereits angewiesen
worden, übrigen aber auch an die Mil-
den Stiltungs-Hof Commihion der Auf-
trag ergangen sey, demselben zur Er-
theilung dieses Unterrichts in dem hie-
sigen Bürgerspitall ein taugliches Zim-
mer einzuraumen.

Und es verbleiben Ihro Maitt. mit k. k.
und Erzherzogl. Gnaden Demselben
wohlgewogen.

Decretum per Sacram Caeso Regiam
Majestatem in Consilio Cancellariae
Bohemico Austriaco-Aulicae Viennae.
Die 31 Mensis Martii Anno Domini 1779.

Handalphabeth der Taubstummen.

POLEN

Op 23 oktober 1817 stichtte Jakub Falkowski, een geestelijke, de school te Warschau. Hij was ook de eerste Poolse dovenleraar. Hij is geboren op 29 april 1775 in Budlewo bij Siemiatycze.

In 1802 nam hij een dove jongen van 7 jaar oud onder zijn hoede en probeerde hem te leren spreken. Maar dit onderwijs heeft niet zoveel resultaten geboekt. Na een jaar ging Falkowski daarom naar Berlijn om kennis te maken met de onderwijsmethode in een dovenschool daar. Hij leerde daar de Duitse methode: spreken en afzien. Daardoor gloorde hoop op een tweede kans voor Falkowski. Hij begon terug in Warschau opnieuw met het lesgeven aan een doof jongetje in een school voor horende kinderen. Na twee jaar durfde Falkowski het aan om zich met zijn leerling te introduceren bij [ik denk dat ze hiermee iets bedoelen als de Commissie voor Onderwijs en Wetenschap]. Deze besliste dat er een doveninstituut te Warschau kon worden opgericht en dat iedereen dit mocht proberen. Gedurende vele jaren ondernam er echter niemand een dergelijke poging.

Jakub Falkowski zelf was namelijk naar Wenen vertrokken om zich als leerling te laten inschrijven om het diploma van dovenonderwijzer te behalen. Uiteindelijk ging op 23 oktober 1817 door zijn toedoen dan toch de eerste dovenschool van Polen van start. Ondanks gebrek aan huisvesting en zeer beperkte financiën van het nieuwe Instituut bleef de oprichter en dovenleraar stug doorgaan met zijn grote werk.

Na tien jaar van vruchteloze verzoeken om betere huisvesting, donaties en andere hulp kon het instituut eindelijk verhuizen naar de plaats, waar men het nu nog kan aantreffen.

Het dovenonderwijs in Warschau was gebaseerd op de orale methode; de leerlingen werden langzamerhand bekwaam in het spreken en afzien.

Bronnen:

- Lipkowski, Otton, *150 years of schools for the Deaf in Poland*, jubileumboekje (Warschau, 1967)
- *170 LAT Instytutu Gluchoniemych im. Jakuba Falkowskiego W. Warszawie 1817 – 1987*, jubileumboek (Warschau, 1987)
- brief 3 juli 1990 van Instytut Gluchoniemych te Warszawa. (geen naam van de persoon erbij)

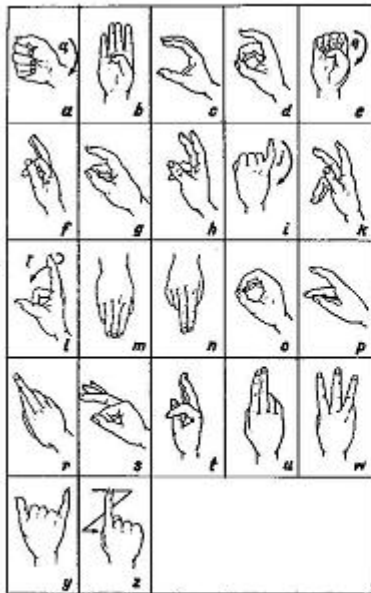
Illustratie: In artikel van Tadeusz Adamiec: (2003)

www.pzq.org.pl/sc/sc_historia_ig.asp

Handalfabet: In: *International Hand Alphabet Charts*, second editon, edited and compiled by Simon J. Carmel, (Rockville, Md, USA, 1982)

Jakub Falkowski

The 1877 Polish Hand Alphabet (Szczerbakowski, 1974)

The 1925 Polish Hand Alphabet (Szczerbakowski, 1974)

Adapted from: Szczerbakowski, J. (1974). *Polish Sign Language: The Upper Limbs*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

PORTUGAL

Vroege periode

De Portugees was Jacobo Rodríguez Pereira was in het Franse dovenonderwijs de éérste spraakleraar. Rodríguez Pereira werd geboren op 11 april 1715 te Berlanga. In Parijs leerde hij in de periode tussen 1734 en 1780 in totaal twaalf leerlingen spreken en hij gebruikte daarbij ook een handalfabet, echter gebaseerd op fonetische eigenschappen. Nabootsende gebaren mochten gebruikt worden, maar niet meer dan dat. De methode van het onderwijs van Pereira was omgeven door geheimzinnigheid, net zoals bij de Duitse leraar Samuel Heinicke.

Klassikaal onderwijs

De dovenschool ' Jacobo Rodríguez Pereira ' werd officieel geopend te Lissabon op 20 april 1823 dankzij de inzet van Maria, de kroonprinses, die koning João VI van Portugal, haar slechthorende vader, overhaalde om deze school op te richten. Deze school had nog geen leraar. De koning zocht daarom heel Europa af en vond Pär Aron Borg, oprichter en directeur van de doveninstituut te Stockholm, bereid de nieuwe school te gaan leiden. De school vond een ruimte in het gebouw "Conde de Mesquitela". De Zweed voerde de gebarenmethode naar voorbeeld van Abbé De l'Epée in en had 12 leerlingen, die intern verbleven. Hij bleef daar slechts voor vier jaar. De reden was dat hij voor zijn leven moest vrezen. In 1828 heerste er in Lissabon door het optreden van Don Miguel een schrikbewind. In bladzijde 69 van "De Gids" schreef men: "...doch toen de varkens- en menschen slagter Don Miguel daar heerschte, moest Borg, om niet als Vrijmetselaar vermoord te worden, zijne stichting verlaten en keerde dus naar Zweden terug".

Hij keerde nooit meer terug om het werk voor de Portugese school af te maken. Het handalfabet blijft desondanks tot op heden van Zweedse origine. Bij Koninklijk Besluit werd deze school tien jaar later, dus op 15 februari 1834, geïntegreerd bij de Casa Pia te Lissabon.

Bronnen:

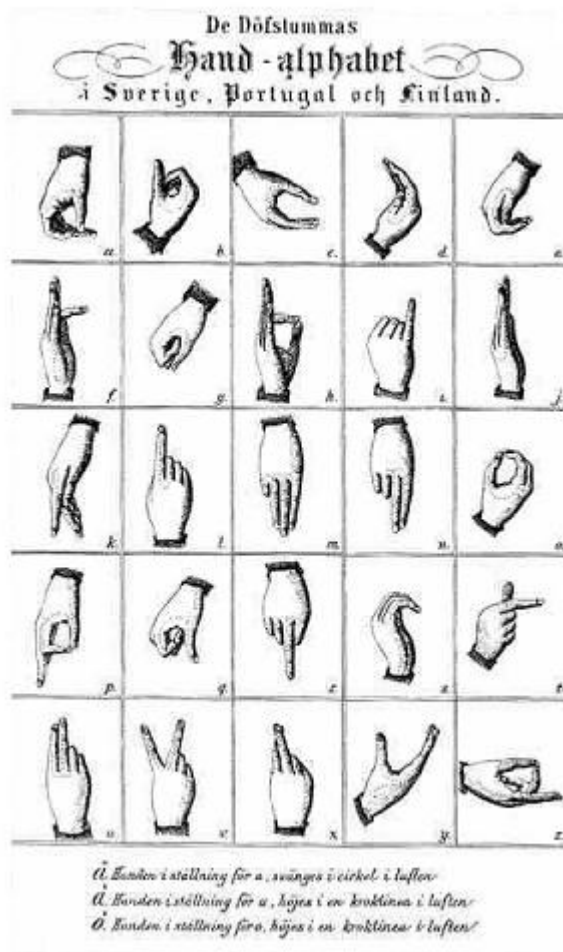
- Hüls, Rainier, *Die Geschichte der Hörakustik* (Heidelberg, 1999) 77 - 78
Bibliotheek nr. 7182 Koninklijke Kentalis
- "De Gids" 1864, 28^e jaargang, *Het doofstommenonderwijs*, 3^e serie
- Antunes, Manuel Lobo, *brief* 9 november 1988

Illustratie: In: *Bilderatlas zur Geschichte der Taubstommenbildung* van Ernst Emmerig, (München, 1927)

Handalfabet: In: *Collage, works on International Deaf History*, by Renate Fischer and Tomas Vollhaber with the participation of Heiko Zienert (Hamburg, 1996) 104

Pär Aron Borg

ROEMENIË

In het plaatsje Dumbraveni vlakbij Brasov is de oudste Roemeense dovenschool opgericht door de Roemeen Ioan C. Bacila, een huzaar uit het leger van Napoleon. Hij zou in de gelegenheid geweest zijn om het instituut voor blinden en doven in Parijs te bezoeken. Als methode volgde hij dan ook het Franse model: gebaren en vingerspelling. De school functioneerde van 1831 tot 1846. Daarna is er helaas geen informatie meer te vinden over deze school.

De eerste instelling voor doven die door de regering werd opgezet, was de afdeling onderwijs voor dove kinderen binnen de Prinses Elena-inrichting in Boekarest. Dit gebeurde op initiatief van Dr. Carol Davila (1828-1884), algemeen inspecteur van gezondheidszaken, die in 1860 een project opzette voor de oprichting van een Commissie voor sociaal welzijn van wezen en kinderen met speciale behoeften.

Dit project werd gesteund door prinses Elena Cuza, de vrouw van Alexandru Ioan Cuza, de heersende vorst, waarna in 1862 de bouw van het Prinses Elena-gebouw is gestart. Het instituut kreeg jarenlang de financiële steun van Prinses Elena. Een belangrijke bijdrage aan dit project werd ook nog geleverd door Vasile Alecsandri, de grootste dichter en toneelschrijver van zijn tijd, en een van de grootste Roemeense auteurs ooit. Hij bood zijn laatste manuscript met gedichten aan het project aan, inclusief alle financiële rechten erop.

De eerste dove kinderen kwamen naar de speciale sectie van het instituut op 15 november 1863. Hoewel er weinig documenten over de onderwijsmethoden te vinden zijn, wordt een orale aanpak verondersteld. De methoden werden ontleend aan de Franse school. Onder de onderwijzers aan deze school was er een Franse, zelf doof.

In 1895 werd de afdeling dovenonderwijs verplaatst naar de stad Focsani als een school van bijzonder onderwijs, waar de school nu nog functioneert.

Twee persoonlijkheden drukten hun stempel op het speciale onderwijs en de opvoeding van die tijd:

1. Ion Cioranescu (1874-1948). Hij was de auteur van het eerste handboek voor dove kinderen in de eerste klas, in 1932 in Cernauti gepubliceerd. Als aanhanger van het oralisme nam hij methoden van de Duitse dovenschool over. Hij was de eerste die een indeling in schoolklassen van dove kinderen hanteerde, met als criterium het niveau van taalontwikkeling, en niet de intelligentie of de mate van doofheid.
2. Dimitrie Rusticeanu, (1884-1942) schrijver van vele lesboeken voor normaal en bijzonder onderwijs. Hij volgde in Wenen lessen in het blindenonderwijs, en later het dovenonderwijs. Hoewel hij geïnteresseerd was in de oralistische methode, en deze ook voorstond, stond hij helemaal open voor de gebarentaal. Hij introduceerde die als middel voor spraakonderwijs en schreef een origineel werk, het eerste in Roemenië, over dit onderwerp. Hij schreef ook een woordenboek/woordenlijst met illustraties voor dove kinderen. Van dit boek is het manuscript bewaard gebleven.

Er is ook een speciale peuterschool en een school voor lager en middelbaar onderwijs voor de Hongaarse minderheid. Deze scholen zijn over het hele land verspreid. Het zijn voornamelijk internaten en daarom moeten ze zo dicht mogelijk bij de woonplaatsen van de kinderen zijn. Er wordt tegenwoordig ook begonnen met de integratie van dove kinderen in reguliere scholen.

Bron:

- Dumitrana, Magdalena, *brief* 7 juli 1995

Illustratie:

Gevonden in september 2006: portret van Prinses Elena Cuza in:
www.jurnalul.ro/

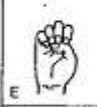

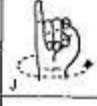

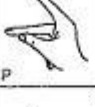
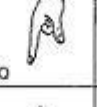
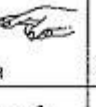
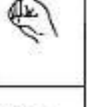
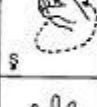
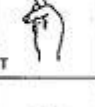
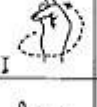
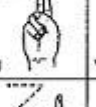
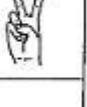

Handalfabet:

In: *International Hand Alphabet Charts*, second edition,
edited and compiled by Simon J. Carmel,
(Rockville, Md, USA, 1982)

Prinses Elena

ROMANIA
Romanian Hand Alphabet

 A	 Ă	 B	 C	 D
 E	 F	 G	 H	 I
 J	 K	 L	 M	 N
 O	 P	 Q	 R	 S
 Ș	 T	 I	 U	 V
 W	 X	 Y	 Z	

RUSLAND

De eerste Russische school voor dove kinderen is in 1806 opgericht door Tsarina Maria Feodorovna, schoondochter van Catharina de Grote en schoonmoeder van koning Willem II der Nederlanden. De aanleiding van deze oprichting is opmerkelijk: Alexander Meller, een der eerste leerlingen, schreef een autobiografie in 1872 waarin het verhaal is opgenomen. Van zijn tante hoorde hij hoe hij als zoon van een generaal-majoor met haar op een dag in de zomer van 1806 in het park wandelde dat gelegen was in het paleiscomplex van Tsaar Paul I en Tsarina Maria Feodorovna. Bij toeval ontmoetten ze Maria Feodorovna, die toen vernam dat Alexander doof was. Zij gaf een liefkozend tikje op de wang van Alexander en overlaadde hem met snoep. De volgende dag troffen ze daar elkaar weer en de weduwe sprak de volgende woorden tegen de tante van Alexander:

“In de afgelopen nacht kon ik niet slapen omdat Alexander doof is. Ik ga naar Williamov, mijn secretaris en laat hem uitzoeken of er een mogelijkheid is om snel een dovenschool op te richten”.

Toen barstte deze tante in tranen van dankbaarheid uit en bij wijze van een dankbetuiging kuste zij de hand van de vorstin.

Pater Anselm Sigmund, die de Weense dovenschool bezocht had, kwam na een niet al te lange tijd uit Polen aan om een nieuwe dovenschool in het fort van Marienthal te Pavlovsk op te zetten. Hij begon in 1806 met vier jongens en vijf meisjes.

Iedere namiddag toog de tsarin hoogstpersoonlijk naar Pavlovsk om melk, boter, en andere etensvoorraad te brengen voor de leerlingen. Verder gaf zij totaal 4500 roebels van haar eigen geld, verdeeld over twee taken: 2660 roebels voor salaris van leraren en hulpkrachten en 1840 roebels voor kleding en voedsel voor de leerlingen. In 1808 was de tsarin niet meer tevreden over de manier van lesgeven van Pater Sigmund. Aan Sicard schreef zij in een brief dat Sigmund weliswaar een voortreffelijke leraar was, maar hij bracht de leerlingen niet bij wat de godsdienst betreft. Zij eiste ook dat de nieuwe Franse leraar perfect Russisch kon spreken. Als antwoord droeg het doveninstituut te Parijs Jean-Baptiste Jauffret voor als opvolger en somde diens kwaliteiten op. Jauffret werd aangenomen. Laurent Clerc zou ook door Sicard voorgesteld zijn mee te gaan reizen, maar Maria Feodorovna weigerde, daar zij eerder in de begroting liet opnemen dat er voor slechts een persoon reiskostenvergoeding was bestemd... Pater Sigmund keerde tot verdriet van zijn leerlingen terug naar zijn vaderland.

In 1810 liet de tsarina de school verplaatsen naar een groot gebouw op Gorokhovaya te St. Petersburg, aangezien het aantal leerlingen enorm groeide. Dit gebouw fungeerde als plaats van het dovenonderwijs tot 1965.

In 1995 keerde de 'dovenwereld' terug op de plek in Pavlovsk. Daar is ook de kunstacademie voor het eerst in 1995 gevestigd voor meer dan 150 dove en zwaar slechthorende studenten uit heel Rusland. Studenten worden opgeleid tot professionele kunstenaars en tot specialisten in het lesgeven aan dovenscholen. De opleiding tot kunstenaar duurt 5 jaar.

Bronnen:

- Emmerig, Ernst, *Bilderatlas zur Geschichte der Taubstummenebildung* (München, 1927)
- Williams, Harold G. en Fyodorova, Polina, *The origins of the St.Petersburg Institute for the Deaf*, In: *Looking Back, a reader on the history of languages*, by Renate Fischer en Harlan Lane (eds) (Hamburg, 1995) 295 - 305
Williams, Harold G.
Enkele aspecten en invloeden in het Russische dovenonderwijs, lezing op 22 juni 1991 tijdens het 1ste congres van Deaf History International op de Gallaudet University te Washington D.C.
- Ons Bondsblad, april/mei 1997, artikel

Illustratie:

Gevonden in november 2006:

www.historisches-wuerttemberg.de

Handalfabet:

In: *Gloucho njémie, rassmatriwaambi cet* (van) Viktor Fleury (St. Petersburg, 1835)
Bibliotheek nr. 1176 Koninklijke Kentalis

Tsarina Maria Feodorowna

Pyckaa Acoyka

	<i>a</i>		<i>b</i>		<i>c</i>		<i>d</i>
	<i>e</i>		<i>f</i>		<i>g</i>		<i>h</i>
	<i>i</i>		<i>k</i>		<i>l</i>		<i>m</i>
	<i>n</i>		<i>o</i>		<i>p</i>		<i>q</i>
	<i>r</i>		<i>s</i>		<i>t</i>		<i>u</i>
	<i>v</i>		<i>x</i>		<i>y</i>		<i>z</i>

SCHOTLAND

Thomas Braidwood deed aanvankelijk het werk van een assistent van de middelbare school te Hamilton en later opende hij een school voor wiskunde te Edinburgh. In 1760 gaf hij voor het eerst les aan een dove leerling. Het bijzondere ten aanzien van het dovenonderwijs is, dat de dynastie van drie generaties Braidwood in 64 jaar drie landen, te weten Schotland, Engeland en Amerika, omspande.

Thomas Braidwood kwam als de jongste van het gezin van Thomas en Agnes (Meek) ter wereld in een 15^e eeuwse boerderij "Hillhead" in Covington en Thankerton in het district Lanarkshire, en hij studeerde te Edinburgh. Saillant detail: vlakbij deze plaatsen ligt een dorp dat Braidwood heet, dat momenteel ruim 600 inwoners telt.

In het eerste kwartaal van 1760 bracht Alexander Shirreff, een welgestelde koopman, zijn dove zoon Charles naar de school van Thomas Braidwood aan de oostelijke zijde van St. Leonard's Road (nu: Dumbiedykes Road) te Edinburgh. Deze academie was bekend als Dummie House en is in 1873 opgeheven. In de map van Edinburgh van Kirkwood, uitgegeven in 1817, las men de naam 'Dumbie House' en was later bekend als 'Craigside'. Het gebouw is in 1939 gesloopt.

Braidwood gaf les door middel van schrijven, spreken en de mond aflezen. Voor de communicatie gebruikte de leraar het tweehandige handalfabet. De onderzoeker Raymond Lee vermoedt dat Braidwood het boek *Grammatica Lingua Anglicanae cui praefigitur De Loquela Sive Sonorum Formationes*, Oxford: Leon. Lichfield, 1653, als basis voor dovenonderwijs gebruikte.

Van Charles Shirreff (1750 – 1831), de allereerste leerling van Braidwood, wordt verteld dat hij een succesvolle miniatuurportrettist werd in Londen, Bath, Brighton en in West-Indië! Verder had Braidwood nog een opvallende leerling: John Goodricke, geboren in 1764 te Groningen, zoon van een diplomaat, en op 6-jarige leeftijd met zijn ouders naar Schotland geëmigreerd. Hij werd een wereldberoemde astronoom en lid van het genootschap van de Royal Society. Hij stierf helaas jong aan longontsteking in 1786. Tenslotte nog dit: een zeer begaafde en doofgeboren leerling wist Braidwood ook af te leveren: Francis Humbertstone MacKenzie die later parlementarier en gouverneur van Barbados is geworden.

Raymond Lee 'klaagt' in zijn werk, dat er heel weinig is beschreven hoe het er op de school precies toging, maar dat geldt eigenlijk voor de meeste vroege dovenscholen die wij kennen. Hij vraagt zich af of de leerlingen al of niet intern waren en of zij in dezelfde woning "Dumbie House" hebben geleerd en geslapen. John Braidwood, waarschijnlijk een neef van Thomas, begon in 1770 met het assisteren bij het dovenonderwijs en hij speelde later ook een grote rol in dit vak. Samuel Johnson schreef in zijn reisverslag dat de school van Braidwood in 1773 ongeveer 20 leerlingen had.

Ruth Bender vermeldt op pagina 113 van haar boek over de komst van de heer Francis Green uit Amerika in 1780 naar de school van Braidwood om zijn dove zoon Charles de gelegenheid te geven om onderwijs te krijgen. In Amerika ontstond het dovenonderwijs pas in 1817.

In 1783 kreeg Braidwood een brief van Koning George III. Deze koning zag heel graag dat er een nieuwe dovenschool in Londen kwam en vond dat Braidwood de taak had om deze op te zetten. Hij beloofde hem 100 guineas als beloning. Braidwood gaf gevolg aan de wens en verhuisde met zijn gezin naar Hackney, een buitenwijk ten oosten van Londen. Hij bleef vrijwel tot zijn dood werken voor zijn school. In 1806 werd Thomas Braidwood begraven op het kerkhof naast 'the Presbyterian Dissenters' Chapel in Hackney.

In 1810 werd door toedoen van John, de kleinzoon van Thomas Braidwood, opnieuw dovenonderwijs te Edinburgh gegeven.

Bronnen:

- *The Braidwood Family*
In: American Annals of the Deaf and Dumb. Vol. XXII. (1878)
- Arnold, Thomas, *Aures Surdis, The Education of the Deaf and Dumb*
(London, 1879) 66
- Bender, Ruth E., *The conquest of deafness*
(Cleveland 6, Ohio, 1960)
- Hay, John and Lee, Raymond, *Braidwood 1715 - 1806*
In: Deaf History journal, Vol. 1 Issue 1, april 1997
- Jackson, Peter, *Britain's Deaf Heritage*
(Edinburgh, 1990)
- Lee, Raymond, *Braidwoodian Buildings and Locations*,
published by British History Deaf Society, 2001
- Kyle, Jim, brief 10 oktober 1988

Illustratie:

Gevonden op 7 juni 2007 in:

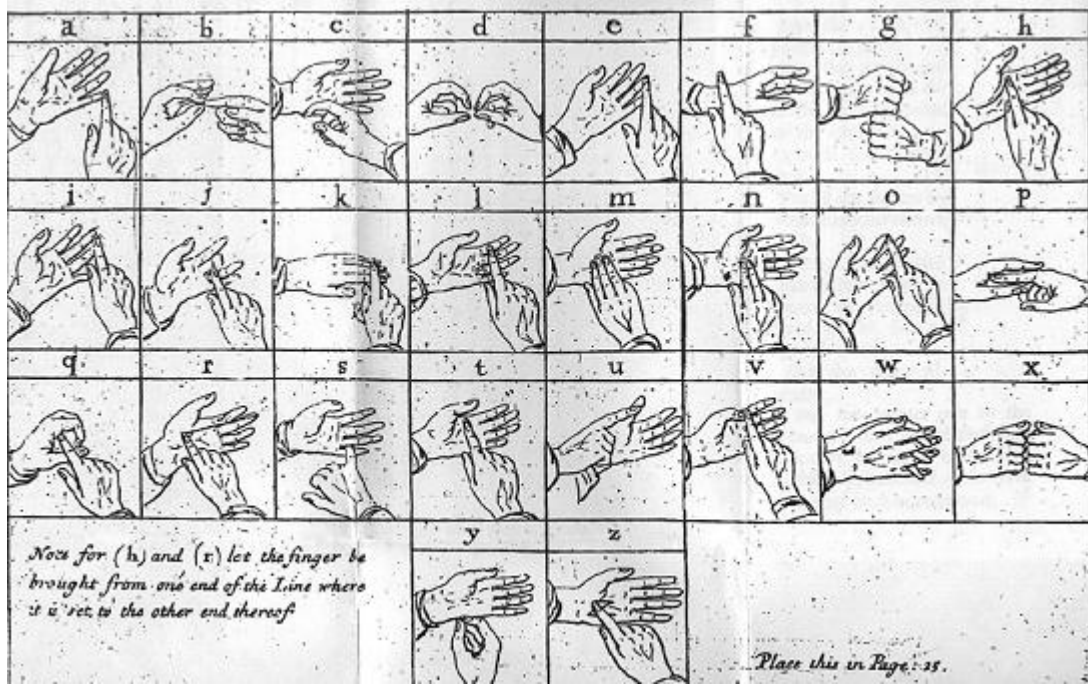
http://www.edinphoto.org.uk/0_pcv_unidentified/0_post_card_views_unidentified_laird_of_dumbiedykes_house.htm

Handalfabet:

In: *Digiti Lingua* by Anonymous
(London, 1698)

Gebouw waar de Academy van Thomas Braidwood is gevestigd

SERVIË

De dovenschool in Sremska Mitrovica is de oudste van Servië, dat tot 1918 tot Oostenrijk behoorde. Daarom ging Radivoje Popovic naar het doveninstituut te Wenen om ingewerkt te worden. Daarna ging hij als leraar van dove kinderen in 1886 van start. Verdere gegevens ontbreken.

De tweede dovenschool in Servië is opgericht op 10 oktober 1893 te Belgrado door de Vrijmetselaarsloge "Dobrotvor" ("Weldoener"), maar men startte pas op 3 januari 1897. Het betrof een privé-school als een onderneming van koning Decanski (Kralj Dec) en deze school is dan ook naar hem genoemd. De reden om deze dovenschool op te richten was om de dove kinderen te redden uit de onmenswaardige toestand zoals armoede en bedelarij, waarin zij zich toen bevonden.

In deze tijd gebruikte men officieel de orale methode voor dit onderwijs, maar men hanteerde gebarentaal als hulpmiddel, speciaal voor moeilijk lerende kinderen. In 1897 startte men met 12 leerlingen. Van deze tijd tot 1941 had men totaal 500 'gediplomeerde' leerlingen.

De Staat financierde het werk tot en met 1941. In dat jaar hadden de Duitsers deze school doen sluiten en het gebouw was door hun toedoen vernietigd. De school startte opnieuw in 1945 in een nieuw gebouw en functioneert nu nog.

In 1990 had Servië in totaal 9 dovenscholen met een internaat, waar leerlingen gratis onderwijs krijgen.

Bron:

- Savic, Ljubomir M., brief 1 februari 1994

Illustratie: Gevonden op 31 januari 2007:

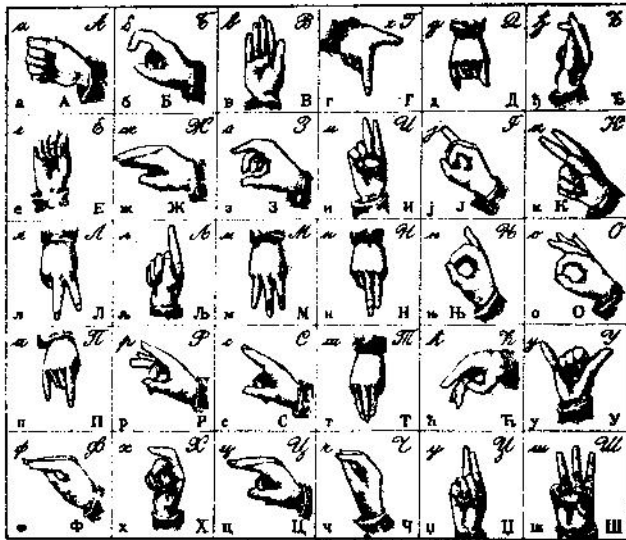
www.bgsvetionik.com/.../1.jpg

Handalfabet: Courtesy John W. Krpan, Washington D.C.

Radivoje Popovic

РУЧНА АЗБУКА ЗА ГЛУВОНЕМУ ДЕЦУ.

Courtesy of John W. Krpan (Washington, D.C.)

ПО ПРЕДАВАНЈУ ЈОВАНА БОДАРНИКА УЧИТЕЉА - БЕОГРАД 1894 ГОД.

The earliest Yugoslavian manual alphabet (1894)

SLOVENIË

Valentin Stanic, geboren te Bodrez en in Gorica overleden, nam eens het boek van Franz Herman Czech, een Oostenrijker, over het dovenonderwijs ter hand. In zijn omgeving trof hij later enkele doven aan, die eerder onderwijs kregen van twee leraren.

Als priester zette Stanic op 22 april 1840 een school te Gorica op; deze is de oudste van het voormalige Joegoslavië. Stanic begon met het onderwijs toen hij genoeg geld had ingezameld. Hij had elf leerlingen, waarvan zeven jongens.

Stanic negeerde het advies van Czech, een warm voorstander van het oralisme, en koos voor de gebarenmethode. Het oralisme werd na 1884 toch ingevoerd, onder invloed van het Congres van Milaan. Omdat de financiën beter op orde kwamen, werd de prive-school omgezet in een doveninstituut. Later kreeg Stanic financiële ondersteuning van het Oostenrijkse en Hongaarse keizerrijk.

In Slovenië zijn er momenteel drie dovenscholen. De grootste dovenschool ligt in Ljubljana, de hoofdstad. Verder zijn er nog scholen in Portoroz en Maribor. Op de laatste school maakt men nu nog gebruik van de orale methode.

Bronnen:

- Ziva Peljhan, mail september 2003
- *Grosses Kongressbuch ueber den III. Weltkongress der Gehörlosen in Wiesbaden, 1959, 325 – 326, artikel*
Bibliotheek nr. 3754 Koninklijke Kentalis

Illustratie:

Gevonden in oktober 2006:

http://.sl.wikipedia.org/wiki/Valentin_Stanič - 20k –

Op 31 januari 2007 gecontroleerd op aanwezigheid:
portret van Stanic staat niet meer op de website van
Wikipedia afgebeeld...

Handalfabet:

Ziva Peljhan

Valentin Stanic

**ENOROČNA
ABECEDA**

SLOWAKIJE

Op 30 mei 1903 liet de minister van Onderwijs van Hongarije, onderdeel van het keizerrijk Oostenrijk-Hongarije, zich informeren per brief over de mogelijkheid om een nieuwe school voor dove leerlingen te Kremnica te stichten. De raad voor medische onderwijskunde heeft toen de mogelijkheid onderzocht om kinderen met hoorproblemen en hun families te helpen in Slowakije. Destijds gingen zij niet naar school, maar zwierven rond. Er kwam bescheiden verzet van de bewoners van Kremnica en een deel van de gemeenteraad. Dat werd de kop ingedrukt door Koloman Hercsuth, die met onderwijzers van het doveninstituut te Boedapest lezingen gaf over het belang en de noodzaak van deze school.

Koloman Hercsuth startte in 1906 te Kremnica met 12 leerlingen. Onder invloed van het controversiële besluit van Milaan van 1880 werd de orale methode van onderwijs ingevoerd. De regering van Hongarije bekostigde de salarissen van het personeel, terwijl de school door de stad Kremnica en omgeving beheerd was. Sinds 1914 had het doveninstituut een eigen gebouw.

In 1919 scheidde Tsjecho-Slowakije zich af van Oostenrijk en Hongarije en de verantwoordelijkheid van dit instituut kwam toen bij het ministerie van Onderwijs van Tsjecho-Slowakije liggen. Na het tekenen van een overeenkomst tussen de ministeries van Onderwijs en Handel nam de laatstgenoemde in 1922 een beslissing om dit instituut tot een hoger niveau te brengen met afdelingen erbij: een ambachtsschool; onder andere schoenmaken en (dames) kleermaken.

Sinds 1957 is het handalfabet van Spaanse origine dat in het boek van Bonet (1620) staat, gebruikt door leerlingen van doveninstituten te Kremnica, Bratislava en Prešov.

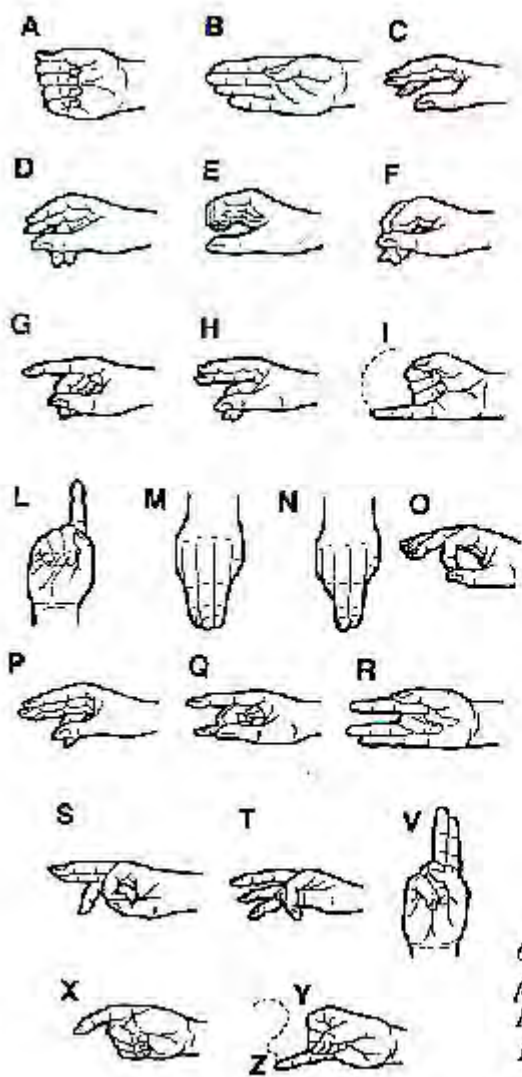
Bron:

- Licko, Jozef, mail 15 maart 2006

Illustratie: Licko, Jozef (2006)

Handalfabet: Abeceda Juan Pablo Bonet / B. Woll, 1987

*Obr. č.3: Jednoručná
prstová abeceda španělská
Pablo Boneta /B. Woll,
1987, s. 123/.*

SPANJE

Vroege periode

Ponce de León, een adellijke Benedictijner monnik, gaf volgens overgeleverde gegevens rond 1545 privé-onderwijs aan tien à twaalf dove leerlingen uit adellijke- en hoge ambtelijke kringen in het klooster San Salvador de Ofia bij Burgos. Deze monnik heeft geen leerboek nagelaten. Uit geschreven en mondelinge getuigenissen blijkt, dat hij zijn leerlingen aanvankelijk door middel van het schrift onderwees, waarbij voorwerp en symbool direct werden verbonden. Hoe Ponce tot spreek-onderwijs is gekomen, blijkt hieruit niet, maar het staat vast dat zijn leerlingen meer of minder duidelijk konden spreken. Van afzien wordt echter niet gerept. Men moest zich schriftelijk of in een handalfabet met hen onderhouden. Enkele leerlingen schijnen tot een zeer behoorlijke ontwikkeling te zijn gekomen.

Agustin Lazaro Lopez schreef in een artikel: "In 1545 kreeg de abt van Oña de vraag van de Markies van Berlanga om zijn twee dove zonen op te voeden. Om hun macht en rijkdom te bewaren en behouden, trouwden de adellijke families onder elkaar en die inteelt resulteerden in talrijke gehandicapte kinderen. De Spaanse wet voorzag zelfs in het verlies van het erfrecht als kinderen niet konden spreken. Daarom moesten de twee zonen absoluut leren praten. Er waren nog twee dove meisjes in de familie Tovar y Velasco maar in het kader van erfopvolging waren deze in deze tijd van minder belang. De familie had volgens de kronieken nog zes dove neven en nichten. De twee jongens heetten Francisco en Pedro de Tovar y Velasco, op dat moment respectievelijk 9 en 11 jaar oud. De abt belastte de monnik, broeder Pedro, voluit Pedro Ponce de León geheten, met deze opdracht om hen onderwijs te geven. Om te communiceren in stilte gebruikten de broeders in het klooster al eeuwenlang een vingeralfabet om eenvoudige en gewone dagelijkse dingen aan te duiden. Broeder Pedro had ook veel verbeelding en kon zeer goed observeren. Zo ontdekte hij dat de dove jongens snel veel imiteerden of nadeden. Hij vroeg hun dan voorwerpen te tekenen en creëerde daarna een eenvoudig teken of gebaar bij de tekening. Daarna voegde hij nog het woord eraan toe om de relatie aan te duiden tussen voorwerp – tekening – woord - gebaar of teken. Na de eenvoudige zakelijke dingen begon hij met meer abstracte dingen te benoemen zoals eten, slapen, schrijven, zien, enz. Zo leerde hij hun een hele woordenschat. Broeder Pedro wist echter dat het gehoor niet te herstellen was. Hij was wel overtuigd dat de spraakorganen nog geactiveerd konden worden door onverdroten oefening. Hij begon met spreekoefeningen te geven en werd daarmee de eerste logopedist voor doven. Van de toenmalige geleerden kreeg hij echter niet veel aanmoediging. Zij beweerden onder invloed van Aristoteles: *"een woord dat je niet hoort, kan niet begrepen en uitgesproken worden"*.

Eén van de leerlingen, Pedro de Tovar y Velasco, vatte dat echter kort samen: "Wij begonnen met letters die we uitspraken met heel veel kracht en een overvloed aan speeksel." De eerste die tot praten kwam was Francisco. Maar ook Pedro leerde goed spreken met een duidelijke en vaste stem. Hij kon zelfs zingen. Het was voor alle monniken een hoogtepunt toen Pedro voor het eerst in het kloosterkoor de moeilijke woorden van de psalmen meezong. Op die dag hilde broeder Pedro Ponce de León tranen van geluk om het resultaat van zijn geduldig werk. Zijn doorzettingsvermogen had het gehaald ondanks tegenstand van andere mensen."

Manuel Ramirez de Carrion (1579 – na 1652) was schoolmeester van beroep en verwierf zich een faam door fonetische leesmethode in plaats van de gebruikelijke alfabetische, waarmee hij zijn leerlingen in enkele weken leerde lezen. Zijn eerste dove leerling was de latere markies Don Alonso Fernandez de Priego, bijgenaamd "El Mudo". Dankzij het schriftelijke onderwijs werd hij zo goed ontwikkeld, dat El Mudo" zich een christelijke en wijze vorst mocht noemen.

Juan Martin Pablo Bonet (1579 – 1633) schreef het allereerste leerboek voor het dovenonderwijs ter wereld, waarop De Carrion veel invloed had. Het mooi getekende handalfabet van Yebra als tekenaar, als illustratie is nog te zien in dit boek, dat in 1620 is uitgegeven.

Klassikaal onderwijs

Het is volgens Esther de los Santos niet eenvoudig om aan te geven hoe het klassikaal onderwijs na 1760 precies is begonnen. Want de informatie die ons is overgeleverd, was te breed en bovendien wat verwarrend.

De eerste privé-school, genaamd: "Colegio Nacional de Sordomudos" was in 1775 geopend en werd omgezet in het doveninstituut op 9 januari 1805. De opening van deze school was gerealiseerd door Koning Carlos IV, aangespoord door Manuel de Godoy, een belangrijke politicus. Zij deden dat uit humanitair oogpunt en maakten reclame in de omgeving. Helaas is er niet verder vermeld, wie de eerste leraren waren. Maar er zijn ons namen overgeleverd: José Miguell Alea en Roberto Francisco Prádez, die veel voor het dovenonderwijs in de eerste jaren hebben betekend. Prádez was de eerste dovenleraar in Spanje. De verantwoording voor het verdere verloop van dit onderwijs is dan gelegd bij het economische gezelschap van de stad Madrid om geld te verwerven.

De methode die men toen nog voor het congres van Milaan gebruikte was een gemengde spreek- en gebarenmethode. Helaas is er geen verdere informatie beschikbaar. Het is dus niet bekend met hoeveel leerlingen men met dit onderwijs begon.

Bronnen:

- Bender, Ruth E., *The conquest of Deafness* (Cleveland 6, Ohio, USA, 1960)
- Büchli, M.J.C., *De zorg voor de doofstomme* (Amsterdam, 1948)
- Neumann, F., *Die Taubstummenanstalt zu Paris* (Königsberg, 1827)
- Lopez, Agustin Lazaro, *De oorsprong van het dovenonderwijs in Europa*, artikel. Vrij vertaald uit het Spaans door Jan Stevens te Brugge.
De tekst is ons ter beschikking gesteld door José Luis Arlanzon, directeur van het Centrum ARANS-BUR
- Plann, Susan, *Roberto Francisco Prádez, Spain's first teacher of the Deaf*
In: *Looking Back, A Reader on the History of Deaf Communities and their Sign Languages*, by Renate Fischer and Harlan Lane (eds)
(Hamburg, 1993) 53 - 74
- Santos, Esther de los, brief 16 november 1990, vergezeld van literatuurlijstje

Illustratie (Pedro Ponce de León):

In: tijdschrift: *Revista de la enseñanza de los sordo-mudos y de los ciegos*. (Madrid, 1851)
Bibliotheek nr. T 2, Koninklijke Kentalis

Handalfabet: Melchior de Yebra, monnik, in 1593, uit boek van L. von der Lieth,
(Kopenhagen, 1967) 135 – 140

Pedro Ponce de León geeft les.

A		H		Q	
B		I		R	
C		L		S	
D		M		T	
E		N		V	
F		O		X	
G		P		Y	
				Z	

Musiken Yebra's handalfabet. Från boken "Refugium informorum, por el padre Fray Melchior de Yebra" år 1593, Madrid, von der Lieth L. (1967) Dansk dave-tegnsprog. København. Sid 135-140.

TSJECHIË

De oudste Tsjechische dovenschool is opgericht in Praag in 1786 door de vrijmetselaarsloge 'Zeven sterren', ook wel de Schotse broederschap Kazimír genoemd. Deze instelling nam deze stap uit charitatieve overwegingen en bezochten daarom keizer Josef II om hem om advies in te winnen. Op hun vraag welke vorm van liefdadigheid noodzakelijk was, antwoordde de keizer dat ze zich op de zorg voor dove kinderen dienden te richten. Tot die tijd had de monarchie namelijk nog maar één dovenschool opgericht, in Wenen.

De eerste onderwijzer en directeur van deze school was Karl Berger. In 1767 werd hij tot priester gewijd en werkte als kapelaan in Schönfeld bij Karlstad. Nog voor 1780 kwam hij in aanraking met dove kinderen zonder onderwijs. Berger trok zich het lot van dove kinderen zo aan, dat hij zich in 1780 besloot op eigen kosten naar Wenen te gaan. Daar leerde hij van Stork hoe hij dovenonderwijs kon geven. In Platten, zijn woonplaats, gaf hij in zijn vrije tijd onderwijs aan dove kinderen. Door omstandigheden gaf hij dit werk op.

In Praag zochten de vrijmetselaars wat later een leraar en in Karl Berger vond men een geschikte man om het nieuwe instituut te leiden en daar les te geven. Hij gebruikte vingerspelling voor het onderwijs in lezen en schrijven. Als hij een bepaalde term wilde uitleggen gebruikte hij natuurlijke gebaren en soms ook gebaren. Sommige leerlingen leerde hij spreken.

De school begon met 6 leerlingen. Hun namen en leeftijd waren:

Franz Aiger, 20 jaar, kleermakerszoon uit Praag;

Johann Krimlak, 8 jaar, uit Ratenic aan de Damenstiftsherrschaft Cerhenic;

Karl Vocásek, 36 jaar, schoenmakersknecht uit Mies;

Anna Lissauer, 12 jaar, officiersdochter uit Praag;

Katharina Renner, 26 jaar, dochter van een paardenkoopman uit Platten;

Maria Anna Hoffmann, 14 jaar, timmermansdochter uit Kupferberg.

Dankzij keizer Josef II gaf de overheid financiële en morele steun. Verder nam de keizer de moeite om dit instituut op 12 september 1787 te gaan bezoeken.

Na een kort ziekbed stierf Berger. Dan werd de orale methode in deze school ingevoerd door Ondrej Schwarz, de nieuwe directeur.

In het begin beschikte de school niet over een eigen gebouw. De onderwijzers en leerlingen moesten regelmatig verhuizen. In 1902 verhuisden ze naar een nieuw gebouw in Praag 5 in het deel dat Smíchov heet. In 1918 werd het gebouw echter in gebruik genomen door de in dat jaar opgerichte overheid van de Tsjechische Republiek. In 1926 keerde de school terug in het gebouw in Smíchov. Het gebouw wordt nu nog gebruikt door de dovenschool.

Bronnen:

- Cerný, V., *Historische ontwikkeling van het dovenonderwijs* (Praag, 1934)
- Knoch, Karl M., *Beitrage zur Geschichte des Prager Privat-TaubstummensInstitutes aus Anlass der Feier des 100-jährigen Bestehens desselben zusammengestellt* (Praag, 1886)
Bibliotheek nr. 2717 Koninklijke Kentalis
- Novák, A., *Gedenkschrift.* (Praag, 1938)
- Vlcková, Mária, brief 22 mei 1995

Illustratie:

Der Taubstummens-Privatinstitut

In: Die Medicinischen Anstalten Prag's, Prag, 1845

Bibliotheek nr. 1704, voor pag. 160 Koninklijke Kentalis

Handalfabet:

Gevonden in november 2006:

<http://ruka.wz.cz/>

obr. 6: Mezinárodní prstová abeceda

TURKIJE

Tijdens het internationale congres van Deaf History International in Parijs gaf Patricia Raswant uit de USA in juli 2003 een interessante lezing met de titel "Istanbul's Topkapi: Ixarette, the language of Mutes in the 15th, 16th and 17th Centuries" (Het Topkapipaleis in Istanbul: Ixarette de taal van spraaklozen in de 15de, 16de en 17de eeuw).

Zij vertelde hoe dove mensen en dwergen uit de veroverde gebieden in Europa op bevel van een sultan werden meegenomen door het Ottomaanse leger naar Istanbul. Aan het hof moest men uitsluitend de gebarentaal voor de omgang gebruikt worden. (het woord ixarette betekent in het Turks de gebarentaal.) Er moet nog worden toegevoegd dat Turkije zelf over heel weinig of geen bronnen over deze geschiedenis beschikt. Deze informatie is ontleend aan verslagen van reizigers uit het Westen, die tussen 16de en 18de eeuw het Ottomaanse rijk bezochten.

Klassikaal onderwijs

Ludger Bussche, auteur, geeft in zijn artikel aan dat de bronnen over de historie van het blinden- en dovenonderwijs heel beperkt waren. Hij maakte dankbaar gebruik van het artikel "Sagirlar ve Dilsizler" van Ali Haydar, gepubliceerd in 1925 in een Turks tijdschrift '*Muamlimler Mecmuasi*'.

Haydar bezocht in 1924 de dovenschool. Daardoor kon hij zeggen wanneer men tijdens de Ottomaanse periode begon met het onderwijzen van blinde- en dove leerlingen.

In het jaar 1883 richtte Ferdi Garati, afkomstig uit Oostenrijk, een verzoekschrift aan de Ottomaanse regering om de opening van een handelsschool in Istanbul te doen realiseren (Het is niet bekend wanneer hij was geboren en overleden). Gesterkt door goede resultaten en de opgebouwde connecties diende Garati opnieuw een verzoek in 1889 bij de regering ditmaal om een school voor dove leerlingen te mogen openen. Eind september mocht hij er mee beginnen in een deel van het gebouw waar de handelsschool was gevestigd. Garati nam leerlingen aan, ongeacht hun nationaliteit en religie. De regering bekostigde het onderwijs. Maar er was nog geen internaat voor de leerlingen beschikbaar. De onderwijs-vakken waren onder meer taal, lezen en schrijven, spraak, godsdienst, rekenen, aardrijkskunde en gymnastiek. Vanaf de oprichting kregen 25 à 30 leerlingen onderwijs en het daaropvolgende jaar groeide het aantal leerlingen tot 45.

De leiding van dit onderwijs berustte bij Besim Bey, de zoon van de in deze tijd bekende pedagoog Selim Sabit. Een andere man, Hüseyin Sabri Bey werd aangesteld als dovenleraar en ook als toezichhoudende ambtenaar van het gebouw van de handelsschool. Zij gebruikten de gebarentaal en het handalfabet als communicatiemiddelen voor het onderwijs. Als de leerlingen 6 à 8 jaar oud waren, konden zij daar toegelaten worden tot dit onderwijs. Het onderwijs voor blinde leerlingen werd een jaar later aan dit voor dove leerlingen toegevoegd. Voordat men met het dovenonderwijs in 1926 ophield, had men 16 leerlingen waaronder slechts één meisje in drie klaslokalen ingedeeld. Waarom men het onderwijs in 1926 staakte, is uit mijn bronnen niet duidelijk geworden. Wellicht heeft dit te maken met de veranderde politieke situatie in het land. In 1923 eindigde het Ottomaanse rijk. Mustafa Kemal Atatürk greep de macht en werd zo de eerste president van Turkije.

Bron:

- Busse, Ludger, *Ferdi Garati und seine Schule für Gehörlose und Blinde in Istanbul – Die Ursprünge des türkischen Sonderschulwesens*, In Hörpad, 1994, nr. 4

Illustratie:

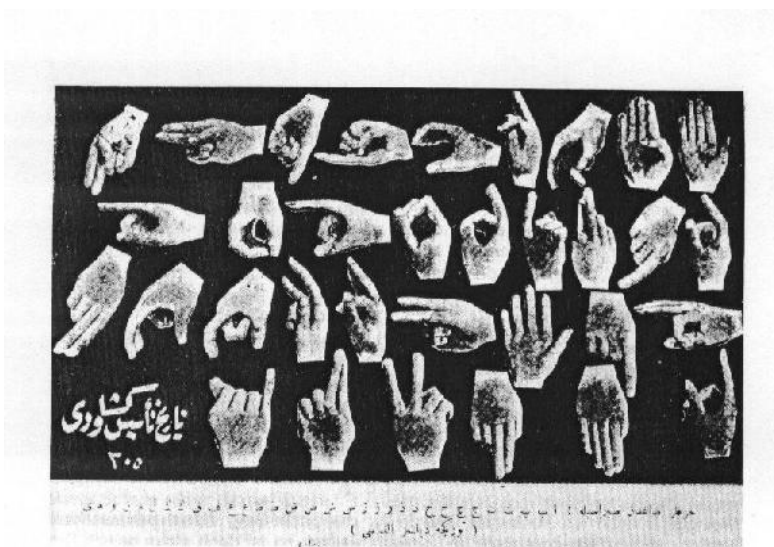
Gevonden in augustus 2005:

<http://turkisaretdili.ku.edu.tr/images/cokyasa.gif>

Handalfabet:

Haydar, Ali, *Sagirlar ve Dilsizler*,

In: *Mualimler Mecmuasi*, 1925, nr. 29, 1252

WALES

David Davies, werkzaam als inspecteur van het onderwijs van scholen in Wales, ontdekte tot zijn ontzetting dat er een behoorlijk aantal dove kinderen in het land zonder onderwijs zaten. Hij bracht dit probleem naar voren bij Hugh Owen, de staatsecretaris. Op 27 december 1846 vatte Owen de koe bij de horens en hij bracht samen met Danby Palmer Fry een bezoek aan het doveninstituut te Londen. Op die manier konden zij nagaan of het opzetten van een nieuwe school in Wales zinvol zou zijn. Watson, de directeur van deze instelling, verwees hem naar Charles Rhind, de gepensioneerde leraar van het Ulster Doveninstituut te Belfast. Rhind, Owen en Fry stelden samen een aantal artikelen op, nodig voor de oprichting van het doveninstituut. Owen en Fry nodigden Rhind uit naar Wales te gaan en hij had er wel oren naar.

In Aberystwych, de volgens hen meest geschikte plaats voor een school, vond een bijeenkomst plaats. Daar gaven 37 mannen zich op als donateurs. Drie dagen later vergaderde men met de burgemeester in het openbaar in het gemeentehuis. Daar nam men een unaniem besluit om een school voor dove leerlingen op te zetten. De eerwaarde Charles Rhind werd als directeur benoemd. Hij werkte tot 1852.

Op 4 juni 1847 werd het onderkomen, bestaande uit een internaat en een school, na een verbouwing opgeleverd. Het lag aan 17 Pier Street en werd verhuurd voor £ 24,= per jaar. Uiteindelijk ging het lesgeven op 24 juli van start voor twee dagen per week.

Miss Selina Lewis, oud-leerlinge van het doveninstituut te Edgbaston, (Engeland) begon haar werk als lerares voor £ 25,= per jaar. Als methode van lesgeven gebruikte men een tweehandig handalfabet en handgebaren.

De eerste leerlingen waren Susannah James en Daniël Jones. Tony Boyce, een dove historicus uit Doncaster, kwam tijdens het onderzoek nog enkele andere leerlingen tegen, die van het doveninstituut te York in 1847 naar Aberystwych gingen. Op het einde van dat jaar groeide het aantal leerlingen tot acht, onder wie drie dove zusjes. De toelatingsleeftijd was van 9 tot 13 jaar.

Na enige tijd later rees een nieuw probleem: Aberystwych bleek toch niet goed bereikbaar te zijn voor vele leerlingen in Wales. Daarom verplaatste het instituut zich in 1850 naar Swansea, waar men ook nog meer donateurs wist te verwerven. Dat was dan ook de belangrijkste drijfveer voor de keuze voor de nieuwe vestigingsplaats. Op de website van de Swansea Heritage is vermeld dat het gebouw van dit instituut aan de heuvel (Craddock Street) is gelegen, zie illustratie.

In 1851 steeg het aantal leerlingen tot 50. In 1898 verleende Koningin Victoria een koninklijk onderscheiding voor deze instelling, die toen een nieuwe naam kreeg: *Royal Cambrian Institution for the Deaf*.

In 1973 sloot dit instituut voorgoed. In plaats ervan kwamen twee instellingen: de Ashgrove school te Penarth, onder beheer van South Glamorgan Education Authority in Zuid Wales en een andere school in Mold (Noord-Wales).

Tijdens het ICED2005-congres te Maastricht is mij door Peter Jackson medegedeeld dat er in Wales tegenwoordig geen dovenschool c.q. -instituut meer is. Dat komt door de praktijk die 'mainstreaming' wordt genoemd. Dove kinderen zijn afhankelijk van hun woonplaats op een reguliere basisschool geplaatst.

Bronnen:

- Jackson, Peter, *Britain's Deaf Heritage* (Edinburgh, 1990) 62 – 64
- The Quarterly Review of Deaf-Mute Education, July 1892 – 1894, vol. III, 194 – 198
- The Silent World, 1959 – 1960, Vol. 14, 148 – 151
- Boyce, Anthony J. brief 23 november 2005: Gegevens verzameld door hem, in December 3rd 2003: In: Archives West Glamorgan te Swansea. It has the records of Cambrian Institution for the Deaf and Dumb, It is under the E/Cam category. (E = Education)
Gevonden op 24 maart 2007: informatie over verhuizing van doveninstituut naar Swansea:
In: www.gigaflop.demon.co.uk

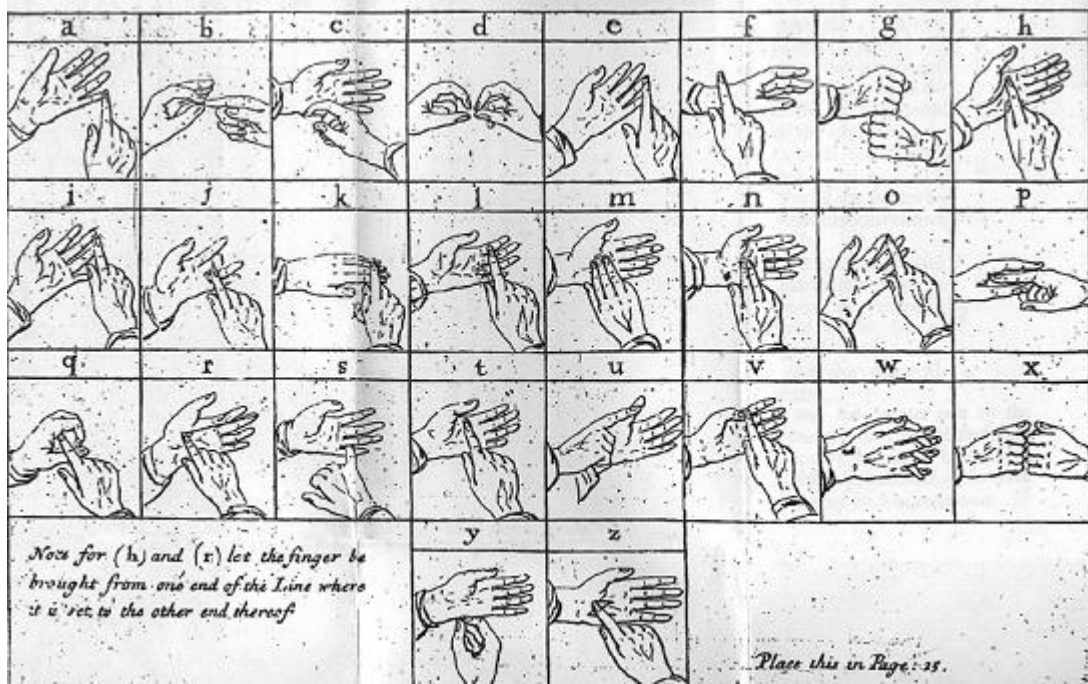
Illustratie: Gevonden op 23 januari 2007:
http://www.swanseaheritage.net/swanseathroughtheyears/gat.asp?A_ID=218

Handalfabet: In: *Digiti Lingua* by Anonymous (London, 1698)

Instituutsgebouw aan de heuvel

ZWEDEN

Vroege periode

De eerste dovenonderwijzer in Zweden en Finland was Abraham Argillander. Hij is geboren als een zoon van de Lutherse predikant in 1722 te Kuopio in het hertogdom Finland, dat toen tot het Zweedse koninkrijk behoorde. In 1756 huwde hij met Maria Helsingius, die een dove broertje had.

In 1762 werd Argillander gevraagd om les te geven aan dove zusjes. Hij deed dit met handgebaren. Een artikel hierover is gepubliceerd in "The Proceedings of the Royal Swedish Academy of Sciences in 1771 (Jossfolk, 2001). Daarin wordt tot in detail de werkwijze van Argillander als leraar beschreven. Hij liet zijn leerlingen gebaren maken en leerde hen schrijven. Stap voor stap leerde hij ze het Zweedse alfabet uitspreken. Dat bleef hij volhouden tot het bij hen daagde. Argillander leerde ook Wolfgang Henrik, zijn dove zwager, lezen en schrijven. Jammer genoeg bleef Argillander niet doorgaan met het lesgeven.

Klassikaal onderwijs

Op 6 juni 1809 begon een instituut voor dove en blinde leerlingen te functioneren in Stockholm, dankzij de inzet van Pär Aron Borg, werkzaam als ambtenaar in de Kanselarij. De school was eerst gevestigd in een huurpand aan de Regeringsgatan en verplaatste later naar de Drottninggatan. In 1812 wist Borg een pittoresk doch verwaarloosd uitzierend gebouw voor zijn onderwijs te verwerven in de wijk Djurgården. Het instituut bofte met een gift van Mr. Corral, de Spaanse ambassadeur, die een stuk van zijn land schonk. Een tijd van hard werken brak aan, want er moesten een nieuw klaslokaal, slaapkamers en eetzaal ingericht worden.

Pär Aron Borg startte met het onderwijs, eerst voor blinde leerlingen. Hij bezocht eens een toneeluitvoering van Bouilly over een dove zoon van een graaf. Daardoor ontwaakte in hem interesse voor het dovenonderwijs. Hij was bestuurder, maar gaf zelf geen les; dat liet hij aan anderen over. Borg liet zijn leerlingen ook handwerk leren: kleermaken, schoenmaken, timmeren, schilderen enz. Voor de meisjes betekende dat spinnen, weven, naaien enz. Het instituut mocht zich verheugen in de belangstelling van de koninklijke familie. Eens gaf Borg een demonstratie in het lesgeven voor welgeteld 500 mensen en voor de koninklijke familie. Hierna gaf de regering een jaarlijkse structurele subsidie voor het werk van het dovenonderwijs.

Het onderwijs gebeurde door middel van het maken van gebaren. Borg bedacht zelf het handalfabet, dat tot nu toe met enige wijziging van handstanden in Zweden, Finland en Portugal wordt gebruikt.

Toen Borg kwam te overlijden, had het Instituut 50 leerlingen. Er waren in deze tijd slechts twee leraren.

Bronnen:

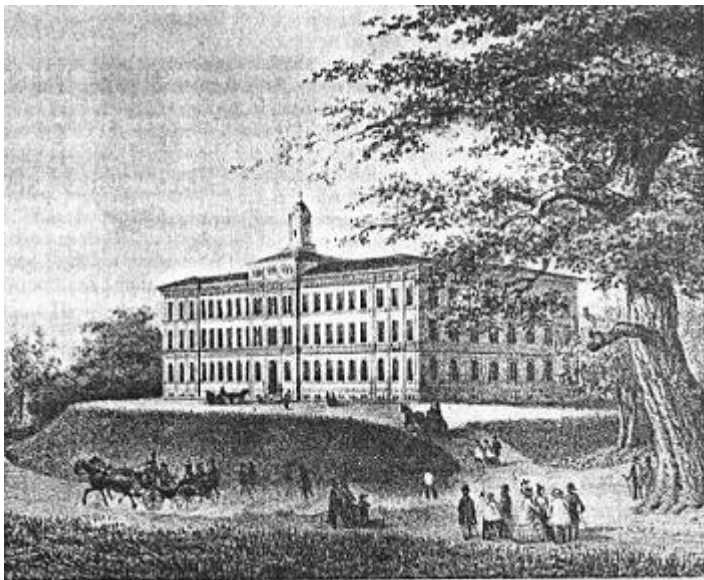
- Londen, Monica, *Communicational choices for Minorities within Minorities*, the case of the Finland – Swedish Deaf. (Helsinki, 2004) (University Helsinki Departement of Education Research Report 193)
- Sayers, William, *A Treatise from Enlightenment Sweden on Teaching the Mute to Read and Speak*
In: *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, Fall 1999
- Åser, Hammar, informatief artikel: *The Manilla School for the Deaf*
(Stockholm, n.d.)
- Lavold, Anne-Berit, mail 16 februari 2004

Illustratie:

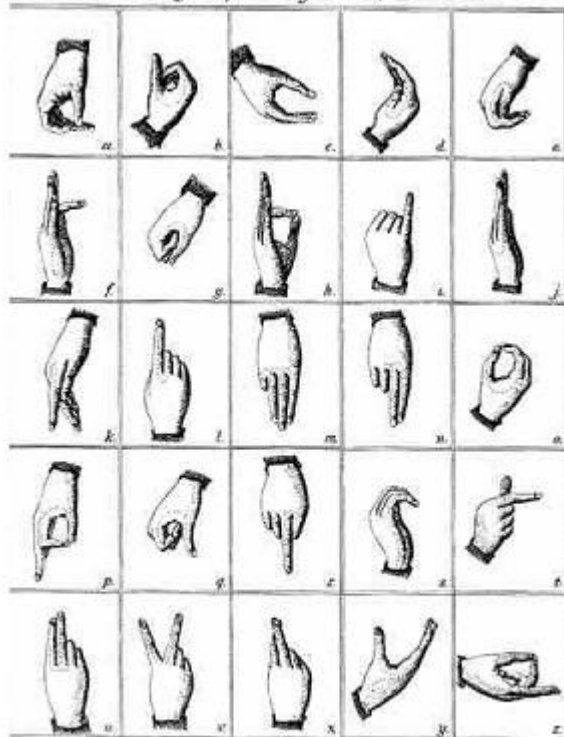
Handalfabet:

Åser, Hammar (n.d.)

In: *Collage, works on International Deaf History*, edited by Renate Fischer and Tomas Vollhaber with the participation of Heiko Zienert
(Hamburg, 1996) 104

De Döfstummas
Hand - alfabet
 i Sverige, Portugal och Finland.

*Å. Handen i ställning för a, svänges i cirkel i luften.
 A. Handen i ställning för u, höjes i en kroklinas i luften.
 Ö. Handen i ställning för o, höjes i en kroklinas i luften.*

ZWITSERLAND

Vroege periode

De Zwitser Johannes Lavater (1624 – 1695) studeerde vanaf 1646 enige tijd aan de universiteit te Groningen. Een van zijn leermeesters daar was Anthonius Deusing, die veel invloed had op het denken van Lavater over de mogelijkheden van het dovenonderwijs. In een van zijn artikelen schreef Lavater over de leergang voor het dovenonderwijs; het gebruik van het schrift en handalfabet werd aanbevolen. Er is toen voorgesteld om een school voor doven te stichten en om dit mogelijk te maken hield men een collecte onder de rijken der stad Zurich. Maar van de oprichting van een dovenschool kwam niets. In 1664 schreef Lavater in zijn beschouwingen ook nog over de oorzaken van de doofheid. Hij vroeg zich af of de aantasting van een kleine zenuwtak wel de oorzaak van het verlies van het spraakvermogen kon zijn.

Klassikaal onderwijs

Als priester en arts begon Heinrich Keller in 1777 te Schlieren bij Zürich wel met privaatonderwijs, het eerste in Zwitserland. De 49-jarige leraar kwam op het idee om onderwijs te geven dankzij het boek van Johann Conrad Amman. Keller stelde in 1779 Johann Conrad Ulrich als nieuwe leraar aan. Drie jaar later ging Ulrich naar Parijs om de lessen van Abbé De l'Epée te kunnen volgen. Toen hij genoeg geleerd had, keerde hij terug naar Zürich om daar een dovenschool te gaan stichten. Tot zijn grote teleurstelling ging dat niet door. Waarom dat niet lukte, is onduidelijk.

Toen Ulrich in Parijs verbleef, gaf Abbé De l'Epée hem zijn brieven mee, bestemd voor Heinrich Keller en het academische gymnasium te Zürich. De leraren daarvan moesten zich over de correspondentie tussen De l'Epée en Heinicke buigen en een oordeel geven welke methode het meest geschikt was voor het dovenonderwijs: de gebarenmethode of de orale methode. Keller speelde een belangrijke rol door een advies te geven. Natuurlijk kende hij de inhoud van deze correspondentie en daarna koos Keller op grond van de rapportage van Ulrich een gemengde methode voor zijn eigen onderwijs. Zo ontstond zijn manier van werken: het geven van gebaren en het hanteren van het handalfabet, het leren spreken, liplezen en gebruik maken van het schrift.

Het onderwijs van Keller duurde tot ongeveer 1793, terwijl zijn zuster het huishouden deed. Omdat Keller lid was van "Moralischen Gesellschaft", kreeg hij financiële ondersteuning voor zijn werk als leraar. Deze instelling had als doel om arme en gehandicapte mensen te helpen. Daarnaast schreef Keller een nieuw leerboek, uitgegeven in 1786.

Op 1 juli 1811 werd het eerste officiële doveninstituut in Zwitserland door Johann Konrad Naef, leerling van Ulrich, te Yverdon gesticht. Pestalozzi, de beroemde pedagoog die daar een armenschool in 1807 opzette, steunde hem in zijn streven. De methode die Naef voor zijn onderwijs gebruikte, was dezelfde als die van Keller. Hij begon met tien jongens. In de eerste twee jaren na de oprichting moest Naef het onderwijs zelf bekostigen en dan kreeg hij van staatswege subsidie. Maar deze was niet toereikend, en hij zocht naar andere middelen. Die vond hij bij liefdadige instellingen. Na verloop van tijd volgde Karl Naef, zijn zoon, werkzaam als apotheker, hem op als directeur van het instituut. In 1868 werd dit instituut verplaatst naar Moudon.

Bronnen:

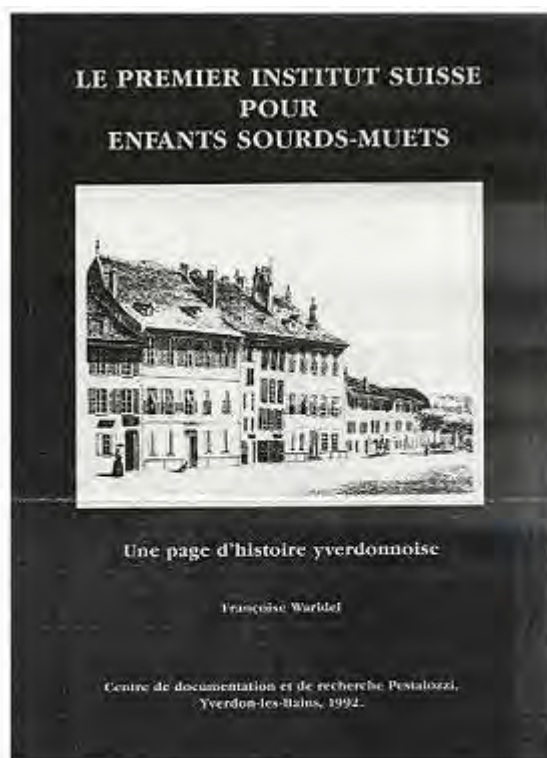
- Büchli, M.J.C., De zorg voor de doofstomme (Amsterdam, 1948)
- Caramore, Benno, *Die Gebärdensprache in der Schweizerischen Gehörlosenpädagogik des 19. Jahrhunderts* (Hamburg, 1988)
- Emmerig, Ernst, *Bilderatlas zur Geschichte der Taubstummenebildung* (München, 1927)
- Werner, Hans, *Johannes Lavaters Taubstummenschule*
In: *Blätter für Taubstummenebildung*, 40. Jahrg. nr. 19, 1. Oktober 1927
- Beglinger, Heinrich, brief 21 februari 1993

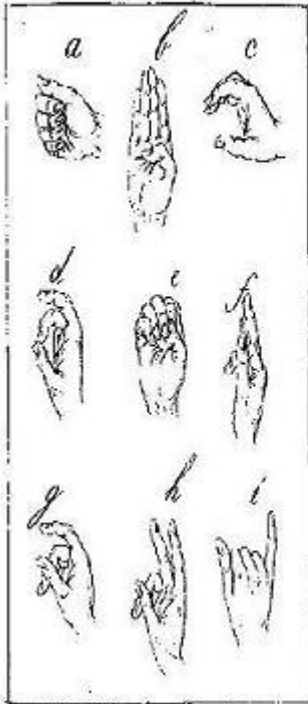
Illustratie:

In: *Le premier Institut Suisse pour Enfants Sourds-Muets*, par Waridel, Françoise (Yverdon-Les-Bains, 1992)

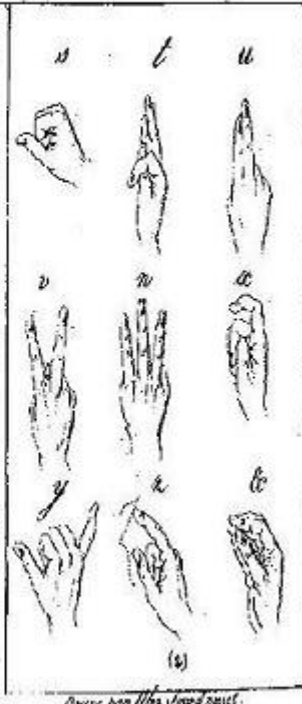
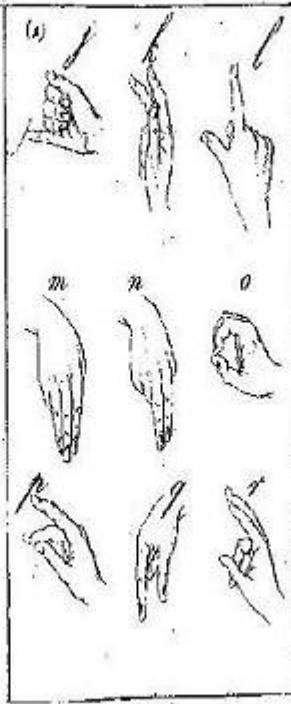
Handalfabet :

In: *L'Alphabet Manuel* par Chomel, Isaac Etienne (dove stichter en leraar Geneefs doveninstituut) (Genève, n.d.)
Bibliotheek nr. 420 Koninklijke Kentalis

Devinci par Villard de Honnain.

grave par les artistes.

GEBARENMETHODE CONTRA SPREEKMETHODE (ORALISME)

Charles Michel de l'Épée en Samuel Heinicke waren verwickeld in een strijd over de vraag welke methode voor kennisoverdracht aan doven het beste is: de spreekmethode of de gebarenmethode.

Verschil

Heinicke was de grondlegger van de Duitse methode, waarin spreken en liplezen centraal stonden, en zijn methode was echter met een geheimzinnig waas omhuld. Hij zou zijn geheim alleen kwijt willen als men een grote som geld aan hem gaf. Mede daardoor zou de spreekmethode na een korte periode bij vele dovenscholen in Duitsland buiten gebruik raken. Naast de orale methode gaf Heinicke aandacht aan het schrijven en soms aan gebaren, maar dan zuiver als hulpmiddel.

De l'Épée echter gaf de voorkeur aan de gebaren en beschouwde deze als dé taal van de natuur, gebarentaal als dé moedertaal voor zijn doofgeboren leerlingen. Wel leerde de De l'Épée zijn leerlingen spreken wanneer hij het nodig achtte. Daar deze priester eens per week een openbare les gaf en aan zijn horende leerlingen wel de kennis meegaf om in hun eigen land een dovenschool op te zetten, was er hier geen sprake van geheimzinnigheid over de methode.

Dilemma

Heinicke vernam eens van Stork zelf dat men zich in de keizerlijke dovenschool te Wenen bediende van de gebarenmethode. Daarop ventileerde hij in een brief aan De l'Épée zijn mening dat het maken van gebaren schadelijk voor dove leerlingen zou zijn. Ze moesten van hem alléén maar leren praten. Gedurende hun correspondentie bleken ze elkaar niet goed te kunnen begrijpen. De l'Épée besloot hun strijdpunt uiteindelijk voor te leggen aan enkele hogescholen in Europa. Alleen de hogeschool te Zürich nam de moeite om de inhoud van de brieven van Heinicke en De l'Épée te gaan bestuderen. De leraren daarvan bogen zich over de brieven van De l'Épée en die van Heinicke en bestudeerden welke methode het meest geschikt was voor het dovenonderwijs: de gebarenmethode of de spreekmethode. Het rapport van de commissie, bestaande uit geleerden van verschillende faculteiten, kwam in februari 1783 gereed. De conclusie van deze geleerden was dat de gebarenmethode het beste was.

Invoering van het oralisme

In de negentiende eeuw groeide het aantal dovenscholen in Europa, en zowel de spraakmethode als de gebarenmethode werden daarbij gebruikt. Dat veranderde in 1880. In dat jaar vond in een der zalen van Palais Brescia in Milaan een congres voor dovenonderwijzers plaats. Voorzitter van dit congres was Abba Giulio Tarra (1832 – 1889), directeur van het doveninstituut te Milaan. Met de woorden "Leve het gesproken woord" accepteerde dit wereldcongres de officiële invoering van het oralisme.

Deze spreekmethode werd ingegeven door een overheersende gedachte dat een doof kind helemaal moet integreren in de samenleving. Men dacht dat die integratie alleen tot stand zou kunnen komen als het kind leerde spreken en liplezen. Het gebruik van gebaren werd verboden, omdat men geloofde dat gebarentaal de ontwikkeling van de spraak zou belemmeren. Sommige doveninstituten veranderden na het congres van Milaan van methode, ook omdat zij inkomsten uit donaties niet konden missen, en aan die donaties voorwaarden werden gesteld. Dit beleid hield totaal geen rekening met de functie van gebarentaal in de taal-ontwikkeling en het welzijn van een doof kind.

Het duurde tot de laatste decennia van de 20e eeuw eer men dankzij het gebarentaalonderzoek van Stokoe en Tervoort weer afstand van de methode van het oralisme kon nemen. De gebarentaal herkreeg hierdoor zijn status in het internationale dovenonderwijs, al blijft de spreekmethode in sommige landen van de wereld functioneren.

Bronnen:

- Bender, Ruth E., *The conquest of deafness* (Ohio, USA, 1960) 105 - 107
- Büchli, M.J.C., *De zorg voor de doofstomme* (Amsterdam, 1948) 65
- Stokoe, William, *Sign Language Structure.* (Silver Spring, Md. ,USA, 1960)
Bibliotheek nr. 7139 Koninklijke Kentalis
Sutermeister, E., *Quellenbuch zur Geschichte des Schweizerischen Taubstummenwesens,* (Bern, 1929) 815 - 819
- Tervoort, Bernard Th. M., *Structurele analyse van visueel taalgebruik binnen een groep dove kinderen.* (Amsterdam, 1953)
Bibliotheek nr. 3347 Koninklijke Kentalis
- Truffaut, Bernard (Frankrijk), gesprek over Milaan 1880 tijdens een congres van Deaf History International.

TABEL

LANDEN IN EUROPA	JAAR	AANTAL DOVENSCHOLEN	OPRICHTERS / LERAREN	OPRICHTINGS-JAAR
Frankrijk	1800	12	Charles M. de l'Epée (1712 – 1789)	1760
Schotland	1988	45	Thomas Braidwood (1715 - 1806)	1760
Zwitserland	1993	16	Heinrich Keller (1728 – 1802)	1777
Duitsland	1988	77	Samuel Heinicke (1727 – 1790)	1778
Oostenrijk	1991	6	Friedrich Stork (1746 – 1823) en Joseph May (1755-1820)	1779
Engeland	2000	50	Thomas Braidwood (1715 - 1806)	1783
Italië	1900	47	Tommaso Silvestri (1744 – 1789)	1784
Nederland	1988	5	Henri Daniël Guyot (1753 – 1828)	1785
Tsjechië	1995	18	Karl Berger (1743 – 1806)	1786
Denemarken	1988	6	Georg W. Pfingsten (1746 – 1827) en Peter A. Castberg (1779 – 1823)	1787 en 1807
Hongarije	1997	9	András Jólészi Cházár (1745 –1816)	1802
Litouwen	1999	6	Anzelmas Zigmantas	1805
Spanje	1990	50	J.M. Alea (1781 – 1826) en R. F. Prádez (1772 – 1836)	1805
Rusland	2004	184 incl. S-H scholen *	Tsarina Maria Feodorowna (1759 – 1828)	1806
Zweden	2004	5	Pär Aron Borg (1776 – 1839)	1809
Letland	-	-	Carl August Jakobi	1809 of 1810
Ierland	2007	5 **	Charles Edw. H. Orphen (1791–1856)	1816
Polen	1990	53	Jakub Falkowski (1775 – 1848)	1817

België	1995	9	Jean-Baptiste Pouplin (1767-1828) en Petrus Jozef Triest (1760-1836)	1819 (Wallonië) en 1820 – 1822 (Vlaanderen)
Portugal	1990	10	Pår Aron Borg (1776 – 1839)	1823
Noorwegen	1992	8	Andreas Ch. Møller (1796 – 1874)	1824
Noord Ierland	-	-	George Gordon	1831
Roemenië	1995	4	Ioan C. Bacila	1831
Slovenië	2003	3	Valentin Stanic (1774 – 1847)	1840
Finland	1988	18	Carl Oscar Malm (1826 – 1863)	1846
Wales	2006	0	Charles Rhind	1847
Estland	1993	2	Ernst Sokolovski (1833 – 1899)	1866
IJsland	2003	1	Páll Séra Pálson (1836 –1890)	1867
Luxemburg	2004	1	J. Kimmes en Joseph Schuller	1880
Kroatië	2004	1	Adalbert Lampe (doof) (1842 –1905)	1885
Servië	1990	9	Radivoje Popovic	1886
Turkije	-	-	Ferdi Garati	1889
Bulgarije	1992	4	Ferdinand Urbich (1861 – 1945)	1898
Slowakije	2006	9	Koloman Hercsuth	1906
Griekenland	1991	5	Amerikaanse Near-East-Foundation	1924
Cyprus	2005	1	George Markou (1925 - ....)	1953
Malta	2006	1	Joe Burlo	1955
Albanië	1998	1	Communistische regering van Rusland	1963

* volgens <http://batod.org.uk>, 8 februari 2007.

** volgens www.kerrydeaf.com/, 8 februari 2007.